

УНИВЕРЗИТЕТ У НИШУ
ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ

**НАЧЕЛО ОПОРТУНИТЕТА
КРИВИЧНОГ ГОЊЕЊА**

(мастер рад)

Ментор
Проф. др Иван Илић

Студент
Немања Каличанин
Број индекса: М 036/22-О

Ниш, 2023. година

САДРЖАЈ

I УВОДНА РАЗМАТРАЊА.....	1
II НАЧЕЛО ЛЕГАЛИТЕТА И НАЧЕЛО ОПОРТУНИТЕТА КРИВИЧНОГ ГОЊЕЊА.....	3
III УСЛОВНИ ОПОРТУНИТЕТ КРИВИЧНОГ ГОЊЕЊА.....	6
3.1 Теоријско одређење	6
3.2 Законска (и подзаконска) регулатива.....	8
3.3 Анализа законске (и подзаконске) регулативе	9
3.4 Начин одабира и анализа предвиђених обавеза	11
3.5 Поступак одлагања и одбацивање кривичне пријаве.....	13
3.6 Одређене недоумице које се јављају приликом примене условног опортунитета у пракси.....	14
3.7 Приказ случаја.....	14
IV ОДБАЦИВАЊЕ КРИВИЧНЕ ПРИЈАВЕ ЗБОГ ПРАВИЧНОСТИ	17
4.1 Теоријско одређење	17
4.2 Законска регулатива	18
4.3 Анализа законске регулативе	18
4.4 Поступак одбацивања кривичне пријаве.....	20
4.5 Дело малог значаја и одбацивање кривичне пријаве из разлога правичности.....	21
4.6 Стварно кајање и одбацивање кривичне пријаве из разлога правичности	24
4.7 Приказ случаја.....	25
V НАЧЕЛО ОПОРТУНИТЕТА КРИВИЧНОГ ГОЊЕЊА У ПОСТУПКУ ПРЕМА МАЛОЛЕТНИЦИМА.....	27
5.1 Теоријско одређење	27
5.2 Безусловни опортунитет - законска регулатива	29
5.3 Безусловни опортунитет - анализа законске регулативе.....	30
5.4 Условни опортунитет - законска регулатива	32
5.5 Условни опортунитет - анализа законске регулативе	33
5.6 Условни опортунитет пред судом	36
5.7 Приказ случаја.....	37
VI ОПОРТУНИТЕТ КРИВИЧНОГ ГОЊЕЊА ПРИЛИКОМ ЗАКЉУЧЕЊА СПОРАЗУМА ИЗМЕЂУ ЈАВНОГ ТУЖИОЦА И ОКРИВЉЕНОГ	38
6.1. Теоријско одређење	38
6.2 Законска регулатива	41
6.3 Анализа законске регулативе	42
VII НАЧЕЛО ОПОРТУНИТЕТА КРИВИЧНОГ ГОЊЕЊА У ПОСТУПКУ ПРОТИВ ПРАВНИХ ЛИЦА.....	48
7.1 Теоријско одређење	48
7.2 Законска регулатива	50
7.3 Анализа законске регулативе	50
7.4 Неодумице које се јављају приликом тумачења регулативе у поступку према правним лицима.....	53
VIII НАЧЕЛО ОПОРТУНИТЕТА ПРИЛИКОМ УСТУПАЊА КРИВИЧНОГ ГОЊЕЊА СТРАНОЈ ДРЖАВИ.....	53
8.1 Теоријско одређење	53
8.2 Законска регулатива	56
8.3. Анализа законске регулативе	57
8.4 Приказ случаја.....	62

IX ЕМПИРИЈСКО ИСТРАЖИВАЊЕ	63
9.1. <i>Опис истраживања.....</i>	63
9.2. <i>Предмет и циљ истраживања.....</i>	63
9.3 <i>Резултати истраживања</i>	65
9.4 <i>Анализа резултата</i>	74
ЗАКЉУЧАК	77
ЛИТЕРАТУРА, КОРИШЋЕНИ ПРОПИСИ И ИНТЕРНЕТ АДРЕСЕ	81
<i>Литература</i>	81
<i>Коришћени прописи</i>	83
<i>Интернет адресе.....</i>	84
САЖЕТАК	85
SUMMARY.....	87
БИОГРАФИЈА.....	90

I УВОДНА РАЗМАТРАЊА

Кривичноправна заштита друштвених вредности остварује се кроз покретање и вођење кривичног поступка против лица за које постоје основи сумње да је извршило кривично дело. Кривичним делом, као видом друштвено недопуштеног и противправног понашања, нарушавају се приватни, али и преодминанто јавни (друштвени) интереси. Стога се кривични поступак иницира првенствено у друштвеном интересу. Из те чињенице проистиче обавеза постојања државног органа специјализованог за предузимање кривичног гоњења лица осумњичених за извршење кривичних дела.¹ У савременим друштвеним системима, где је преовладавајућа јавноправна природа кривичног гоњења, државни орган који гони лица осумњичена за извршење кривичних дела је јавно тужилаштво.

У праву Републике Србије, јавно тужилаштво се дефинише као јединствен и самосталан државни орган који гони учиниоце кривичних и других кажњивих дела и врши друге надлежности којима се штити јавни интерес одређен законом. Јавно тужилаштво врши своје надлежности на основу Устава, потврђених међународних уговора, закона, општеприхваћених правила међународног права и других општих аката, донетих у складу са законом.²

Једно од основних начела кривичног гоњења којим се руководи јавни тужилац у вршењу своје функције јесте начело легалитета, прописано у члану 6. став 1. Законика о кривичном поступку³ (у даљем тексту: ЗКП), којим се установљава обавеза јавног тужиоца да предузме кривично гоњење када постоје основи сумње да је учињено кривично дело или да је одређено лице учинило кривично дело за које се гони по службеној дужности. Из цитиране законске одредбе могу се извести ови закључци: 1) начело легалитета важи само за кривична дела за која се гони по службеној дужности; 2) јавни тужилац је у обавези да предузме гоњење ако су се стекли сви законски услови - стварни и правни; 3) начело легалитета обавезује тужиоца и кад је учинилац непознат; 4) у начелној одредби изостављена је одредба која допушта одступање од начела легалитета, која је иначе предвиђена у даљем тексту ЗКП (нпр. чланови 283. и 284.).⁴

¹ Кнежевић, С., *Кривично процесно право, Општи део*, Ниш, 2015, Правни факултет Универзитета у Нишу, стр. 49.

² *Устав Републике Србије*, Службени гласник РС бр. 98/2006 и 115/2021, члан 155. став 1. и 2.

³ Службени гласник РС бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 и 62/2021

⁴ Ђурђић, В., *Кривично процесно право, Општи део*, Ниш, 2014, Правни факултет Универзитета у Нишу, стр. 97.

Апсолутно важеће начела легалитета за све случајеве није било могуће увести и одржати у нашем кривичнопроцесном законодавству. Већ од самог почетка, начело легалитета је само правило, а путем појединих правних установа уводи се и начело опортунитета као изузетак. Временом је број тих изузетака био све већи.⁵ Начело опортунитета кривичног гоњења подразумева право јавног тужиоца да, супротно начелу легалитета, процењује целисходност предузимања кривичног гоњења, а на основу овлашћења предвиђених ЗКП, Законом о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица⁶, Законом о одговорности правних лица за кривична дела⁷, и Законом о међународној правној помоћи.⁸

Имајући у виду све већи значај примене различитих диверзионих форми друштвеног реаговања на криминалитет, предмет овог мастер рада биће начело опортунитета кривичног гоњења у поступцима према малолетним и пунолетним учиниоцима кривичних дела, приликом закључења споразума јавног тужиоца са окривљеним и осуђеним, у поступцима према правним лицима, као и у случајевима уступања кривичног гоњења страниј држави из разлога целисходности.

Основни циљ мастер рада је да се анализом законских одредби и практичних примера објасни примена начела опортунитета у области домаћег кривичнопроцесног права, са посебним освртом на институт одлагања кривичног гоњења из члана 283. ЗКП, у вези чије примене је спроведено истраживање у Основном јавном тужилаштву у Куршумлији, за период од 2017. године до 2022. године. Циљ спроведеног истраживања је утврдити учесталост примене института одлагања кривичног гоњења, те кроз практичне примере извршити идентификацију појединих карактеристика овог института, попут броја осумњичених лица према којима је примењен институт одлагања и односа тог броја са укупним бројем осумњичених лица за конкретан период, полну и старосну структуру осумњичених, врсту обавезе чије је испуњење наложено осумњиченима, рок за њено извршење, учесталост вршења појединих кривичних дела, као и то да ли примена овог института позитивно утиче на растерећење судова и рационализацију кривичног гоњења.

Приликом пручавања и истраживања питања релевантних за примену начела опортунитета, коришћени су нормативни метод, догматски метод, дескриптивни метод, емпиријски метод и метод студије случаја.

⁵ *Ibidem*, стр. 69

⁶ Службени гласник РС бр. 85/2005

⁷ Службени гласник РС бр. 97/2008

⁸ Службени гласник РС бр. 20/2009

II НАЧЕЛО ЛЕГАЛИТЕТА И

НАЧЕЛО ОПОРТУНИТЕТА КРИВИЧНОГ ГОЊЕЊА

У теорији кривичног процесног права, начело легалитета кривичног гоњења може се дефинисати као дужност јавног тужиоца да у случајевима кривичних дела за које се гони по службеној дужности предузме кривично гоњење, тј. да га започне и одржава у току чим се за то стекну услови предвиђени законом.⁹ Начело легалитета не подразумева само активности јавног тужиоца усмерене на покретање кривичног поступка, већ се дужност кривичног гоњења манифестује у обавези подношења оптужнице, заступања оптужбе пред судом, али и приликом подношења редовних и ванредних правних лекова.

Да би се омогућило несметано функционисање кривичног правосуђа, са једне, али и ограничила могућност олаког посезања за кривичном репресијом, са друге стране, неопходно је предвидети услове за наступање законом прописане обавезе јавног тужиоца да гони учиниоце кривичних дела. Стога, обавеза јавног тужиоца на покретање кривичног поступка постоји ако се стекну одговарајући стварни и правни услови.¹⁰ Стварни услов се односи на постојање доказа који оправдавају предузимање кривичног гоњења, односно који су довољни да створе одређен степен извесности о извршеном кривичном делу. У нашем праву, постојање основа сумње да је учињено кривично дело, односно да је неко лице учинило кривично дело за које се гони по службеној дужности, представља стварни услов за наступање обавезе јавног тужиоца на кривично гоњење.¹¹ Када је реч о правном услову, потребно је да је противправно понашање осумњиченог инкриминисано као официјелно кривично дело, односно кривично дело за које се гони по службеној дужности, као и да не постоје законске сметње за предузимање кривичног гоњења, попут застарелости, амнестије или помиловања.¹² Неопходно је да кумулативно буду испуњена оба услова, чију испуњеност цени јавни тужилац у сваком конкретном случају. Дакле, покретање кривичног поступка не зависи од нахођења јавног тужиоца, јер у случају испуњења неопходних услова постоји његова обавеза да предузме кривично гоњење. Начело

⁹ Грубач, М., *Кривично процесно право*, Београд, 2006, стр. 136

¹⁰ Кнежевић, С., *op. cit.*, стр. 53

¹¹ Према члану 2. став 1. тачка 17. ЗКП, основ сумње је скуп чињеница које посредно указују да је учињено кривично дело, или да је одређено лице учинилац кривичног дела.

¹² Поједини аутори сматрају да одобрење за кривично гоњење представља још један правни услов за наступање обавезе кривичног гоњења, те да чињеница да неки други орган има право процене целисходности кривичног гоњења не релативизује дужности јавног тужиоца на плану кривичног гоњења. Видети: Кнежевић, С., *op. cit.*, стр. 55

легалитета почива на једнакости грађана пред законом, и гаранција је да ће сви учиниоци кривичних дела бити процесуирани, и да ниједно кривично дело неће проћи некажњено, што је посебно значајно са становишта опште превенције и има битну улогу у успостављању поверења грађана у правосуђе.

Начело опортунитета кривичног гоњења представља дискреционо овлашћење јавног тужиоца да, иако су се стекли сви законски услови, цени да ли је у конкретном случају опортуно покретати кривични поступак. Ово начело представља супротност начелу легалитета (облигаторности) кривичног гоњења, и омогућава јавном тужиоцу да, након што је установио да су испуњени стварни и правни услови, процењује целисходност кривичног гоњења са становишта јавног интереса. Приликом процене целисходности, јавни тужилац ће у обзир узети и околности које су везане за само кривично дело и за извршиоца.

Дискрециона процена целисходности покретања кривичног поступка, као суштина начела опортунитета кривичног гоњења, представља нужан коректив у оним кривичноправним системима који предвиђају тзв. формални појам кривичног дела. Сагласно таквом поимању, кривично дело представља противправно и законом предвиђено дело кривца. То имплицира обавезу покретања кривичног поступка и у ситуацијама када је извршено дело малог значаја, те да би се избегла могућност покретања кривичних поступака и у ситуацијама багателног криминалитета, јавном тужиоцу се даје могућност дискреционе процене постојања јавног интереса за гоњење учинилаца тих кривичних дела.¹³ На тај начин се избегавају проблеми материјалноправног приступа овој тематици, јер се не дира у постојање кривичног дела, већ јавни тужилац, непокретањем кривичног поступка из разлога целисходности спречава да се о томе расправља пред судом.

Разлози за примену начела опортунитета кривичног гоњења су различити. Могу се односити на, као што је наведено у претходном ставу, кривично дело мањег значаја, на одсуство и незнатну штету насталу извршењем кривичног дела, на процесну економију, на утицај поступка на јавност, али и на друге околности које јавни тужилац цени у сваком конкретном случају, руководећи се јавним интересом, чиме се спречава арбитрарност у његовом поступању. Резултати примене начела опортунитета огледају се првенствено у рационализацији кривичног поступка, растерећењу тужилаштава, судства и пенитенцијарног система, избегавању стигматизације учинилаца лакших кривичних дела, односно малолетних учиниоца кривичних дела.

¹³ *Ibidem*

Начело опортунитета кривичног гоњења према пунолетним учиниоцима кривичних дела уведено је у кривичнопроцесно законодавство Републике Србије Закоником о кривичном поступку из 2001. године.¹⁴ Тим закоником начело опортунитета установљено је за кривична дела за која је забрањена новчана казна или казна затвора до три године, а била су предвиђена два његова облика: 1) условно одлагање кривичног гоњења, и 2) одбацивање кривичне пријаве из разлога правичности. Новелама процесног законика из 2009. године проширена је примена начела опортунитета на кривична дела за која је забрањена новчана казна или казна затвора до пет година, а уведена је и могућност закључења споразума о признању кривичног дела између јавног тужиоца и окривљеног, преузета из законодавства Сједињених Америчких Држава, у оквиру које је јавном тужиоцу дато овлашћење да приликом закључења споразума може одустати од гоњења за кривична дела која нису обухваћена споразумом. Накнадне интервенције законодавца, како у Закону о кривичном поступку, тако и у другим законима који регулишу област кривичног права, резултирале су стварањем нормативног оквира за што ширу примену начела опортунитета кривичног гоњења

У нашем позитивном законодавству тренутно постоји више облика примене начела опортунитета кривичног гоњења. Најпре, чланом 283. важећег ЗКП предвиђен је институт условног одлагања кривичног гоњења за кривична дела за која је забрањена новчана казна или казна затвора до пет година, који подразумева испуњење одређене обавезе од стране осумњиченог, а затим одбацивање кривичне пријаве. Затим, чланом 284. став 4. ЗКП предвиђена је могућност јавног тужиоца да, у случају кривичних дела за која је прописана казна затвора до три године, одбаци кривичну пријаву ако је осумњичени услед стварног кајања спречио наступање штете или је штету већ надокнадио, а јавни тужилац, према околностима случаја оцени да изрицање кривичне санкције не би било правично. Такође, приликом закључења споразума са окривљеним о признању извршења кривичног дела и споразума о сведочењу окривљеног и осуђеног, јавни тужилац може одустати од кривичног гоњења за кривична дела која нису обухваћена споразумом, односно уговорити умањење или ослобођење од казне (чланови 314, 321. и 328. ЗКП). Важећи Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица предвиђа могућност јавног тужиоца да не захтева покретање кривичног поступка за дело за које је забрањена новчана казна

¹⁴ Службени лист СРЈ бр. 71/2001 и 68/2002, и Службени гласник РС бр. 58/2004, 85/2005, 115/2005, 49/2007, 20/2009, и 72/2009

или казна затвора до пет година, уколико, обзиром на околности случаја, процени да би то било оправдано са аспекта целисходности. Ту одлуку јавни тужилац може условити пристанком и спремношћу малолетника и његових родитеља/старатеља да испуни један или више васпитних налога. Закон о одговорности правних лица за кривична дела такође допушта могућност одбацивања кривичне пријаве из разлога целисходности за кривична дела за која је запрећена новчана казна или казна затвора до три године (члан 19.), а посебан облик примене начела опортунитета представља овлашћење јавног тужиоца да, сходно одредбама члана 51 Закона о међународној правној помоћи, под одређеним условима уступи кривично гоњење страног држави.

Имајући у виду разноликост и специфичност примене начела опортунитета у појединим случајевима, у наставку рада биће детаљније образложени сваки од наведених облика његове примене.

III УСЛОВНИ ОПОРТУНИТЕТ КРИВИЧНОГ ГОЊЕЊА

3.1 Теоријско одређење

Условно одлагање кривичног гоњења представља оживотворење диверзионог друштвеног реаговања на криминалитет, чија је суштинска могућност изостанак вођења кривичног поступка за лакша кривична дела. Тиме друштвена реакција поприма карактер непеналног одговора на лакше облике криминалитета.¹⁵ Стога је условни опортунитет модел ресторативне правде која, за разлику од ретрибутивне правде усмерене на кажњавање извршиоца кривичног дела, има за циљ поновно успостављање стања нарушеног извршењем кривичног дела, без вођења кривичног поступка.

Условни опортунитет је институт који није нов у нашем кривичнопроцесном праву и први пут је, као што је већ речено, нормиран Закоником о кривичном поступку из 2001. године. Након озакоњења овог института, највећи број накнадних интервенција законодавца у Законнику о кривичном поступку односио се на измене у начину регулисања великог броја питања у вези овог института. Међутим, ниједна од тих измена није довела у питање оправданост његовог постојања. Напротив, највећи број интервенција имао је за циљ стварање нормативне основе која даје могућност шире примене условног опортунитета.¹⁶ У теорији се среће неколико синонима -

¹⁵ Кнежевић С., *op. cit.*, стр. 56

¹⁶ Бејатовић С., Илић Г., *Приручник за примену начела опортунитета кривичног гоњења*, Београд, 2019, Мисија ОЕБС-а у Србији, стр. 3

„условно одлагање кривичног гођења”, „условљени опортунитет”, „диверзија кривичног поступка”, док се у тужилачкој и судској пракси примена овог института зове „примена члана 283. ЗКП” или једноставно „одлагање кривичног гођења”.¹⁷

Условно одлагање кривичног гођења, као што је већ поменуто, представља један вид одступања од начела легалитета кривичног гођења. Реч је о примени супротног начела - начела опортунитета, код којег је јавном тужиоцу, уместо обавезе гођења сваког учиниоца кривичног дела за које се гони *ex officio*, остављена могућност процене оправданости кривичног гођења. У основи овог института налази се потреба избегавања дуготрајних и скувих поступака када је реч о лакшим кривичним делима, али и уверења да, нарочито код ових кривичних дела, ресторативним механизмима треба дати превагу над оним првенствено ретрибутивног карактера. Наиме, окривљеном се уместо кривичног поступка и санкције нуди могућност да испуни неку друштвено корисну обавезу, док му се за узврат нуди најпре одлагање кривичног гођења, а сатим и коначно одустајање од кривичног гођења, уколико испуни наложене обавезе.¹⁸

Корист од примене института условног одлагања кривичног гођења је вишеструка. Најпре, тиме се избегава покретање и вођење кривичног поступка у случајевима тзв. багателног криминалитета, чиме се растеређују судство и пенитенцијарни систем, и рационализује кривични поступак, уз значајно смањење трошкова поступка. Такође, избегава се стигматизација осумњичених лица код вођења кривичног поступка за лакша кривична дела. Осумњичени је, по правилу, заинтересован за примену условног опортунитета јер на тај начин избегава вођење кривичног поступка и упис у казнену евиденцију, уколико буде осуђен за конкретно кривично дело. Са друге стране, применом овог института не дира се у право оштећеног да кроз парнични поступак остварује имовинскоправни захтев. Једна од најчешће налаганих обавеза осумњиченим лицима је уплата одређеног новчаног износа који ће се користити захуманитарне или друге јавне сврхе, чиме се средства добијена применом условног опортунитета усмеравају онима којима су најпотребнија.

Међутим, приликом примене овог института мора се бити опрезан, како би његова сврха била у потпуности остварена. Најпре, осумњичени наложеном обавезом

¹⁷ Илић И., *Условно одлагање кривичног гођења*, у: Тематски зборник радова, Ниш, 2010, Правни факултет Универзитета у Нишу, стр. 408, цитирано у: Филиповић С., *Условно одлагање кривичног гођења* (мастер рад), Ниш, 2017, Правни факултет у Нишу, стр. 14

¹⁸ Илић Г., Мајић М., Бељански С., Трешњев А., *Коментар Законика о кривичном поступку*, Четврто издање, Београд, 2015, Службени гласник, стр. 651-652

не сме бити „двоструко привилегован”, Обзиром да се не излаже кривичном гоњењу, трошковима поступка и потенцијалној осуђујућој пресуди, обавеза која се налаже осумњиченом мора да буде озбиљног карактера, и њоме мора бити остварена специјална превенција, која се огледа у свести осумњиченог да држава осуђује његово недозвољено понашање. Такође, у јавности се не сме стварати слика да је условни опортунитет „привилегија богатих”, односно да се кривично гоњење може „откупити”, те је у том погледу неопходно водити рачуна о остваривању опште превенције која би се првенствено огледала у немогућности условног одлагања кривичног гоњења за раније осуђивана лица. Напослетку, приликом примене условног опортунитета потребно је сагледати све околности које се односе на личност осумњиченог, његове склоности, навике и ранији живот, евентуалну ранију осуђиваност, његов однос према оштећеном, кајање због извршеног кривичног дела и степен опасности истог, и околности под којима је дело извршено, како би примена условног опортунитета била целисходна и у јавном интересу.

3.2 Законска (и подзаконска) регулатива

Важећи ЗКП је у члану 283. регулисао институт условног одлагања кривичног гоњења. Наведеним чланом прописано је да јавни тужилац може одложити кривично гоњење за кривична дела за која је предвиђена новчана казна или казна затвора до пет година, ако осумњичени прихвати једну или више од следећих обавеза: 1) да отклони штетну последицу насталу извршењем кривичног дела или да накнади причињену штету; 2) да на рачун прописан за уплату јавних прихода уплати одређени новчани износ који се користи за хуманитарне или друге јавне сврхе; 3) да обави одређени друштвенокорисни или хуманитарни рад; 4) да испуни доспеле обавезе издржавња; 5) да се подвргне одвикавању од алкохола или опојних дрога; 6) да се подвргне психосоцијалном третману ради отклањања узрока насилничког понашања; 7) да изврши обавезу установљену правноснажном одлуком суда, односно поштује ограничење утврђено правноснажном судском одлуком.

У наредби о одлагању кривичног гоњења јавни тужилац ће одредити рок у којем осумњичени мора извршити преузете обавезе, с тим да рок не може бити дужи од годину дана. Надзор над извршењем обавеза обавља повереник из органа управе надлежног за послове извршења кривичних санкција, у складу са прописом који доноси министар надлежан за послове правосуђа. Ако осумњичени у року изврши наложу

обавезу, јавни тужилац ће решењем одбацити кривичну пријаву и о томе обавестити оштећеног, а одредбе члана 51. став 2. Законика се неће примењивати.

Законодавац је са посебном пажњом регулисао транспарентну и сврсисходну алокацију средстава прикупљених уплатама новчаних износа у хуманитарне или друге јавне сврхе, те је тако предвиђено да се та средства додељују хуманитарним организацијама, фондовима, јавним установама, или другим правним или физичким лицима, по спроведеном јавном конкурс у који расписује министарство надлежно за послове правосуђа, а спроводи комисија. Изузетно, комисија може, на захтев физичког лица, без спровођења јавног конкурса предложити да се новчана средства доделе ради лечења детета у иностранству, ако средства за лечење нису обезбеђена у Републичком фонду за здравствено осигурање. Иначе, спровођење јавног конкурса, критеријуми за расподелу средстава, састав и начин рада комисије уређује се актом министра надлежног за послове правосуђа, а одлуку о расподели средстава доноси Влада.

Осим цитираног члана 283. ЗКП, за примену института условног одлагања кривичног гоњења од великог значаја је и Упутство Републичког јавног тужиоца А бр. 246/08 од 28.08.2008. године, којим је предвиђено да се условно одлагање кривичног гоњења не може применити уколико је та мера већ два пута примењивана према осумњиченом за исто кривично дело, као и да ће јавни тужилац, уколико лице за које се врши провера преко Правосудно - информационог система Министарства правде пролази кроз централну евиденцију за неко друго кривично дело, у зависности од свих околности случаја самостално проценити да ли ће применити условно одлагање кривичног гоњења.

3.3 Анализа законске (и подзаконске) регулативе

Да би јавни тужилац применио институт условног одлагања кривичног гоњења, мора да утврди да ли постоје четири основна услова: стварни услов, правни услов, јавни интерес и целисходност. Стварни услов претпоставља постојање основа сумње да је одређено лице извршило кривично дело за које се гони по службеној дужности, док правни услов подразумева да не постоје сметње за вођење кривичног поступка попут застарелости, амнестије, помиловања и слично. Јавни интерес представља тачку у којој се секу друштвени и индивидуални интереси и претпоставља примену начела пропорционалности као баланса између општег интереса заједнице и заштите индивидуалних слобода и права. Напоследку, целисходност подразумева процену јавног тужиоца да ли је у конкретном случају оправдано кривично гоњење са аспекта

јавног интереса имајући у виду природу кривичног дела и околности под којима је извршено, последице кривичног дела, личност учиниоца, могућност постизања сврхе кажњавања, дејство кривичног поступка на јавност, процесну економију, као и друге околности значајне за правилну процену.¹⁹

Тумачењем члана 283. ЗКП може се извести неколико суштинских закључака. Најпре, примена института одлагања кривичног гоњења могућа је за она кривична дела за која је запређена новчана казна или казна затвора у трајању до пет година. Имајући у виду да је овај формални услов предвиђен алтернативно, а не кумулативно, то произилази да условни опортунитет није могућ за кривична дела за која је новчана казна, као споредна, кумулативно прописана уз казну затвора (на пример, код кривичног дела Превара из члана 208, став 1. Кривичног законика²⁰), па чак ни када је предвиђена казна затвора мања од пет година.

Као други формални услов за примену института одлагања кривичног гоњења законодавац предвиђа сагласност осумњиченог, односно његов пристанак да изврши једну или више наложених обавеза на унапред одређен начин и у временском року који одреди јавни тужилац. Сагласност осумњиченог мора да буде безусловна, потпуна, ненаметнута тј. дата добровољно и без притиска, проистекла из свести о последицама (не)испуњења наложених обавеза. За разлику од ранији законских решења²¹, важећи ЗКП више ни у једном случају не захтева сагласност оштећеног и суда за примену условног опортунитета.

Коначно, трећи формални услов предвиђен је Упутством Републичког јавног тужиоца А бр. 246/08 од 28.08.2008. године, и он ограничава могућност примене института одлагања кривичног гоњења код вишеструких повратника, тако да одлагање није могуће два пута за исто кривично дело (тзв. специјални поврат), док је одлагање за друго кривично дело у начелу могуће, са тим што ће јавни тужилац посебно ценити све околности конкретног случаја, и у складу са тиме, одлучити да ли ће одложити кривично гоњење према осумњиченом.

¹⁹ Бејатовић С., Илић Г., *op. cit.*, стр. 10-11

²⁰ Службени гласник РС, бр. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016, 95/2019

²¹ Нпр. Законик о кривичном поступку из 2006. године, Службени гласник РС, бр. 46/2006, бр. 72/2009

3.4 Начин одабира и анализа предвиђених обавеза

Приликом одабира врсте обавеза, јавни тужилац треба да има активнију улогу и преузме иницијативу, тако што ће осумњиченом предложити једну или више конкретних обавеза, за које је проценио да су адекватне и најцелисходније у смислу постављених циљева одлагања кривичног гоњења. Са тим у вези, јавни тужилац би требало посебно да се руководи тежином и начином извршења кривичног дела, наступелим последицама и личношћу осумњиченог (ранији живот, године живота, породичне прилике...). Поред наведеног, јавни тужилац је у обавези да води рачуна и о правима оштећеног, јер се, иако члан 283. ЗКП не прописује права оштећеног, мора имати у виду да је у основи овог института ресторативна правда.²²

Прва врста обавеза коју законодавац предвиђа јесте отклањање штетне последице настале извршењем кривичног дела или накнада причињене штете, те је налагање ове обавезе могуће код свих оних кривичних дела чијим извршењем су повређена или угрожена права физичких или правних лица, под условом да штета није у међувремену надокнађена. Јавни тужилац би требало да процену висине штете врши по слободној оцени, руководећи се одредбама Закона о облигационим односима, обзиром да би евентуално ангажовање вештака било у супротности са принципима ефикасности условног опортунитета. Имајући у виду члан 185. став 1. поменутог закона, приоритет код налагања ове обавезе би требало да буде успостављање стања ствари које је било пре него што је штета настала, па тек ако то није могуће накнада штете у новцу. У том смислу, јавни тужилац од оштећеног у форми изјаве узима податке о врсти и висини имовинскоправног захтева, а затим доноси одлуку о начину на који ће осумњичени испунити ову обавезу.

Уплата одређеног новчаног износа на рачун прописан за уплату јавних прихода који се користи за хуманитарне или друге јавне сврхе је друга врста обавезе предвиђена чланом 283. Законика, која је иначе и најзаступљенија у пракси.²³ Приликом одређивања висине новчаног износа који окривљени треба да уплати, јавни тужилац треба да се руководи одредбама Кривичног законика (чланови 58-60) које регулишу одмеравање новчане казне, и казненом политиком суда.

Трећа врста обавезе коју законодавац предвиђа је обављање одређеног друштвенокорисног или хуманитарног рада. Приликом налагања ове обавезе

²² Бејатовић С., Илић Г., *op. cit.*, стр. 30

²³ Резултати истраживања Удружења јавних тужилаца и заменика јавних тужилаца из 2017. године, видети у: Бејатовић С., Илић Г., *op. cit.*, стр. 14

осумњиченом, јавни тужилац треба посебно да цени његову спремност да обавља рад у јавном интересу, водећи рачуна о способностима, стручном знању и здравственом стању осумњиченог, те у складу са тим, не може наложити ову обавезу без пристанка осумњиченог на конкретан друштвенокорисни или хуманитарни рада.²⁴ Рад у јавном интересу, сходно одредбама Кривичног законика, је сваки онај друштвено користан рад којим се не вређа људско достојанство и који се не врши у циљу стицања добити. Хуманитарни рад се може дефинисати као укључивање у рад непрофитних организација које се баве пружањем различитих видова помоћи угроженим слојевима друштва и појединцима. Сврха налагања и испуњења ове обавезе треба да буде прилагођавање понашања осумњиченог друштвено прихватљивим правилима и обрасцима, и јачање осећаја личне одговорности.

Испуњење доспелих обавеза издржавња представља четврту врсту обавезе коју јавни тужилац може наложити осумњиченом. Иако законодавац то изричито не предвиђа, ова обавеза се по својој природи може применити само према осумњиченом за извршење кривичног дела. Недавање издржања из члана 195. Кривичног законика. Ради се о заосталом плаћању обавезе издржавња осумњиченог, при чему је та дужност утврђена извршном судском одлуком или извршним поравнањем пред судом или другим надлежним органом. Приликом одређивања рока за извршење ове обавезе треба се посебно водити рачуна о интересима малолетних лица, уколико у конкретном случају имају својство оштећених.

Пета и шеста врста обавеза које законодавац предвиђа јесте подвргавање осумњиченог одвикавању од алкохола или опојних дрога, односно подвргавање осумњиченог психосоцијалном третману ради отклањања узрока насилничког понашања. Ове обавезе су по својој природи насјличније мерама безбедности медицинског карактера које предвиђа Кривични законик (чланови 80-84), спроводе се у одговарајућим установама, а приликом налагања ових обавеза јавни тужилац се по правилу руководи здравственим стањем осумњиченог, његовом медицинском документацијом, али је због специфичне пририоде ове обавезе оправдано наложити и вештачење стања осумњиченог, како би се оценила оправданост њихове примене. За успешно извршење ових обавеза није довољно да осумњичени само започне одређени третман, већ да се из његовог држања и понашања може закључити да ће наставити са третманом, све до коначног испуњења његовог циља. У том смислу, неопходна је

²⁴ *Ibidem*, стр. 25

активна комуникација и сарадња јавног тужиоца са установом у којој се спроводи третман, али и са повереником за послове извршења кривичних санкција.

Извршење обавезе установљене правноснажном одлуком суда, односно поштовање ограничења утврђеног правноснажном судском одлуком, последња је врста обавезе коју јавни тужилац може наложити осумњиченом. Сврха ове обавезе јесте да се понашање осумњиченог уподоби правноснажним судским одлукама, а по правилу се најчешће налаже осумњиченом за извршење кривичног дела Насиље у породици из члана 194. став 5. Кривичног законика, како би поштовао мере заштите од насиља у породици изречене у складу са чланом 198. Породичног закона.²⁵

3.5 Поступак одлагања и одбацивања кривичне пријаве

Јавни тужилац одлаже кривично гоњење према осумњиченом наредбом, која треба да садржи податке о осумњиченом, законски назив кривичног дела чије извршење му се ставља на терет, податке о оштећеном, јасно одређену обавезу (или више њих) које осумњичени треба да изврши, начин и рок за извршење који не може бити дужи од једне године, начин на који ће осумњичени тужилаштву доставити доказ о извршењу наложене обавезе, односно начин на који ће јавни тужилац пратити извршење наложене обавезе, као и то да ће, уколико испуни наложену обавезу у остављеном року кривична пријава против осумњиченог бити одбачена, односно да ће ако то не учини против њега бити настављен поступак. Законодавац је одредио само максимални рок за извршење наложених обавеза, тако да на јавном тужиоцу остаје да, у зависности од околности сваког појединачног случаја, процењује у ком ће року осумњичени бити дужан да испуни наложену обавезу, водећи притом рачуна да се сувише дугим роком не обесмисли институт условног одлагања,

Уколико осумњичени у остављеном року изврши наложену обавезу, и о томе достави доказ тужилаштву (уколико је природа наложене обавезе таква да једино осумњичени може доказати да је извршио наложену обавезу - нпр. достављање уплатнице), кривична пријава против њега биће одбачена решењем. Изрека решења садржи личне податке осумњиченог и чињенични опис кривичног дела које му се ставља на терет (како би се осумњичени заштитио од евентуалног поновног кривичног гоњења за исто дело), док образложење садржи разлоге наведене у наредби о одлагању који се односе на испуњеност услова и циљева одлагања кривичног гоњења, уз

²⁵ Службени гласник РС, бр. 18/2005, 72/2011, 6/2015

констатацију да је наложена обавеза извршена на начин и у року одређеним наредбом. Поука о правном леку садржи то да против овог решења није дозвољен приговор из члана 51. став 2. ЗКП.

3.6 Одређене недоумице које се јављају

приликом примене условног опортунитета у пракси

Приликом испуњења обавезе уплате одређеног новчаног износа у хуманитарне сврхе, односно накнаде причињене штете оштећеном, осумњичени врло често уплате врши у ратама. Међутим, дешава се да осумњичени након уплате одређеног броја рата престане са плаћањем. У том случају се кривично гоњење наставља, али се поставља питање шта ће бити са новчаним средствима које је осумњичени уплатио, обзиром да је плаћање вршено поводом услова који се није испунио. Сматра се да у тим ситуацијама суд приликом доношења пресуде одлучује шта ће бити са тим средствима.

Такође, једна од недоумица која се јавља у пракси тужилаштва је то да ли могуће одложити кривично гоњење за она кривична дела за која је по одредбама Кривичног законика, односно споредног кривичног законодавства, обавезно изрицање одређене мере безбедности. У тим случајевима, уколико је у питању мера безбедности коју може да изрекне само суд када је осумњичени оглашен кривим, попут мере безбедности забране управљања моторним возилом, примена условног опортунитета није могућа. Са друге стране, уколико је у конкретном случају неопходно изрећи меру безбедности одузимања предмета, примена института одлагања кривичног гоњења је могућа, имајући у виду одредбе члана 535. ЗКП, које допуштају могућност изрицања мере безбедности одузимања предмета и у оним случајевима када се кривични поступак не заврши пресудом којом се окривљени оглашава кривим или решењем о изрицању мере обавезног психијатријског лечења, те тада јавни тужилац, након одбацивања кривичне пријаве, подноси суду захтев за изрицање мере безбедности одузимања предмета.

3.7 Приказ случаја

Ради бољег разумевања института условног опортунитета кривичног гоњења, у овом одељку биће приказан случај из јавнотужилачке праксе у којем је одбачена кривична пријава након што је осумњичени у остављеном року у потпуности извршио

наложеном обавезу. У смислу одредби Закона о заштити података о личности²⁶, сви лични подаци учесника у поступку биће изостављени.

Случај:

Дана 28.12.2022. године полицијска станица у К. поднела је кривичну пријаву против АА из Б., са непријављеним пребивалиштем у селу П., општина К., због постојања основа сумње да је учинио кривично дело Угрожавање сигурности из члана 138. став 1. Кривичног законика, на тај начин што је дана 13.12.2022. године, око 15:10 часова, на јавној чесми испред хотела „Р.” у селу П., општина К., након краће вербалне расправе са оштећеном ББ око тога ко ће на којој чесми да точи воду, оштећену најпре у два наврата покушао да удари празном пластичном флашом у главу, а затим јој упутио речи увреде: „Ј... ти мајку, ј... ти сестру”, и речи претње: „Ишчупаћу ти гркљан”, које је поновио више пута, а након тога покушао физички да насрне на оштећену, у чему га је спречио присутни ВВ, а што је све код оштећене изазвало узнемирење и страх високог инзентитета за сопствену безбедност.

Уз кривичну пријаву су достављена обавештења примљена у својству грађана од осумњиченог АА, који је негирао да је изрекао речи претње оштећеној, и од оштећене ББ и очевица догађаја ВВ, који су потврдили да се критични догађај десио онако како је и наведено у кривичној пријави. Уз кривичну пријаву је такође достављен и видео снимак са надзорне камере која се налази на месту догађаја из кривичне пријаве, на коме се види да је заиста дошло до вербалне расправе између осумњиченог и оштећене, да је осумњичени у два наврата покушао да оштећену удари празном пластичном флашом у главу, да је затим покушао да физички насрне на оштећену, у чему га је спречио присутни очевидац ВВ, али обзиром да предметни видео запис не прати и аудио снимак догађаја, то није било могуће разазнати које је речи осумњичени приликом расправе упућивао оштећеној.

Приликом саслушања пред јавним тужиоцем, осумњичени АА је признао извршење кривичног дела које му се ставља на терет, наводећи: *„Ја сам рођен 1937. године и последњих пар година живим сам у селу П., обзиром да су ми то препоручили лекари јер болујем од Алцхајмерове болести и моздане анеуризме, о чему тужилаштву прилажем медицинску документацију. Дана 13.12.2022. године око 15:00 часова сам отишао до јавне чесму испред хотела „Р.” у селу П., како бих наточио воду*

²⁶ Службени гласник РС бр. 87/2018

у пластичне флаше. Чим сам кренуо да точим воду, а напомињем да у том тренутку никога није било на чесми, дошла је оштећена ББ и рекла ми да се померим са чесме како би она наставила ту да точи воду, обзиром да је навела да је непосредно пре мог доласка на чесму ту точила воду и да је само на пар тренутака отишла са чесме како би однела флаше у ауто. Ја сам јој на то одговорио да ту има још три слободне чесме и да воду може да точи на некој од њих, на шта ми је она рекла: „Што сте ви стари људи безобразни”, и отишла на слободну чесму поред моје. Мене је то изнервирало па сам јој рекао: „Ви млади треба мало да скратите језик”, и замахнуо ка њој празном пластичном флашом али без намере да је ударим. Она је тада почела да виче на мене, говорећи ми да сам стока, а ја сам је опсовао али не могу сад да се сетим шта сам јој рекао, а затим сам јој припретио речима: „Иичупаћу ти гркљан”, али то нисам мислио озбиљно. Углавном, она је наставила да се расправља са мном, па сам ја кренуо ка њој али без намере да је повредим, али се тада између нас испречио мој комшија ВВ, који је био присутан током читавог догађаја, и одгурнуо ме од ње. Након тога оштећена је отишла са чесме.

Кајем се због овог догађаја и обећавам да се ништа овако више неће поновити, истичем да за 85 година свог живота никада до сада нисам направио било какав инцидент, али истичем да сам овом приликом био изазван дрским понашањем оштећене...”

Након овакве изјаве осумњиченог, јавни тужилац је проценио да је у конкретном случају целисходно применити институт одлагања кривичног гоњења, на тај начин што ће осумњичени у року од два месеца на рачун прописан за уплату јавних прихода у хуманитарне сврхе уплатити износ од 20.000,00 динара. Оваква одлука је донета имајући у виду да је осумњичени у потпуности признао извршење кривичног дела које му се ставља на терет, изразио кајање због истог, обећао да више неће чинити кривична дела, да раније није осуђиван нити је према њему примењиван условни опортунитет, али и да је делимично био изазван дрским понашањем оштећене, што умањује степен његове кривице. Износ од 20.000,00 динара и рок за испуњење обавезе од два месеца опредељени су обзиром на године осумњиченог, његово нарушено здравље, на то да живи сам, као и да има месечна примања у износу од око 30.000,00 динара, од чега највећи део издваја за куповину лекова.

Након предлога јавног тужиоца за примену условног опортунитета, осумњичени је изјавио: „Сагласан сам са предлогом тужилаштва да се према мени примени институт одлагања кривичног гоњења на тај начин што ћу у хуманитарне сврхе

уплатити износ од 20.000,00 динара у року од два месеца од дана пријема наредбе тужилаштва.”

Осумњичени је по пријему наредбе о одлагању кривичног гоњења у остављеном року испунио наложену обавезу, о томе тужилаштву благовремено доставио доказ у виду уплатница, након чега је кривична пријава против њега одбачена сходно члану 283. став 3. ЗКП.

IV ОДБАЦИВАЊЕ КРИВИЧНЕ ПРИЈАВЕ ЗБОГ ПРАВИЧНОСТИ

4.1 Теоријско одређење

Одрицање од државног казненог захтева у сфери багателног криминалитета могуће је постићи различитим кривичноправним институтима. У области материјалног кривичног права то се чини то се чини предвиђањем института који за циљ има искључење постојања кривичног дела у ситуацијама када су остварена сва законска обележја неке инкриминације, али је дело, обзиром на свој занемарљив значај, такво да не захтева кривичноправну реакцију. Испољавање социјално - етичког прекора, одређеног у ретрибутивној димензији кривичне казне, у таквом случају није могуће због непостојања кривичног дела као тоталитета конститутивних елемената. У кривичнопроцесном смислу, последица тога је одбацивање кривичне пријаве од стране јавног тужиоца или ослобађајућа пресуда, уколико је таква кривична ствар ипак постала предмет кривичног поступка. Међутим, пошто прихватање таквог концепта оствара сложену проблематику материјалног супстрата кривичног неправда, остављајући спорним одређена правнодогматска питања везана за однос градивних елемената општег појма кривичног дела, ретки су кривичноправни системи који отклањање примене кривичног права у односу на безначајна остварења инкриминисаног бића решавају на тај начин.²⁷

Већина законодавстава проблематику багателног криминалитета третира на терену кривичнопроцесног права, а типичан пример за то су земље које припадају англосанксонском правном кругу - САД, Енглеска и Велс, код којих јавни тужилац има веома широку слободу у погледу одлуке да ли ће да предузме кривично гоњење или не, мада и у наведеним системима постоје значајне разлике у погледу саме организације и деловања јавних тужилаштава, као и поступања полиције која има значајна овлашћења.

²⁷ Ђокић, И., *Начело опортунитета кривичног гоњења*, видети у: Стање криминалитета у Србији и правна средства реаговања, III део, Београд, 2009., стр. 303

Такође и јапанско кривично законодавство, које је у послератном периоду изграђивано под снажним утицајем англо - америчког права, познаје принцип опортунитета у раду јавног тужилаштва.²⁸ Када су у питању земље које припадају европско - континенталној правној традицији, велики број њих предвиђа дискреционо поступање јавног тужиоца у случају кривичних дела за запређеном блажом казном.

У нашем кривичном праву се и поред законског обликовања института дела малог значаја (члан 18. Кривичног законика), могу срести кривичноправни инструменти који за циљ имају растеређење кривичних судова у сфери лакших кривичних дела. То су, између осталог, институт условног одлагања кривичног гоњења, о којем је било речи у претходном излагању, и могућност јавног тужиоца да из разлога правичности одбаци кривичну пријаву за лакша кривична дела, без претходне обавезе осумњиченог да изврши одређену, законом установљену обавезу. У питању је, дакле, „чист”, „безусловни” или „прави” опортунитет.

4.2 Законска регулатива

Важећи ЗКП је чланом 284. став 3. регулисао могућност одбацивања кривичне пријаве због правичности. Тим чланом је прописано да јавни тужилац може, у случају кривичних дела за која је прописана казна затвора до три године, одбацивати кривичну пријаву ако је осумњичени, услед стварног кајања, спречио наступање штете или је штету у потпуности надокнадио, а јавни тужилац, према околностима случаја, оцени да изрицање кривичне санкције не би било правично. У том случају, одредбе члана 51. став 2. ЗКП, које се односе на могућност изјављивања приговора на решење јавног тужиоца о одбацивању кривичне пријаве, неће се примењивати.

4.3 Анализа законске регулативе

Да би јавни тужилац одбацио кривичну пријаву из разлога правичности, неопходно је да кумулативно буду испуњена четири услова. Најпре, потребно је да се ради о лакшем кривичном делу, тј. кривичном делу за које је запређена казна затвора до три године. Одбацивање кривичне пријаве из разлога правичности, дакле, као ни условно одлагање кривичног гоњења, није могуће за она кривична дела за која су кумулативно прописане новчана казна и казна затвора (нпр. кривично дело Ометање правде из члана 336б. став 1. Кривичног законика).

²⁸ Тешовић, О., *Дело малог значаја и опортунитет кривичног гоњења*, видети у: *Crimen*, Београд, 2014., вол. 5., бр. 1., стр. 96

Затим, неопходно је да је осумњичени због извршеног кривичног дела изразио стварно кајање, док трећи услов предвиђа да је осумњичени, услед стварног кајања, спречио наступање штете или је штету у потпуности надокнадио. Спречавање наступања штете подразумева чињење, односно нечињење осумњиченог, најчешће приликом или непосредно након извршења кривичног дела, којим он спречава наступање штете која би, по редовном току ствари, наступила. Надокнада штете представља репарацију оштећеном, извршену по правилима о накнади штете прописаним одговарајућим одредбама Закона о облигационим односима, која подразумева успостављање стања ствари које је било пре него што је штета настала, односно накнаду штете у новцу.

Треба нагласити да стварно кајање подразумева да сам осумњичени добровољно отклони штетне последице настале извршењем кривичног дела. Отуда, не постоји стварно кајање ако је отклањање штетне последице извршило треће лице без знања осумњиченог или чак мимо његове воље. Међутим, може се узети да стварно кајање постоји ако је отклањање штетне последице извршило треће лице које је ангажовао осумњичени, јер је код таквог стања ствари отклањање последице резултат воље осумњиченог, његовог заузимања и пожртвовања, нарочито у оним случајевима када се он налазио у стварној немогућности да то учини.²⁹

Реглементација овог вида дискреционог поступања јавног тужиоца пропраћена је употребом правних стандарда, и недовољним прецизирањем критеријума за процену примерености понашања осумњиченог, који могу исходovati одбацивањем кривичне пријаве. Правни стандарди „правичност” и „околност случаја”, као последњи услов који мора бити испуњен за примену овог института, дају много простора за арбитрарно поступање. Из законске нормe није јасно да ли евентуално стварно кајање рецидивисте (поготово у случају специјалног поврата) може резултирати одбацивањем кривичне пријаве против њега.³⁰ Међутим, у пракси тужилаштава су се искристалисали поједини критеријуми приликом тумачења ових правних стандарда, те најчешће подразумевају ранију неосуђиваност осумњиченог, чињеницу да према њему раније није примењиван условни опортунитет, низак степен кривице, породичне и материјалне прилике (нарочито то да ли је осумњичени родитељ малолетне деце, односно да ли је у сталном радном односу), као и незнатну штету која је проузрокована кривичним делом.

²⁹ Ђорђевић, Ђ., *Стварно кајање*, Југословенска ревија за кривично право и криминологију, Београд, 1990., стр. 38, цитирано у: Делић, Н., *Дело малог значаја и стварно кајање у Кривичном законнику*, *Анали Правног факултета у Београду*, Београд, 2014., вол. 2, бр. 1., стр. 31

³⁰ Кнежевић, С., *op. cit.*, стр. 57

Такође, у случају одбацивања кривичне пријаве због правичности, не постоји могућност преузимања кривичног гоњења од оштећеног (наступање супсидијарне тужбе). Осим тога, законодавац искључује могућност приговора оштећеног вишем јавном тужиоцу, као једног од видова надзора над поступањем јавног тужиоца, која начелно постоји у случајевима одлука јавног тужиоца о одбацивању кривичне пријаве, обустави истраге или о одустанку од кривичног гоњења до потврђивања оптужнице.³¹

4.4 Поступак одбацивања кривичне пријаве

Након пријема кривичне пријаве, јавни тужилац, по правилу, најпре утврђује да ли су испуњени сви услови предвиђени за кривично гоњење (стварни и правни). Затим, уколико јесу, јавни тужилац позива осумњиченог на рочиште за саслушање, односно оштећеног на рочиште за испитивање. Осумњичени би, приликом давања исказа, а обзиром на природу овог института, требало да призна извршење кривичног дела које му се ставља на терет (а за које је запређена казна затвора до три године), да изрази кајање због учињеног дела, као и да јавном тужиоцу предочи на који је начин, из којих побуда и у којој мери надокнадио штету оштећеном, односно спречио наступање штете. Уколико осумњичени поседује доказ о надокнади штете, нпр. у виду уплатнице, неопходно је да исти приложи тужилаштву. Значајно је напоменти да признање кривичног дела не мора да значи и стварно кајање осумњиченог за учињено кривично дело, а још мање његову искрену побуду да надокнади штету насталу извршењем дела, али свакако да без признања осумњиченог нема могућности за одбацивање кривичне пријаве из разлога правичности.

Пошто је осумњичени дао исказ, јавни тужилац узима исказ и од оштећеног, како би на несумњив начин утврдио да ли је осумњичени у потпуности надокнадио штету насталу извршењем кривичног дела, односно да је у потпуности спречио наступање штете. Реалност постављеног имовинскоправног захтева оштећеног цени јавни тужилац, који је дужан да оштећеном предочи да преостали део свог имовинскоправног захтева у односу на део за који јавни тужилац сматра да реално представља потпуну надокнаду штете, може остварити у парничном поступку.

Уколико јавни тужилац утврди да су испуњени услови за одбацивање кривичне пријаве који се тичу висине запређене казне за конкретно кривично дело, и чињенице да је осумњичени услед стварног кајања надокнадио штету или спречио њено наступање, неопходно је да, на основу дискреционе оцене, установи да ли је испуњен и

³¹ *Ibidem*

услов који је у сржи овог института - правичност. Дискрециона оцена претпоставља да јавни тужилац цени да ли је кривично гоњење осумњиченог и изрицање кривичне санкције правично на основу околности везаних за личност осумњиченог и околности под којима је дело учињено. Те околности се, по правилу, односе на, као што је већ поменуто, евентуално раније кривично и прекршајно кажњавање осумњиченог, његове материјалне и породичне прилике, да ли је учинио кривично дело са елементима насиља, али и и све друге околности за које јавни тужилац, сопственом проценом и личним запажањем, установи да су од значаја за примену овог дискреционог права.

Јавни тужилац кривичну пријаву из разлога правичности одбацује решењем. Изрека решења садржи чињенични опис кривичног дела (како би се осумњичени заштитио од евентуалног поновног кривичног гоњења за исто дело), као и то да је осумњичени спречио наступање штете или је штету у потпуности већ надокнадио. У образложењу решења, при оцени испуњености услова за примену начела опортунитета, треба посебно указати зашто изрицање кривичне санкције не би било правично. Такође, јавни тужилац треба да наведе разлоге због којих сматра да је целисходно применити овај институт, иако су испуњене све стварне и правне претпоставке за покретање кривичног поступка, затим које околности случаја је ценио и на основу којих је утврдио да је осумњичени услед стварног кајања спречио наступање штете или је штету у потпуности већ надокнадио, као и да образложи јавни интерес и сврху примене начела опортунитета.³² Напоследку, решење садржи поуку о правном леку у којој се наводи да против тог решења није дозвољен приговор оштећеном вишем јавном тужиоцу из члана 51. став 2. ЗКП, на шта иначе код одбацивања кривичне пријаве по члану 284. став 1, има право.

4.5 Дело малог значаја и одбацивање кривичне пријаве из разлога правичности

Одредбом члана 18. став 1. Кривичног законика предвиђено је да није кривично дело оно дело које, иако садржи обележја кривичног дела, представља дело малог значаја. Ставом 2. истог члана прописана су три услова која кумулативно морају бити испуњена да би се одређено кривично дело сматрало делом малог значаја. Најпре, неопходно је да степен кривице учиниоца низак, затим да су штетне последице одсутне или незнатне, и да општа сврха кривичних санкција не захтева изрицање кривичне

³² Бејатовић С., Илић Г., *op. cit.*, стр. 37

санкције. Напоследку, ставом 3. истог члана предвиђено је да се одредбе става 1. и 2. тог члана могу применити на кривична дела за која је прописана казна затвора до три године или новчана казна. Реч је, дакле, о правном институту чија примена искључује постојање кривичног дела у конкретном случају, односно искључује саму противправност поступања као обавезни елемент општег појма кривичног дела.

Наведени материјалноправни институт дела малог значаја и кривичнопроцесно начело деловања јавног тужиоца по опортунитету, односно по дискреционом овлашћењу да одбаци кривичну пријаву из разлога правичности, везује суштински иста сврха - решавање случајева ситног, багателног криминалитета од стране правосудних органа. Међутим, законски услови за примену наведених установа материјалног и процесног кривичног права су различити, као и њихова правна природа, што доводи до питања да ли је потребно њихово упоредно постојање, и да ли неки од наведених института заслужује превагу у основу на други.³³

У већини страних законодавстава селекција релевантних понашања у области ситног криминалитета врши се на нивоу кривичнопроцесног права, кроз примену начела опортунитета кривичног гоњења од стране јавног тужиоца. Наиме, кривични закон, који за конструкцију појма кривичног дела не захтева друштвену опасност, не познаје ни основе по којима се искључује постојање кривичног дела због незнатне друштвене опасности, па се кривичним делом сматра и радња сасвим малог значаја којом је остварена незнатна штетна последица или штетне последице уопште није било, ако је противправна и у закону предвиђена као кривично дело. Та дела, иако формално кривична дела, нема никаквог смисла укључивати у кривични поступак. Њихова елиминација се постиже увођењем процесног принципа опортунитета, који овлашћује јавног тужиоца да у тим случајевима не покреће кривични поступак.³⁴

Међутим, постоје и законодавства, попут нашег, која поред процесноправног механизма одстрањивања ситног криминалитета помоћу различитих видова начела опортунитета уређују упоредо и материјалноправни институт дела малог значаја, те у том случају долази до комплементарне примене наведених установа.³⁵ Но, може се поставити питање да ли постојање института дела малог значаја изискује потребу за

³³ Тешовић, О., *op. cit.*, стр. 97

³⁴ Грубач, М., *Начело легалитета у кривичном процесном праву*, Југословенска ревија за криминологију и кривично право, Београд, 1988., бр. 3, стр. 78

³⁵ Тешовић, О., *op. cit.*, стр. 97

процесним начелом опортунитета и обратно, да ли законско обличје овог принципа чини правну фигуру дела малог значаја сувишном?³⁶

Иако на први поглед изгледа да постојеће материјалноправно решење адекватно покрива односну област и да не захтева нужно сходне процесне институте, ипак се чини да нормативно присуство начела опортунитета има своје оправдање. Примена поменутог начела нарочито долази у обзир у неким граничним случајевима, тј. у ситуацији када су остварена сва обележја бића неког релативно лакшег кривичног дела, али које упркос чињеници да не постоје сви законски услови за употребу института дела малог значаја, не захтева кривичноправну интервенцију. Може се рећи да начело опортунитета на неки начин допуњује примену материјалноправне установе дела малог значаја, посебно ако се узме да околности настале након извршења дела, пре свега понашање учиниоца које се састоји у својеврсној репарацији оштећеном (враћање одузете, поправка оштећене ствари, накнада штете и слично) не могу утицати на примену наведеног основа искључења кривичног дела.³⁷

У погледу односа наведених установа треба имати у виду да институт дела малог значаја има потенцијално ширу могућност примене у односу на принцип опортунитета који се односи само за кривична дела за која важи официјално начело, тј. на дела за која се гони по службеној дужности. У том смислу могло би се тврдити да процесно начело опортунитета не би било у стању да самостално у потпуности реши проблематику багателног криминалитета, јер у погледу кривичних дела за која се гоњење предузима по приватној тужби (које зависи од воље и интереса оштећеног) без института дела малог значаја не би постојала установа којом би се без икаквих негативних последица занемарљива кривична ствар искључила из сфере кривичног правосуђа.³⁸ Но, и поред тога што логика института дела малог значаја има своју криминалнополитичку легитимност, тиме није умањен значај кривичнопроцесног принципа опортунитета који представља комплементарно средство и допунски правни инструмент који употпуњује механизме решавања питања багателних деликата.³⁹

³⁶ Ђокић, И., *op. cit.*, стр. 315

³⁷ *Ibidem*

³⁸ Поједини аутори сматрају да истицање да установа дела малог значаја има ширу могућност примене у односу на принцип опортунитета, јер се наведено начело не примењује на кривична дела која се гоне по приватној тужби, није сасвим тачно, јер опортунитетно поступање није резервисано само за јавног тужиоца. Оно суштински карактерише и деловање самог приватног тужиоца који сасвим слободно (за разлику од јавног тужиоца) оптира да ли да започне кривични поступак или не, односно да ли да у току поступка одустане од истога, те да не постоји потреба за упоредним постојањем оба института. Видети: Тешовић, О., *op. cit.*, стр. 99

³⁹ Ђокић, И., *op. cit.*, стр. 315

4.6 Стварно кајање и одбацивање кривичне пријаве

из разлога правичности

Одредбом члана 58. став 3. Кривичног законика предвиђено је да суд може ослободити од казне и учиниоца кривичног дела за које је прописана казна затвора до пет година, ако после извршеног кривичног дела, а пре него што је сазнао да је откривен, отклони последице дела или надокнади штету проузроковану кривичним делом. Дакле, за примену стварног кајања као основа ослобођења од казне неопходно је кумулативно испуњење три услова: 1) да је реч о кривичном делу за које прописана казна затвора до пет година, 2) да је учинилац отклонио последице дела или надокнадио штету проузроковану кривичним делом, 3) да је то учинио пре него што је сазнао да је откривен.

Имајући у виду да је стварно кајање на страни оштећеног један од услова неопходних за примену начела опортунитета кривичног гоњења приликом одбацивања кривичне пријаве из разлога правичности, нужно се намеће потреба анализе односа ове установе и стварног кајања као института материјалног кривичног права. Сличност се огледа у одсуству неопходности кажњавања, односно кривичног санкционисања. Међутим, осим разлике у погледу субјеката којима је поверена одлука о примени ових института (у једном случају одлуку доноси јавни тужилац у преткривичном поступку, а у другом суд у току кривичног поступка), другачији су и законски услови. Могућност ослобођења од казне постоји онда када је учинилац кривичног дела отклонио последице дела или надокнадио штету проузроковану кривичним делом пре него што је сазнао да је откривен, док процесни принцип опортунитета кривичног гоњења услед стварног кајања није условљен овом околношћу. Такође, поступање по начелу опортунитета у овом случају могуће је код оних кривичних дела за које је прописана казна затвора до три године, док ослобођењу од казне има места и за нешто тежа кривична дела (до пет година). Сходно томе би одредба члана 58. став 3. Кривичног законика могла да има одговарајући значај када су у питању кривична дела за која је прописана казна затвора у трајању преко три а до пет година, јер се оправдано може претпоставити да би код кривичних дела за која је прописана казна затвора у трајању до три године по правилу дошло до примене члана 284. став 3. ЗКП.⁴⁰

Након свега реченог, јасно је да је примена дате процесноправне одредбе о стварном кајању далеко повољнија за учиниоца кривичног дела, јер тада, за разлику од

⁴⁰ Шкулић, М., *Кривично процесно право - општи део*, Београд, 2008, стр. 46

примене материјалноправног института стварног кајања који претпоставља покренут, односно довршен кривични поступак и доношење осуђујуће пресуде, овде до покретања кривичног поступка уопште и не долази, већ се „цела ствар завршава” већ у преткривичном поступку одбацивањем кривичне пријаве из разлога правичности.⁴¹

4.7 Приказ случаја

Ради бољег разумевања института опортунитета кривичног гоњења из члана 284. став 3. ЗКП, у овом одељку биће приказан случај из јавнотужилачке праксе у којем је одбачена кривична пријава из разлога правичности. У смислу одредби Закона о заштити података о личности, сви лични подаци учесника у поступку биће изостављени.

Случај:

Дана 27.02.2022. године оштећена АА поднела је кривичну пријаву против ББ из села Д., општина К., због постојања основа сумње да је учинио кривично дело Шумска крађа из члана 275. став 1. Кривичног законика, на тај начин што је тачно неутврђених дана у првој половини месеца септембра 2021. године, у државној шуми у селу Д., општина К., газдинска јединица С.Ц.Ч., одељење 35/а, локалитет М., ради крађе бесправно оборио 36 стабла храста и цера, укупне запремине 4,46 м³, вредности 22.054,00 динара.

Уз кривичну пријаву је достављен извод из дневника чувара шума, у коме се, између осталог, наводи да је чувар шума дана 03.09.2022.године, око 12 часова, обилазећи реон у коме је извршено кривично дело, уочио свеже посечене пањеве храста и цера, о чему је сачињена изјава чувара шума. Дана 12.09.2022. године, обиласком истог реона, чувар шуме затиче осумњиченог ББ на месту на коме је извршена бесправна сеча, који је ту дошао фрезом и уз себе имао моторну тестеру. На питање чувара шума да ли је он у претходном периоду извршио сечу на том месту, осумњичени одговара да јесте, али да је то шума његовог стрица који му је дозволио да ту врши сечу. Након тога, чувар шума је осумњиченом показао међне ознаке, када се осумњичени уверио да је сечу извршио у државној, а не у приватној шуми. Чувар шума је извршио премер посечених стабала, и сачинио записник о утврђивању шумске кривице, који је осумњичени потписао без приговора.

⁴¹ Делић, Н., *op. cit.*, стр. 35

Приликом саслушања пред јавним тужиоцем, осумњичени ББ је признао извршење кривичног дела које му се ставља на терет, наводећи: „Почетком месеца септембра 2022. године сам, не могу да се сетим тачног датума, два или три дана укупно, вршио сечу шуме у државној шуми у свом селу, близу своје куће. Напомињем да се са државном шумом у којој сам вршио сечу граничи парцела мог стрица, који ми је дозволио да вршим сечу у тој парцели, те сам ја у том тренутку мислио да сечу вршим заправо у шуми мог стрица, а не у државног шуми. Нисам видео међне ознаке, а нисам ни извршио дознаку и отпремање посечених стабала, јер је заправо више у питању растиње а не шума, па сам мислио да ми дознака за сечу није потребна... Након што сам половином месеца септембра 2022. године дошао да поново сечем дрва на том месту, наишао је чувар шума и предочио да сам сечу вршио у државној, а не приватној шуми, и показао ми међне ознаке. Тада сам схватио да сам услед непознавања терена погрешно парцелу, а чувар шума ми је, након премера посечених пањева, предочио да сам посекао 36 стабла храста и цера, запремине 4,46 м³, што је истина. Ја сам иначе посечена дрва одвезао својој кући како бих их користио за споствене потребе. Ја сам после месец дана отишао у проторије оштећене АА како бих се распитао око накнаде штете, где ми је предочено да је износ штете коју сам прузроковао својом бесправном сечом 22.054,00 динара, након чега сам тај износ уплатио на рачун оштећене, обзиром да до сада нисам осуђиван, немам чак ни казну за паркирање, те не желим да будем третиран као криминалац јер то нисам. Тужилаштву прилажем фотокопију уплатнице. Истичем да сам у браку, да имам троје малолетне деце, да ни ја ни супруга не радимо, већ она чува децу а ја зарађујем повременим радом за дневницу... Кајем се због учињеног кривичног дела, заиста нисам имао намеру да посечем државну шуму већ сам мислио да је у питању шума мог стрица... и обећавам да више нећу чинити кривична дела.”

Приликом испитивања пред јавним тужиоцем, представник оштећене АА изјавио је: „Тачно је да је осумњичени пре подношења кривичне пријаве против њега у потпуности надокнадио проузроковану штету... Не придружујемо се кривичном гоњењу и не истичемо имовинскоправни захтев.”

На основу овако утврђеног чињеничног стања, јавни тужилац је донео одлуку да се кривична пријава против осумњиченог ББ одбаци применом члана 284. став 3. ЗКП, обзиром да је у питању кривично дело за које је запређена новчана казна или казна затвора до једне године, а да је осумњичени, услед стварног кајања, на шта указује и његово држање пред тужилаштвом, оштећеној АА у потпуности надокнадио штету

проузроковану кривичним делом, и да изрицање кривичне санкције не би било правично нити у јавном интересу, имајући у виду низак степен кривице осумњиченог, да је исти до сада неосуђиван, да је ожењен, породичан човек, отац троје малолетне деце, да ни он ни супруга нису у радном односу већ да се издржавају тако што осумњичени повремено ради за дневницу.

V НАЧЕЛО ОПОРТУНИТЕТА КРИВИЧНОГ ГОЂЕЊА У ПОСТУПКУ ПРЕМА МАЛОЛЕТНИЦИМА

5.1 Теоријско одређење

Малолетни учиниоци кривичних дела се због свог узраста, недовољне душевне зрелости, али и других аспеката њихових још увек не у пуној мери формираних личности, у већини савремених правних система издвајају у засебну категорију лица са којом се мора поступати нарочито обазриво, како би били остварени дугорочни ефекти на пољу превенције малолетничке деликвенције. Ради постизања ефикаснијег, правичнијег и хуманијег поступања са малолетницима у сукобу са законом, посвећује се пажња алтернативним реакцијама на малолетничку деликвенцију, које обухватају укључивање породице, социјалних служби, школе, али и других установа васпитно - образовног карактера, са циљем избегавања вођења класичног кривичног поступка, стигматизације малолетника и смањења примене институционалних мера.

Популаризација диверзионих мера реаговања на малолетнички криминалитет представља једну од кључних тенденција у савременом малолетничком кривичном праву. Бројне научне студије сугеришу да је неопходно увођење што ширег регистра диверзионих мера и поступака, а исто произилази и из међународних докумената која се баве областима малолетничке деликвенције и малолетничког правосуђа. Диверзионим мерама сматрају се социјалне, образовно - васпитне и медицинске мере којима се замењују постојеће кривичне санкције, односно оне мере којима се избегава покретање кривичног поступка путем помирења оштећеног и учиниоца кривичног дела.⁴²

⁴² Бановић, Б., Локсић, И., *Диверзион концепт реаговања на криминалитет малолетника у Србији: законодавство и пракса*, Теме бр. 2, Београд, 2011., стр. 348, цитирано у: Ковачевић, М., *Диверзион концепт поступања према малолетним учиниоцима кривичних дела - Општа разматрања и осврт на Србију*, Правни записи, година IV, бр. 1, Београд, 2015., Правни факултет Универзитета Унион, стр. 110

Диверзиони концепт заступања се заснива на прихватању могућности да се у различитим фазама поступка поједини малолетнички случајеви скрену са традиционалне судске процедуре, као и на установљавању могућности да се на малолетника примене мере парапанелног карактера осмишљене тако да представљају адекватну алтернативу кривичним санкцијама.⁴³ Примена диверзионих мера усаглашена је са поштовањем начела експедитивности у поступању, иако се то у суштини може косити са начелом законитости, које би, строго посматрано, изискивало да свака кривична ствар буде решена од стране суда.⁴⁴

Бројни су међународни документи који установљавају одређене принципе у поступцима према малолетницима, са циљем превенције криминалног понашања, примене различитих видова ресторативне правде, и заобилажења стандарног кривичног поступка. Тако, Конвенција Уједињених нација о правима детета⁴⁵ у члану 40. став 3. тачка б. предвиђа да ће државе потписнице настојати да подстичу доношење закона, поступака, успостављање органа и установа применљих на децу за коју се тврди, која су оптужена и за коју се сматра да су прекршили кривични закон, а посебно, кадгод је то могуће и пожељно, мере за поступање са малолетном преступницима без прибегавања судском поступку, са тим да људска права и законска заштита буду у потпуности поштована.

Стандардна минимална правила Уједињених нација за малолетничко правосуђе (Пекиншка правила)⁴⁶ донета су са циљем да се, између осталог, за малолетне преступнике обезбеде диверзиони програми одступања како би се смањио број деце која улазе у формалну процедуру. У том смислу, правило бр. 5 предвиђа да ће систем малолетничког правосуђа истицати добробит малолетника и обезбеђиваће да свака реакција према малолетним преступницима увек буде у сразмери са околностима које се тичу и преступника и престапа, док је правилом бр. 6 суштински предвиђена одговарајућа слобода у одлучивању у свим фазама поступка и на различитим нивоима система малолетничког правосуђа, са циљем вршења дискреционог права од стране надлежних институција, како би се у сваком појединачном случају предузели одговарајући кораци.

⁴³ Радуловић, Љ., *Криминална политика*, Београд, 1999., Правни факултет, стр. 212, цитирано у: Ковачевић, М., *op. cit.*, стр. 111

⁴⁴ Junger-Tas, J., Dunkel, F., *Reforming Juvenile Justice*, New York, 2009., Springer, стр. 148, цитирано у: Ковачевић, М., *op. cit.*, стр. 111

⁴⁵ Службени лист СФРЈ бр. 15/90, бр. 4/96, и бр. 2/97

⁴⁶ Пекиншка правила усвојена су 29. новембра 1985. године од стране Генералне скупштине УН

Стандардна минимална правила Уједињених нација за мере алтернативне институционалном третману (Токијска правила)⁴⁷ стављају акценат на потреби за преваспитањем и интеграцијом свих, па и малолетних преступника у друштво, а не на ретрибуцији, а са циљем реинтеграције преступника у друштво и спречавања рецидивизма. Токијска правила промовишу давање овлашћења органима правног система који се баве кривичним предметима да ослободе малолетног преступника ако сматрају да наставак судског поступка према њему није потребан за заштиту друштва, за превенцију криминала, за унапређење поштовања закона или за права жртава, као и могућности тужиоца да, када се ради о лакшим преступима, изрекне одговарајућу меру алтернативну институционалном третману.

Имајући у виду наведене тенденције глобализације питања адекватне реакције савремених друштава на криминалитет малолетника, у складу са принципима минималне интервенције, укидањем кажњавања и декриминализацијом, и Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица Републике Србије⁴⁸ (у даљем тексту: ЗОМУКД) садржи решења која у значаној мери доприносе избегавању формалне реакције на кривичног система према малолетницима, првенствено у циљу отклањања негативних ефеката ригидног поступања према њима. У том смислу, ЗОМУКД предвиђа два облика начела опортунитета кривичног гоњења према малолетним лицима: 1) незахтевање покретања кривичног поступка од стране јавног тужиоца за малолетнике из разлога целисходности (безусловни опортунитет), и 2) условно одлагање кривичног гоњења кроз институт васпитних налога (условни опортунитет).

5.2 Безусловни опортунитет - законска регулатива

Безусловни опортунитет у поступку према малолетницима може се јавити у два облика. Први облик је регулисан је чланом 58. став 1. ЗОМУКД, који прописује да јавни тужилац за малолетнике може одлучити да, за кривична дела за која је прописана казна затвора до пет година или новчана казна, не захтева покретање кривичног поступка иако постоје докази из којих произилази основана сумња да је малолетник учинио кривично дело, ако сматра да не би било целисходно да се води поступак према малолетнику с обзиром на природу кривичног дела и околности под којима је учињено, ранији живот малолетника и његова лична својства. Ради утврђивања ових околности,

⁴⁷ Токијска правила усвојена су 14. децембра 1990. године од стране Генералне скупштине УН

⁴⁸ Службени гласник РС бр. 85/2005

јавни тужилац за малолетнике може затражити обавештења од родитеља, усвојиоца, односно стараоца малолетника, других лица и установа, а кад је то потребно, може ова лица и малолетника позвати ради непосредног обавештавања. Јавни тужилац може затражити мишљење од органа старатељства о целисходности покретања поступка према малолетнику, а може прикупљање тих података поверити и стручном лицу (социјалном раднику, психологу, педагогу, специјалном педагогу и др.) ако га има у јавном тужилаштву. Ставом 2. истог члана прописано је да јавни тужилац за малолетнике може, ако за доношење одлуке из става 1. треба да се испитају лична својства малолетника, у споразуму за органом старатељства, упутити малолетника у прихватилиште за децу и омладину или у васпитну установу, али најдуже до тридесет дана.

Други облик безусловног опортунитета регулисан је у члану 58. став 3. ЗОМУКД, који прописује да кад је извршење казне и васпитне мере у току, јавни тужилац за малолетнике може одлучити да не захтева покретање кривичног поступка за друго кривично дело малолетника, ако с обзиром на тежину тог кривичног дела, као и на казну, односно васпитну меру која се извршава, не би имало сврхе вођење поступка и изрицање кривичне санкције за то кривично дело.

Напоследку, став 4. истог члана прописује да кад јавни тужилац за малолетнике оцени да, применом два наведена облика безусловног опортунитета, није целисходно да се покрене поступак према малолетнику, обавестиће о томе, уз навођење разлога, у року од осам дана од дана пријема обавештења орган старатељства и оштећеног, који могу у року од осам дана захтевати од већа за малолетнике непосредно вишег суда да одлучи о покретању поступка. Такав захтев оштећени и орган старатељства могу упутити у року од три месеца од дана одбацивања кривичне пријаве, односно предлога оштећеног за покретање поступка, ако о непокретању поступка нису обавештени. О непокретању поступка јавни тужилац за малолетнике ће обавестити о орган унутрашњих послова, ако је тај орган поднео кривичну пријаву.

5.3 Безусловни опортунитет - анализа законске регулативе

За примену првог облика безусловног опортунитета нужно је испуњење неколико услова. Најпре, неопходно је да се ради о кривичном делу за које је прописана казна затвора до пет година или новчана казна, Овај услов је, дакле, идентичан оном који се захтева за примену условног опортунитета према пунолетним учиниоцима

кривичних дела, и подразумева да се ради о релативно лакшим кривичним делима. Други услов предвиђа постојање доказа из којих произилази основана сумња да је малолетник учинио кривично дело. За разлику од важећег ЗКП, према одредбама ЗОМУКД основана сумња и даље представља степен уверења неопходан за покретање поступка према малолетницима. Напоследку, нужно је да јавни тужилац за малолетнике процени да покретање кривичног поступка у конкретном случају не би било целисходно. У том смислу, јавни тужилац за малолетнике може да самостално, или преко појединаца и институција значајних за развој личности и васпитање малолетника, прикупља обавештења која ће указати на особености личности малолетника, његов ранији живот, склоности и навике, његовом односу према извршеном кривичном делу и потенцијалној жртви, а нарочито на то да ли малолетник схвата негативне последице свог поступања, осуду друштва, и да ли је спреман да прихвати реинтеграцију у друштвене токове. Овде долази до изражаја особеност поступка према малолетницима која се огледа у месној надлежности правосудних органа, односно у чињеници да се месна надлежност заснива према пребивалишту/боравишту малолетника, управо због тога да би поступајући органи на адекватан начин дошли до сазнања везаних за ранији живот и личност малолетника. Такође, уколико јавни тужилац има недоумице око оправданости примене начела опортунитета, може упутити малолетника у одговарајућу установу ради детаљније опсервације његове личности, а најдуже до тридесет дана.

Други облик примене безусловног опортунитета у поступку према малолетницима није условљен висином запрећене казне за извршено кривично дело, већ чињеницом да покретање кривичног поступка за новоизвршено кривично дело не би имало већи друштвени значај, обзиром на природу извршеног кривичног дела и интересе малолетника. Наиме, становиште законодавца је да, руководећи се криминалополитичким и животним разлозима, малолетнику коме је већ изречена одређена врста санкције не би било целисходно изрећи додатну, нову меру. Казна затвора и васпитна мера изречена малолетнику може се различитим индивидуалним програмима, спроведеним уз учешће надлежних служби, уподобити личности малолетника, његовим ставовима и навикама, те са тог аспекта није неопходно покретање кривичног поступка и изрицање неке блаже мере према малолетнику. Са друге стране, обзиром да примена принципа ретрибутивне правде у конкретном случају није дала позитивне резултате, имајући у виду да је малолетник извршио ново кривично дело, то је неопходно применити другачије, алтернативне методе реаговања на криминалитет малолетника, ради постизања циљева опште и специјалне превенције.

Када јавни тужилац за малолетнике одлучи да, применом једног од два наведена облика безусловног опортунитета, не покреће кривични поступак, о томе уз образложење обавештава орган старатељства и оштећеног, који могу захтевати да веће за малолетнике непосредно вишег суда у конкретном случају одлучи о покретању поступка. Ово овлашћење органа старатељства и оштећеног представља својеврстан вид контроле над поступањем јавног тужиоца за малолетнике и спречава његову арбитрарност и самовољу. Веће за малолетнике непосредно вишег суда може донети решење којим ће одлучити да се у конкретном случају не покрене поступак, или да се, супротно оцени јавног тужиоца за малолетнике, поступак ипак покрене. У том случају, обзиром да против решења суда није дозвољен приговор, јавни тужилац за малолетнике, као једини овлашћени тужилац у поступцима према малолетницима, мора заступати функцију оптужбе, иако је сматрао да у конкретном случају није целисходно покренути поступак.

5.4 Условни опортунитет - законска регулатива

Условни опортунитет кривичног гоњења у поступцима према малолетницима регулисан је чланом 62. ЗОМУКД. Став 1. тог члана предвиђа да јавни тужилац за малолетнике може одлуку о непокретању поступка из разлога целисходности за кривична дела за која је запрећена казна затвора до пет година или новчана казна условити пристанком малолетника и његових родитеља, усвојиоца или стараоца, као и спремношћу малолетника да прихвати и испуни један или више васпитних налога из члана 7. став 1. тачка 1-3 ЗОМУКД. У питању су следећи васпитни налози: 1) поравнање са оштећеним како би се накнадом штете, извињењем, радом или на неки други начин отклониле, у целини или делимично, штетне последице дела; 2) редовно похађање школе или редовно одлажење на посао; и 3) укључивање, без накнаде, у рад хуманитарних организација или послове социјалног, локалног или еколошког садржаја. Трајање васпитних налога не може бити дуже од шест месеци, а у том року се могу заменити или укинути.

Ставом 2. истог члана предвиђено је да ће јавни тужилац за малолетнике, приликом избора појединог васпитног налога, посебно водити рачуна да они буду прилагођени личности малолетника и приликама у којима живи, узимајући у обзир његову спремност да сарађује у њиховој примени, док је ставом 3. истог члана предвиђено да је за примену васпитног налога из члана 7. став 1. тачка 1. (поравнање са оштећеним како би се накнадом штете, извињењем, радом или на неки други начин

отклониле, у целини или делимично, штетне последице дела) неопходан пристанак оштећеног. Ако малолетник у потпуности испуни преузети васпитни налог, о чему извештај подноси орган старатељства, јавни тужилац за малолетнике ће, сходно ставу 4. истог члана, донети решење о одбацивању кривичне пријаве, односно предлога оштећеног за покретање поступка.

Поступање јавног тужиоца за малолетнике када малолетник делимично испуни преузети васпитни налог регулисано је ставом 5. истог члана. Наиме, у том случају јавни тужилац за малолетнике може пријаву, односно захтев оштећеног за покретање поступка, одбацивати уколико нађе да покретање поступка, с обзиром на природу кривичног дела и околности под којима је учињено, ранији живот малолетника, његова лична својства, и разлоге неиспуњења преузетог васпитног налога у потпуности, не би било целисходно.

Са друге стране, ако малолетник не изврши преузети васпитни налог или га изврши само делимично, али у мери која оправдава покретање поступка, јавни тужилац за малолетнике, сходно ставу 6. истог члана, подноси захтев за покретање припремног поступка судији за малолетнике надлежног суда. Став 7. истог члана предвиђа обавезу јавног тужиоца да о одбацивању кривичне пријаве, односно предлога оштећеног, обавести оштећеног, који нема право да захтева покретање поступка. Напослетку, ставом 8. истог члана предвиђено је да оштећени, ако је малолетник у потпуности надокнадио штету насталу кривичним делом, нема право да остварује свој имовинскоправни захтев, а ако је штета накнађена делимично, оштећени може свој имовинскоправни захтев да остварује у парници.

5.5 Условни опортунитет - анализа законске регулативе

За примену условног опортунитета кривичног гоњења у поступку према малолетницима неопходно је испуњење неколико услова. Приликом одређивања тежине кривичног дела за које се примењује условни опортунитет законодавац није одступио од решења предвиђеног ЗКП, те је први услов запрећена казна затвора до пет година или новчана казна. Затим, уколико јавни тужилац за малолетнике одлучи да условно одложи кривично гоњење, при чему ће малолетнику бити наложено испуњење једног или више васпитних налога, неопходно је да се са тим сагласи и сам малолетник, што је још једна истоветност са условним опортунитетом у поступку према пунолетним лицима. Напослетку, као последњи услов предвиђено је да јавни тужилац процени да у конкретном случају покретање кривичног поступка није целисходно, нити у јавном

интересу. Са тог аспекта, јавни тужилац цени природу извршеног кривичног дела (да ли је у питању нпр. кривично дело са елементима насиља), степен кривице малолетника (нпр. да ли је дело учинио са директним или евентуалним умишљајем, или из нехата), ранији живот малолетника и прилике у којима живи (нпр. да ли редовно похађа школу, да је према њему раније покретан кривични поступак, да ли живи у дефицијентној или деградираној породици, имовно стање родитеља и сл.)

Уколико одлучи да условно одложи кривично гоњење према малолетнику, јавном тужиоцу за малолетнике су на располагању три васпитна налога чије испуњење може да наложи малолетнику алтернативно или кумулативно. Први васпитни налог је поравнање са оштећеним како би се накнадом штете, извињењем, радом или на неки други начин отклониле, у целини или делимично, штетне последице дела. Ова мера је, са одређеним разликама, присутна у свим диверзионим облицима друштвене реакције на криминалитет, и представља најзначајнију алтернативу у односу на класичну ретрибуцију кривичног права. Сврха овог васпитног налога јесте његов позитиван утицај на личност малолетника путем остваривања непосредног контакта са оштећеним, јачање осећаја одговорности малолетника и показивање његове спремности и напора да сопственим деловањем отклони штетну последицу насталу извршењем кривичног дела. Битно је напоменути да је приликом налагања овог васпитног налога неопходан пристанак и оштећеног, што није случај са истоветном мером предвиђеном ЗКП, те је у том правцу неопходно изменити ову одредбу ЗОМУКД, обзиром да није логично да пунолетни учиниоци кривичних дела буду у том погледу у повољнијем положају у односу на малолетнике.

Други васпитни налог чије се испуњење може наложити малолетнику је редовно похађање наставе или редован одлазак на посао. Редовно испуњавање школских и радних обавеза има значај утицај на јачање дисциплине и радних навика, осећаја корисности и припадности одређеном систему. Са друге стране, неадекватно организовано слободно време може допринети настанку различитих форми девијантног понашања и социопатолошких појава (алкохолизам, наркоманија, коцка), а самим тим и вршењу кривичних дела. Стога је са аспекта специјалне превенције нарочито значајно укључивање малолетника у редовне токове школовања, где ће његово понашање пратити просветни радници, психолози и педагози, са могућношћу указивања на евентуалне негативне промене.

Укључивање без накнаде у рад хуманитарних организација, или послове социјалног, локалног или еколошког садржаја трећи је, последњи, васпитни налог чије

се испуњење може наложити малолетнику према којем је условно одложено кривично гоњење. Ова мера има едукативни карактер, и омогућава малолетнику да развије поштовање према одређеним друштвеним вредностима, да кроз своје ангажовање допринесе решавању проблема појединаца, и да усвоји друштвено прихватљиве обрасце понашања.

Уколико малолетник испуни васпитни налог на начин и у року предвиђеном одлуком јавног тужиоца за малолетнике, о чему јавног тужиоца обавештава орган старатељства, јавни тужилац решењем одбацује кривичну пријаву против малолетника, односно захтев оштећеног за покретање поступка. Решење по правилу има исти садржај као и решење које се доноси приликом успешне примене условног опортунитета у поступку према пунолетним лицима, а нарочито чињенични опис кривичног дела, како би се малолетник применом принципа *ne bis in idem* заштитио од евентуалног покретања поступка за исто кривично дело. О решењу се обавештава и оштећени, уз правну поуку да не може захтевати покретање поступка према малолетнику.

У ситуацији када малолетник не испуни у потпуности наложени васпитни налог, јавни тужилац за малолетнике може, након сагледавања свих околности, одлучити да ипак не захтева покретање поступка према малолетнику, те ће у том случају поступити као у претходном ставу. Законодавац је оваквом регулативом дао значај разлозима због којих малолетник није испунио васпитни налог у потпуности, пре свега имајући у виду околности које су то тога довеле (нпр. малолетник услед погоршаног здравственог стања није био у могућности да се редовно школује или одлази на посао, услед лошег имовног стања није био у могућности да у потпуности надокнади штету оштећеном, услед неповољних временских прилика није могао да се у пуној мери укључи у рад еколошких организација и сл.), али исто тако и природу извршеног кривичног дела, ранији живот малолетника и његова лична својства. Важно је да делимично испуњење васпитног налога није резултат намере малолетника, већ околности на које он објективно није могао да утиче. У том случају, сагледавајући све чињенице значајне за процену личности малолетника, јавни тужилац одлучује да ли ће захтевати покретање кривичног поступка.

Са друге стране, уколико малолетник уопште не изврши преузети васпитни налог, законодавац обавезује јавног тужиоца за малолетнике да поднесе захтев за покретање припремног поступка. Реч је, дакле, о малолетнику који није показао спремност да прихвати своју одговорност за извршено кривично дело, нити шансу да својим деловањем утиче на непокретање поступка коју му је одлуком о условном

одлагању пружио јавни тужилац за малолетнике. Међутим, јавни тужилац за малолетнике би могао да, уместо да одмах захтева покретање припремног поступка, наложи испуњење другог васпитног налога, уколико се малолетник сагласи са тиме.

Јавни тужилац за малолетнике, код успешне примене условног опортуинитета, решењем одбацује кривичну пријаву против малолетника, односно захтев оштећеног за покретање поступка. Против овог решења није дозвољен правни лек, што је такође предвиђено и ЗКП код примене условног опортуинитета према пунолетним лицима.

Напоследку, уколико је малолетник у потпуности накнадио штету проузроковану кривичним делом, оштећени нема право да остварује свој имовинскоправни захтев. На овај начин законодавац штити малолетника од евентуалног перфидног поступања оштећеног. Наиме, за примену васпитног налога који подразумева накнаду штете неопходна је и сагласност оштећеног, који приликом давања сагласности по правилу и истиче врсту и висину штете коју потражује од малолетника. Међутим, може се десити да оштећени, након што му малолетник накнади штету у врсти и висини коју је сам истакао и кривична пријава, односно захтев за покретање поступка, буду одбијени решењем, у редовном парничном поступку поднесе тужбу за накнаду штете, злоупотребљавајући на тај начин своја права предвиђена материјалним грађанским правом. У овом случају, обзиром да је оштећеном већ у потпуности накнађена штета, он нема право да истиче имовинскоправни захтев у неком другом поступку, те би евентуалну тужбу за накнаду штете суд требало да одбаци као недозвољену. Са друге стране, уколико малолетник није у потпуности накнадио проузроковану штету, нема препрека да оштећени остварује свој имовинскоправни захтев у редовном парничном поступку.

5.6 Условни опортунитет пред судом

Иако је тема овог мастер рада начело опортунитета кривичног гоњења, дакле примена опортунитета од стране јавног тужилаштва као органа који гони учиниоце кривичних дела за која се гони по службеној дужности, неопходно је размотрити и могућност примеме условног опортунитета у поступку према малолетницима од стране суда. Наиме, јавни тужилац за малолетнике, сходно члану 71. став 1. ЗОМУКД, може поднети предлог да се покренути поступак према малолетнику обустави под условом да малолетник прихвати да испуни (и испуни) један или више васпитних налога предвиђених чланом 7. став 1. тачка 1-3 ЗОМУКД. О предлогу јавног тужиоца за малолетнике одлучује судија за малолетнике, а уколико дође до неслагања између њих,

о предлогу ће коначну реч дати веће за малолетнике. Уколико предлог јавног тужиоца за малолетнике буде прихваћен, судија/веће за малолетнике одређује врсту васпитног налога и рок за његово извршење, а ако малолетник поступи по наложеном налогу, судија за малолетнике доноси решење о обустављању поступка. У питању је, дакле, примена института условног опортунитета, али од стране суда, која се битно не разликује од примене истог института од стране јавног тужиоца за малолетнике.

5.7 Приказ случаја

Ради бољег разумевања института условног опортунитета кривичног гоњења из члана 58. став 1. ЗОМУКД, у овом одељку биће приказан случај из јавнотужилачке праксе у којем се не захтева покретање припремног поступка према малолетном осумњиченом. У смислу одредби Закона о заштити података о личности, сви лични подаци учесника у поступку биће изостављени.

Случај:

Дана 29.06.2020. године полицијска управа у П. поднела је кривичну пријаву против малолетног АА из П, рођеног 2004. године, због постојања основа сумње да је грубим вређањем и злостављањем другог учинио кривично дело Насилничко понашање из члана 344. став 1. Кривичног законика, на тај начин што је дана 22.04.2020. године у ул. Т. у П., оштећеном ББ, док су се налазили испред киоска брзе хране, најпре силином свог тела задао ударац у пределу левог рамена, услед чега је оштећени пао на земљу, а затим му упутио речи увреде: „Ј... ти мајку, запамтићеш кад си дошао овде”, чиме је угрозио спокојство окупљених грађана.

На рочишту за примену васпитног налога малолетни осумњичени АА је у присуству законског заступника - мајке, и радника Центра за социјални рад, у потпуности признао извршење кривичног дела које му се ставља на терет, изразио кајање због истог, и упутио извињење оштећеном ББ.

На истом рочишту је био присутан и малолетни оштећени са законским заступником - мајком, и исти је прихватио извињење осумњиченог, и није истакао имовинскоправни захтев.

Имајући у виду да је дошло до примене васпитног налога из члана 7. став 1. тачка 1. ЗОМУКД, да је оштећени дао сагласност за то, да је поучен нема право да од већа за малолетнике непосредно вишег суда захтева покретање припремног поступка,

али и да према малолетном осумњиченом раније нису примењивани васпитни налози, донета је одлука да јавни тужилац за малолетнике не захтева покретање припремног поступка, против које није дозвољена жалба.

VI ОПОРТУНИТЕТ КРИВИЧНОГ ГОЂЕЊА ПРИЛИКОМ ЗАКЉУЧЕЊА СПОРАЗУМА ИЗМЕЂУ ЈАВНОГ ТУЖИОЦА И ОКРИВЉЕНОГ

6.1. Теоријско одређење

Институти споразума јавног тужιοца са окривљеним имају дугу традицију примене у правним системима англосаксонског права, а нарочито у државама САД, Према статистикама ФБИ, око 90% кривичних предмета се окончава управо споразумом о признању кривице.⁴⁹ Процењује се, заправо, да је преговарање о кривици толико узело маха у САД, да су од 1977. године, дакле свега пар година након формалног увођења наведеног института у правни систем одлуком Врховног суда (случај *Brady vs. United States* 1970. године), суђења пред поротом у односу на споразум о признању кривице смањена са једног у четири случаја на једно у тридесет и два случаја.⁵⁰ Такође, пракса сведочења у замену за ублажавање казне има корене у раном обичајном праву (*common law*), када су енглески судови дозволили да оптужени сведоче против саучесника у замену за ублажавање казне или помиловање након осуде, а познати су случајеви и да је у Италији седамдесетих година XX века „покајништво” било широко коришћено у обрачуна државе са тероризмом.⁵¹

По узору на америчко и енглеско право, и државе континенталног дела Европе су временом у своја кривичнопроцесна законодавства инкорпорирале ову врсту консенсуалног поступања, имајући пре свега у виду процесну економију, ефикасност и рационалност кривичног поступка, али и избегавање формалне истраге и свих компликација које са собом носи редован контрадикторни поступак. Такође, свој *ratio legis* споразум о признању кривичног дела налази и у давању бенифиција окривљеном,

⁴⁹ *Bureau of Justice Assistance, U.S. Department of Justice, Plea and Charge Bargaining Research Summary*, <https://www.bja.gov/Publications/PleaBargainingResearchSummary.pdf>, цитирано у: Станковић, Б., *Споразум о признању кривичног дела*, Страни правни живот, год. 60, бр. 3, Институт за упоредно право, Београд, 2016., стр. 129-130

⁵⁰ *Prison Legal News, Dramatic Increase in Percentage of Criminal Cases Being Plea Bargained*, <https://prisonlegalnews.org/news/2013/jan/15/dramatic-increase-in-percentage-of-criminal-cases-being-plea-bargained>, цитирано у: *Ibidem*

⁵¹ Делибашић, В., *Споразум о сведочењу осуђеног*, Наука, безбедност, полиција, вол. 20, бр. 1, Београд, 2015, стр. 49

које се по правилу огледају у блажој санкцији и извесности у погледу њене врсте и висине.

Процес хармонизације законодавства Србије са правним стандардима Европске уније довео је до имплементације бројних правних института из упоредног права у кривично процесно право наше земље. Један од таквих института су и споразуми о консенсуалним начинима окончања кривичног поступка. У питању су, као што је већ речено, својеврсни облици споразумевања, односно договарања јавног тужиоца и окривљеног, који већ дуго низ година постоје у упоредном кривичном законодавству, чији је циљ брже решавање предмета кривичног поступка пре самог главног претреса.⁵²

У кривичнопроцесну легислативу наше земље најпре је Закоником о кривичном поступку из 2001. године уведен институт сведока сарадника, а затим Закоником о кривичном поступку из 2009. године и институт споразума о признању кривичног дела. Међутим, поменути институт добија на значењу тек доношењем Законика о кривичном поступку 2011. године, када је у наше право имплементиран још један вид консенсуалног начина окончања кривичног поступка - споразум о сведочењу окривљеног, али и ревидиран дотадашњи институт сведока сарадника у споразум о сведочењу осуђеног.

Иако законодавац не пружа изричиту дефиницију поменутих института, споразум о признању кривичног дела, односно споразум о сведочењу окривљеног, могу се одредити као сагласност воља између странака у кривичном поступку (јавног тужиоца са једне, и окривљеног и браниоца са друге стране), којом окривљени добровољно и у потпуности приизнаје извршење кривичног дела које му се ставља на терет, односно даје исказ на главном претресу, а јавни тужилац се обавезује да окривљеном учини одређене уступке, у складу са овлашћењима предвиђеним законом. У питању је, дакле, консенсуално решавање предмета кривичног поступка на основу сагласности воља странака, о којој коначну реч даје суд⁵³, али у којем је јавни тужилац, имајући у виду да је једини овлашћен за закључење споразума, најзначајнији субјект за окривљеног.⁵⁴

Један од уступака који јавни тужилац може учинити према окривљеном приликом закључења споразума о признању кривичног дела, односно споразума о

⁵² Лечић, Б., *Споразуми јавног тужиоца и окривљеног*, Зборник радова Правног факултета у Новом Саду бр. 2/2017, Нови Сад, 2017, стр. 387-388

⁵³ Шкулић, М., *Споразум о признању кривице*, Кривичноправна и процесна заштита личности, Правни живот бр. 10, Београд, 2009, стр. 287

⁵⁴ Wesley MacNeil, O., *Toward and Common Law of Plea Bargaining*, Kentucky Law Journal, vol. 102, 2013-2014, стр. 283

сведочењу окривљеног, а који представља манифестацију начела опортунитета, јесте и одустанак од кривичног гоњења за једно или више кривичних дела окривљеног која нису обухваћена споразумом. Јавни тужилац у том случају има дискреционо право да, ценећи све околности, а пре свега држање окривљеног, његову сарадњу на откривању или доказивању неких других кривичних дела, као својеврстан знак добре воље одустане од кривичног гоњења за кривична дела за која постоје основи сумње да их је извршио окривљени, али која нису обухваћена споразумом обзиром да су, по правилу, у питању лакша кривична дела, те да признање или исказ окривљеног има претежнији у односу на обавезу јавног тужиоца да предузме кривично гоњење увек када су се за то стекли законом предвиђени услови.

Споразума о сведочењу осуђеног, слично као и споразум о сведочењу окривљеног, представља варијанту задобијања тзв. кооперативног сведока. У погледу осуђеног који склапа овај споразум, овде је (с обзиром на то да је реч о лицу које је већ правноснажно осуђено) више нагласак на његовом „сведочком” статусу, без обзира на то што се овде формално ради о учиниоцу кривичног дела, него када је у питању споразум те врсте са окривљеним који се актуелно кривично гони, а у погледу којег, без обзира што је у потпуности признао кривично дело, формално важи и претпоставка невиности.⁵⁵ Јавни тужилац ће са осуђеним закључити споразум о сведочењу најчешће у случају када овај, као припадник одређене криминалне групе, поседује корисне информације и сазнања који би јавном тужиоцу користили у кривичним поступцима за најтежа кривична дела према другим припадницима криминалне групе, а првенствено према њеним организаторима. У тим ситуацијама, слично као и код претходних врста споразума, јавни тужилац има дискреционо овлашћење да осуђеном сараднику, у замену за давање исказа, понуди својеврсну компензацију у виду споразума о умањењу казне или друге санкције, или пак о ослобођењу од казне. Иако, дакле, јавни тужилац нема могућност да приликом закључења овог споразума договори одустанак од кривичног гоњења за нека дела (што је разумљиво имајући у виду да се споразум закључује са већ осуђеним лицем), овакав вид поступања јавног тужиоца ипак садржи одређена обележја начела опортунитета, те ће у наставку и о овој врсти споразума бити речи.

⁵⁵ Шкулић, М., *Кривично процесно право - Треће издање*, Београд, 2011, стр. 342

6.2 Законска регулатива

Споразум о признању кривичног дела, односно споразуми о сведочењу окривљеног и осуђеног, нормирани су одредбама XVI главе ЗКП, и то члановима 313 - 330. Међутим, само начело опортунитета кривичног гоњења приликом поступања јавног тужиоца код примене наведених института регулисано је штуро, свега са по једном тачком.

Тако члан 314. став 2. ЗКП предвиђа да споразум о признању кривичног дела, поред обавезних елемената (опис кривичног дела које је предмет оптужбе, признање окривљеног, споразум о врсти, мери или распону казне или друге кривичне санкције, трошковима кривичног поступка, одузимању имовинске користи и имовинскоправном захтеву, изјаву о одрицању странака и браниоца права на жалбу уколико суд у потпуности прихвати споразум и њихове потписе) може садржати и неке факултативне елементе. То су: изјава окривљеног о прихватању обавезе из члана 283. став 1. ЗКП, под условом да природа обавезе омогућава да се започне са њеним извршењем пре подношења споразума суду, затим споразум у погледу имовине проистекле из кривичног дела која ће бити одузета окривљеном, и изјава јавног тужиоца о одустајању од кривичног гоњења за кривична дела која нису обухваћена споразумом о признању кривичног дела.

Са друге стране, члан 321. став 1. ЗКП као обавезне елементе споразума о сведочењу окривљеног начелно прописује исте оне елементе које обавезно садржи и споразум о признању кривичног дела, уз извесне модификације. Наиме, тачком 3. наведеног става предвиђено је да споразум о сведочењу осуђеног садржи споразум о врсти и мери или распону казне или друге санкције које ће бити изречене, о ослобођењу од казне или о обавези јавног тужиоца да одустане од кривичног гоњења окривљеног у случају давања исказа на главном претресу у складу са обавезама из тачке 2. тог става. Дакле, за примену извесних бенефиција према окривљеном, између осталог и одустајању јавног тужиоца од кривичног гоњења као једног вида начела опортунитета, неопходно је да окривљени најпре испуни обавезе које се огледају у његовој изјави да у потпуности признаје кривично дело, да ће дати исказ о свему што му је познато о кривичном делу из члана 162. став 1. тачка 1. ЗКП (у питању су кривична дела по којима поступају тужилаштва посебне надлежности) и да ништа неће прећутати, да је дужан да говори истину, те да се не може позивати на погодност

ослобођења од дужности сведочења, односно ослобођења од дужности одговарања на поједина питања.

Слично је и са институтом споразума о сведочењу осуђеног, који се од претходно изложеног споразума разликује првенствено због специфичног статуса који осуђени има, те одредбе члана 328. ЗКП предвиђају само обавезне елементе овог споразума, не остављајући простора за факултативне клаузуле, што је и разумљиво имајући у виду његову природу, Тако, споразум о сведочењу осуђеног обавезно садржи опис кривичног дела које је предмет оптужбе, односно на које се сведочење односи, изјаву осуђеног да ће дати исказ о свему што му је познато о кривичном делу из члана 162. став 1. тачка 1. ЗКП (у питању су кривична дела по којима поступају тужилаштва посебне надлежности) и да ништа неће прећутати, да је дужан да говори истину, те да се не може позивати на погодност ослобођења од дужности сведочења, односно ослобођења од дужности одговарања на поједина питања. Поред тога, споразум садржи и одредбе о о умањењу казне или друге санкције, или пак о ослобођењу од казне, у случају давања исказа на главном претресу у складу са преузетим обавезама, а што је заправо суштински покретач осуђеног да пристане на ову врсту договора са јавним тужиоцем. Напоследку, уз обавезан потпис странака и браниоца и изјаву о њиховом одрицању права на жалбу, споразум садржи и изјаву јавног тужиоца да ће у року од 30 дана од дана правноснажног окончања поступка осуђујућом пресудом у којем је осуђени дао исказ у вези кога је споразум и закључен, а у складу са одредбама члана 557. ЗКП, који регулише поступак ублажавања казне.

6.3 Анализа законске регулативе

Поступак преговарања и закључења *споразума о признању кривице, односно споразума о сведочењу окривљеног*, није нормиран ЗКП, те је он суштински неформалног карактера и одвија се „иза затворених врата” између јавног тужиоца и окривљеног и његовог браниоца. Дакле, како се ради о споразумима којим се одлучује о правном положају окривљеног, приликом чијих се закључења сам окривљени одриче два универзална, општецивизацијска права - права на суђење и права на правни лек, то је законодавац чланом 313. став 2 чланом 320. став 4. ЗКП прописао да приликом закључења наведених споразума мора имати браниоца. Обзиром да у пракси до закључења споразума најчешће долази услед иницијативе браниоца, његов учешће у поступку за окривљеног је од великог значаја. Наиме, од вештина преговарања браниоца умногome зависи и исход поступка, имајући у виду да је бранилац дужан да

штити права окривљеног, да му предочи све могућности и ризике закључења споразума, али и да допринесе изједначавању положаја окривљеног, који је по правилу неука странка, и јавног тужиоца као правно образованог експонента државе.

Споразум о признању кривичног дела, односно о сведочењу окривљеног, обавезно садрже неколико елемената. Најпре, то је опис кривичног дела које је предмет оптужбе, који треба да буде свеобухватан и да садржи комплетан опис догађаја из кога се може утврдити да у том догађају има свих општих, односно посебних елемената бића кривичног дела на које се споразум односи.

Затим, споразуми треба да садрже и признање окривљеног да је извршио кривично дело на које се односи споразум. Признање мора бити добровољно, свесно и потпуно, и не сме бити у супротности са другим доказима. Како је основни мотив закључења споразума за окривљеног бенефити који се огледају у „уговореној” кривичној санкцији, то исти мора да садржи о одредбе о врсти, мери, распону или висини казне, или о ослобођењу од казне.

Такође, споразуми морају да садрже и споразум о трошковима кривичног поступка, о одузимању имовинске користи прибављене кривичним делом, и о имовинскоправном захтеву, уколико је поднет. Трошкови кривичног поступка подразумевају трошкове настале у предистражном поступку, истрази, и на главном претресу. Како је чланом 91. Кривичног законика прописано да нико не може задржати имовинску корист прибављену кривичним делом, односно да ће се та корист одузети судском одлуком којом је утврђено извршење кривичног дела, то је споразум о одузимању имовинске користи прибављене кривичним делом обавезан елемент споразума. Напослетку, споразум о имовинскоправном захтеву има за циљ да оштећени, који је исти поднео у току поступка, буде адекватно обештећен за претрпљену штету извршеним кривичним делом, те у том смислу јавни тужилац увек пре закључења споразума мора позвати оштећеног да се изјасни о томе.

Изјава о одрицању странака и браниоца од права на жалбу против одлуке којом је суд у потпуности прихватио споразум је такође обавезан елемент споразума. У питању је манифестација начела правне сигурности, јер на овај начин странке, а пре свега окривљени, могу са великим степеном извесности очекивати да ће споразум у свим закљученим одредбама постати правноснажан одмах након што га суд прихвати. Једини изузетак постоји у случају када пресуда која је донета није у складу са закљученим споразумом, обзиром да суд није овлашћен да мења било који елемент

споразума, нити да изостави неку његову одредбу, те тада странке и бранилац могу изјавити жалбу на пресуду.

Поред тога, обавезан елемент споразума су и потписи странака и браниоца. На тај начин споразум добија аутентификацију, те се подразумева да је поступак закључења правилно спроведен, и да је окривљени разумео све предности и мане закљученог споразума, као и последице које из њега проистичу.

Осим наведених заједничких елемената, споразум о сведочењу окривљеног обавезно садржи и изјаву окривљеног да ће дати исказ о свему што му је познато о кривичном делу из члана 162. став 1. тачка 1. ЗКП (у питању су кривична дела по којима поступају тужилаштва посебне надлежности) и да ништа неће прећутати, да је дужан да говори истину, те да се не може позивати на погодност ослобођења од дужности сведочења, односно ослобођења од дужности одговарања на поједина питања (што је размљиво, будући да ће, за разлику од „обичног” сведока, окривљени бити „награђен” за давање исказа). Ово заправо представља срж споразума о сведочењу окривљеног, јер на овај начин јавни тужилац, уз одређене уступке у корист окривљеног, добија „материјал” за кривично гоњење оних лица са којима је окривљени најчешће у саизвршилаштву чинио кривична дела. Сам поступак давања исказа окривљеног не разликује се од давања исказа сваког другог сведока, те се и кредибилитет таквог исказа цени сходно начелу слободне оцене доказа.

У ситуацији када се окривљеном на терет ставља извршење више кривичних дела, јавни тужилац може, као што је већ речено, приликом закључења споразума одустати од гоњења за нека од њих. Законодавац, међутим, не одређује ближе услове под којима јавни тужилац може користити ову могућност опортуног поступања, ни у погледу врсте и висине запређене казне за кривично дело за које јави тужилац одустаје од гоњења, нити у погледу форме саме одлуке.

Дакле, јавном тужиоцу је остављено на дискрециону процену када ће, под којим условима и на основу којих околности приликом закључења споразума о признању кривичног дела, односно споразума о сведочењу окривљеног, уговорити и примену овог факултативног института, сматрајући је целисходном и у јавном интересу. Свакако да би јавни тужилац требало да одустане од кривичног гоњења за кривична дела која су по својој природи лакша од оних за која се закључује споразум, али и да о разлозима одустанка од гоњења „остави писани траг”, бар у форми службене белешке, у којој би се ближе изјаснио о разлозима којима се руководио приликом доношења такве одлуке.

Ако се споразум закључи пре потврђивања оптужнице, односно заказивања главног претреса по оптужном предлогу, а саставни део споразума буде одустајање тужиоца од кривичног гоњења за кривична дела која нису обухваћена споразумом, логично би било да се та дела не нађу у оптужници. Међутим, тада окривљеног не би штитило правило *Ne bis in idem*, јер у том случају не би било правноснажне одлуке о кривичном делу за чије гоњење би се одустало. Практично, јавни тужилац би могао да, након правноснажне пресуде донете на основу споразума, поново покрене поступак за кривична дела за чије гоњење је одустао приликом закључења споразума. Да би се евентуалне злоупотребе спречиле, било би неопходно да окривљени, односно његов бранилац, захтева да дела од којих је јавни тужилац одустао буду наведена у диспозитиву оптужног акта, а да тужилац тек на рочишту на коме се решава о споразуму од њих одустане. Тада би суд био обавезан да у односу на та кривична дела донесе одбијајућу пресуду, те би од тренутка њене правноснажности окривљени био коначно заштићен од кривичног гоњења. Одбијајућа пресуда се доноси уколико јавни тужилац одустане од оптужбе од тренутка започињања главног претреса до његовог завршетка, тако да би се у овом случају применила аналогија.⁵⁶

Такође, положај оштећеног у ситуацији када јавни тужилац одустаје од гоњења за одређена кривична дела која нису обухваћена споразумом прилично је нејасан. Наиме, поставља се питање да ли оштећени у том случају може користити права која иначе има по одредбама ЗКП, односно да ли јавни тужилац обавештава оштећеног да је одустао од кривичног гоњења (члан 51. став 1.), да ли оштећени у том случају има право да на такву одлуку изјави приговор непосредно вишем тужиоцу уколико јавни тужилац одустане од гоњења пре потврђивања оптужнице (члан 51. став 2.), те да ли у случају да јавни тужилац одустане од кривичног гоњења на главном претресу може наступити супсидијарна тужба, односно да ли оштећени тада може преузети гоњење од јавног тужиоца (члан 52. став 1.).

Исто тако, нејасно је каква би била судбина споразума уколико виши тужилац, одлучујући по приговору оштећеног, или по сопственом нахођењу, наложи наставак кривичног гоњења окривљеног, односно уколико оштећени на главном претресу преузме кривично гоњење, те на који би се то начин одразило на пресуду, имајући у

⁵⁶ Delibašić, V., *Plea Agreement*, Archibald Reiss Days, Volume III, Belgrade, 2014., стр. 269, цитирано у: Топић, З., *Споразуми јавног тужиоца и окривљеног у кривичном поступку* (мастер рад), Правни факултет Универзитета у Нишу, 2017., стр. 23

виду да је окривљени пристао на закључење споразума руководећи се управо изјавом јавног тужиоца о одустајању од гоњења за та дела.

Такође, јавни тужилац, користећи ово своје право, не би смео да врши притисак на окривљеног, тако што ће му стављати на терет већи број кривичних дела, па и оних за која зна да их окривљени није учинио, а да затим приликом закључења споразума олако „одустаје” од кривичног гоњења за дела која нису обухваћена споразумом, јер би то било својеврсно изнуђивање признања.⁵⁷

Пошто јавни тужилац може само изузетно одлучити да не предузме кривично гоњење, иако су се за стекли сви законом прописани услови, то не би требало сувише често користити ову могућност приликом закључења споразума са окривљеним, тим пре што тај вид опортуног поступања тужиоца није регулисан на адекватан и прецизан начин, те оставља доста простора за произвољно тумачење.

Што се тиче *споразума о сведочењу осуђеног*, приликом његовог закључења осуђени такође мора имати браниоца из већ наведених разлога, мада треба нагласити да се у тренутку када се преговара о споразуму, односно док се не покрене поступак за ублажавање казне, против осуђеног лица не води никакав поступак, тако да се у суштини и не ради о браниоцу, већ о адвокату који присуствује фази која претходи поступку за ублажавање казне осуђеном.⁵⁸ Исто тако, и ова врста споразума садржи опис кривичног дела које је предмет оптужбе, али овде није реч о кривичном делу које се осуђеном ставља на терет, већ о делу о коме осуђени има сазнања и у вези кога се обавезује да да исказ. У питању су кривична дела највеће друштвене опасности, те у том случају јавни тужилац процењује да је значај исказа окривљеног за откривање, доказивање и спречавање тих дела претежнији од последица кривичног дела за које је осуђен. Законодавац садржи и једно ограничење у погледу својства субјекта са којим се може закључити овај споразум, па тако прописује да није могуће закључити споразум са осуђеним организатором криминалне групе, као ни са лицем осуђеним на казну затвора у трајању од 40 година или казну доживотног затвора, а имајући у виду да би евентуално другачије решење изазивало nelaгоду јавности и вређало осећај правичности.

Саму суштину овог споразума чини обавеза осуђеног сарадника на давање исказа о кривичном делу за које поступа тужилаштво посебне надлежности, и обавеза јавног тужиоца да заузврат суду поднесе захтев за ублажавање казне осуђеном.

⁵⁷ *Ibidem*

⁵⁸ Делибашић, В., *Op. cit.*, стр. 51

Осуђени, након што је суд решењем прихватио закључени споразум, исказ даје на главном претресу, по правилу у првостепену поступку, мада нема сметњи ни да то учини у току истраге или пак на претресу пред судом више инстанце. Одредбама ЗКП нису предвиђена посебна правила за испитивање осуђеног сарадника, али се он, као што је речено, из очигледних разлога не може служити погодностима које иначе има сведок. Након што се поступак у коме је осуђени сарадник дао исказ заврши правноснажном осуђујућом пресудом, јавни тужилац је дужан да у року од 30 дана испуни свој део договора и ванпретресном већу надлежног суда поднесе захтев за ублажавање казне, а сходно одредбама закљученог споразума, из чега проистиче да до подношења тог захтева неће доћи уколико у конкретном случају буде донета ослобађајућа или одбијајућа пресуда.

Међутим, приликом закључења споразума о сведочењу осуђеног, у теорији и пракси се јављају одређене дилеме. Најпре, обзиром да је за осуђеног најзначајнији део споразума онај који се односи да умањене казне или друге санкције или ослобођење од казне, те да тај договор мора бити у складу са кривичним законодавством, поставља се питање да ли јавни тужилац може са осуђеним уговорити умањење казне које би довело до тога да осуђени, након умањења, добије казну која је испод законског минимума. Аргументовано би се могао бранити став да се у том случају не би могло уговорити умањење, јер би то било у супротности са Кривичним закоником, док са друге стране судска пракса показује супротан приступ, руководећи се тиме да, ако је могуће уговорити и потпуно ослобођење, онда нема разлога да се не може уговорити и само умањење.⁵⁹

Такође, у пракси се може јавити и ситуација да јавни тужилац, након што осуђени сарадник да исказ у поступку који се заврши осуђујућом пресудом, не поднесе захтев за ублажавање казне, из неког разлога сматрајући да осуђени није на предвиђени начин испунио свој део нагодбе (на пример, да је дао лажан исказ руководећи се искључиво својим интересима за ублажавање казне, или пак да исказ осуђеног није битно утицао на исход поступка). Тада би осуђеном сараднику, иако то законодавац изричито не предвиђа, једино преостало да на такво (не)поступање јавног тужиоца уложи приговор вишем тужиоцу, те да овај у складу са овлашћењима датим одредбама ЗКП и Закона о јавном тужилаштву наложи јавном тужиоцу да поднесе захтев за ублажавање казне. Ваља напоменути да би овакво поступање јавног тужиоца у великој

⁵⁹ *Ibidem*, стр. 55

мери компромитовало институт осуђеног сарадника и самог тужилаштва, и одвратило осуђене у намери закључења споразума о сведочењу.

Несумњиво је да је споразум о сведочењу осуђеног у временима експанзије кривичних дела организованог криминала значајно „оруђе” у рукама јавног тужиоца који, посредством осуђеног сарадника, долази до информација значајних за откривање учинилаца друштвено најопаснијих кривичних дела, организатора криминалних група и њихове осуде. Међутим, имајући у виду да је и сам осуђени сарадник у највећем броју случајева на неки начин „умешан” у вршење тих истих кривичних дела, да нагодбу са тужиоцем може да закључи руководећи се неморалним и противзаконитим интересима, те да је ризик од давања лажног исказа осуђеног сарадника увек присутан, неопходно је да јавни тужилац, пре закључења споразума о сведочењу осуђеног, на темељан начин „извага” да ли је значај исказа осуђеног сарадника који се односи на откривање, доказивање и спречавање одређених кривичних дела претежнији од последица кривичног дела за које је осуђен, те да кроз призму заштите јавног интереса донесе одлуку.

VII НАЧЕЛО ОПОРТУНИТЕТА КРИВИЧНОГ ГОЂЕЊА У ПОСТУПКУ ПРОТИВ ПРАВНИХ ЛИЦА

7.1 Теоријско одређење

Процес трансформације у римском праву неприкосновеног начела *Societas delinquere non potest* у његову супротност није био једноставан и кратак. Дуго времена је у већини правних система било прихваћено правило да правна лица не могу бити активни субјект кривичног права, јер су они носиоци грађанске, а не кривичне одговорности. Уколико би се и догодило да правно лице изврши неки деликт, сматрало се да је његов извршилац нека од индивидуа које га сачињавају. Заговорници Савињијеве теорије фикције, тада доминантог схватања о кривичној одговорности правног лица, сматрали су да је правно лице фикција која не може да изврши кривично дело из више разлога. Најпре, кривично дело се врши телесним покретом или пропуштањем телесног покрета, што може да учини само човек. Затим, правно лице не поседује свест и вољу, те стога не може да има психички однос према кривичном делу (виност), па самим тим ни да буде криво за учињено дело (*nullum crimen nulla poena sine culpa*). Напоследку, казна примењена према правном лицу не би била лична, јер би погодила подједнако све чланове правног лица, па и оне који су били против извршења

дела због којег се она изриче, те би се на тај начин нарушио принцип неприхватљивости колективног кажњавања.

Међутим, са развојем капиталистичке привреде јавиле су се ситуације у којима привредни субјекти и друга правна лица крше прописе у области привредног и финансијског пословања, и наносе штету другим физичким или правним лицима, па и државама у целини.⁶⁰ У периоду између два светска рата прихваћено је схватање да правна лица представљају друштвене творевине које могу да буду опасне за вршење кривичних дела, те је било неопходно наћи адекватан одговор на њихове све распрострањеније и бројније видове друштвено опасног деловања, чије су последице неретко далеко озбиљније од оних које својим поступцима могу проузроковати физичка лица.

Тако је Савет Европе 1988. године донео препоруку П - 88/18 којом је државама чланицама препоручено да у своја национална законодавства уведу систем кажњавања предузећа која имају статус правних лица за преступе учињене у свом пословању, а у годинама након тога уследило је доношење већег броја међународних докумената који се односе на регулисање кривичне одговорности правних лица, пре свега у циљу сузбијања корупције и транснационалних облика криминалитета правних лица.⁶¹

У Републици Србији је кривична одговорност правних лица уведена на основу члана 12. Кривичног законика 2008. године, доношењем посебног Закона о одговорности правних лица за кривична дела⁶² (у даљем тексту: ЗОПЛКД). Овај закон уређује услове одговорности правних лица за кривична дела, систем кривичних санкција и правила поступка у којем се одлучује о одговорности правних лица, изрицање кривичних санкција доношење одлуке о рехабилитацији, престанку мере безбедности и праве последице осуде и извршење судских одлука. У питању је, дакле, закон којим се допуњују одредбе Кривичног законика у случајевима када се као учинилац кривичних дела предвиђеним тим закоником, али и споредних законодавством, јави правно лице.

Такође, поступак који се води против правног лица као учиниоца кривичног дела је, због своје специфичне садржине и ограниченог предмета, регулисан не само

⁶⁰ Јовашевић, Д., *Корпоративно кривично право*, Правни факултет Универзитета у Нишу, 2012., стр. 10

⁶¹ На пример: Конвенција ОУН против транснационалног организованог криминала из 2000. године, Конвенција Савета Европе о заштити животне средине путем кривичног права из 1998. године, Кривичноправна конвенција Савета Европе о корупцији из 1999. године, Конвенција ОЕБС о забрани подмићивања страних јавних службеника у међународним пословним трансакцијама из 1997. године, Конвенција о заштити финансијских интереса Европске уније из 1995. године

⁶² Службени гласник РС бр. 97/2008

Закоником о кривичном поступку, већ и појединим одредбама ЗОПЛКД, који предвиђа одређена одступања и примену посебних института у односу на основно кривичнопроцесно законодавство, односно у односу на правила поступка када се као окривљени јавља физичко лице.

. Тако је законодавац, имајући у виду тенденцију примене диверзионих метода реакције на криминалитет, али и тежњу ка растерећењу правосудних органа од бављења кривичним делима тзв. багателног криминалитета, предвидео могућност јавног тужиоца да у одређеним случајевима, супротно начелу легалитета, на основу већ предвиђених околности процењује целисходност кривичног гоњења правног лица за које постоје основи сумње да је извршило кривично дело, те ће о том виду опортунитета бити речи у наставку.

7.2 Законска регулатива

Опортуно поступање јавног тужиоца у предистражном поступку против правних лица регулисан је чланом 45. ЗОПЛКД. Ставом 1. наведеног члана предвиђено је да јавни тужилац може, за кривична дела за која је предвиђена новчана казна или казна затвора до три године, одбацити кривичну пријаву против правног лица ако оцени да покретање кривичног поступка не би било целисходно.

Приликом доношења одлуке из претходног става, јавни тужилац ће узети у обзир једну или више следећих околности: 1) да је правно лице пријавило кривично дело пре него што је сазнало да су органи гоњења открили да је дело учињено; 2) да је правно лице спречило наступање штете или је надокнадило штету и отклонило друге штетне последице кривичног дела; 3) да је правно лице добровољно вратило имовинску корист прибављену кривичним делом; 4) да правно лице нема имовине или је покренут стечајни поступак против правног лица.

7.3 Анализа законске регулативе

За примену опортунитета кривичног гоњења у поступку према правним лицима неопходно је испуњење два услова. Први услов се огледа у врсти и висини запрећене казне за учињено кривично дело, и у том погледу законодавац је „преписао” решење из ЗКП у делу који се односи на одбацавање кривичне пријаве из разлога правичности у поступку према физичким лицима, те је предвидео да је овај вид опортуног поступања јавног тужиоца могућ код кривичних дела за која је предвиђена новчана казна или

казна затвора до три године. У питању су, дакле, лакша кривична дела мање друштвене опасности.

Други услов подразумева процену јавног тужиоца да покретање кривичног поступка против окривљеног правног лица у конкретном случају не би било целисходно. У том смислу, одредбама ЗОПЛКД предвиђене су извесне околности и критеријуми које ће јавни тужилац узети у обзир приликом доношења одлуке о непокретању кривичног поступка.

Прва околност је да је правно лице пријавило кривично дело пре него што је сазнало да су органи гоњења открили да је дело учињено. Оваквим поступањем, правно лице показује извештан степен друштвене и моралне одговорности, кајање због извршеног кривичног дела, и спремност да сноси последице свог противправног поступања. Када су органи гоњења открили да је дело учињено, и да ли је правно лице пре сазнања о томе пријавило кривично дело, фактичко је питање. Свакако да подношењу кривичне пријаве надлежном тужилаштву у највећем броју случајева претходне бројне преистражне и оперативне радње, пре свега од стране припадника полиције, те би, ради правне сигурности и уједначеног поступања, као тренутак откривања извршења дела од стране органа гоњења требало узети тренутак подношења кривичне пријаве. Са друге стране, тренутком сазнања правног лица да су органи гоњења открили да је дело учињено може се сматрати тренутак када правно лице, односно његов представник и одговорно лице, од стране надлежног органа сазнају да постоје основи сумње да је правно лице учинило кривично дело.

Друга околност коју ће јавни тужилац приликом доношења одлуке узети у обзир да је правно лице спречило наступање штете или је надокнадило штету и отклонило друге штетне последице кривичног дела. Реч је, дакле, о својеврсној комбинацији два института предвиђена материјалним кривичним законодавством - добровољног одустанка и стварног кајања, која се манифестује сврсисходним и ефикасним ангажовањем правног лица. Спречавање наступања штете подразумева то да је правно лице довршило радњу извршења кривичног дела, али је благовремено успело да спречи наступање последице дела која се огледа у прузроковању штете. Тако, уколико и поред активности правног лица не дође до спречавања наступања штете, сматра се да овај услов није испуњен. Слична је ситуација и када треће лице, мимо или против воље правног лица спречи наступање штете. Са друге стране, уколико радња извршења није била подобна да проузрокује штету (тзв. неподобан покушај), онда се не може узети да је правно лице спречило наступање штете. Надокнада штете, односно отклањање друге

штетне последице кривичног дела, састоји се у отклањању последице и успостављању ранијег стања, у поништењу произведене негаивне ситуације, у отклањању настале опасности, или у стварању услова или омогућавању другима да то учине. Свакако да све наведене радње правног лица морају бити добровољне, односно не смеју бити производ притиска трећих лица или насталих околности. Мотиви, међутим, нису од значаја за испуњење ове околности, те не морају бити моралне природе.

Трећа околност подразумева да је правно лице добровољно вратило имовинску корист прибављену кривичним делом. Оваквим поступањем правно лице показује разумевање начела правичности и реституције путем кога се успоставља имовинско стање које је постојало пре извршења кривичног дела, и значење принципа *nullum commodum capere potest de sua propria iniuria* (нико не може да има користи од сопственог злодела). Поред тога, враћање имовинске користи прибављене кривичним делом има и превентивни карактер, те осликава „свест” правног лица о томе да је вршење кривичних дела из лукративних побуда „неисплативо”, имајући у виду немогућност задржавња тако стечене користи.

Последњи критеријум који ће јавни тужилац узети у обзир приликом доношења одлуке се односи на то да окривљено правно лице нема имовину, односно да је против њега покренут стечајни поступак. Ради се посве практичним околностима, које су у највећој мери повезане са врстама казни које се могу изрећи правним лицима. Наиме, корпоративно кривично право наше државе предвиђа да се правном лицу као казне могу изрећи новчана казна и престанак правног лица. Са тим у вези, уколико правно лице није титулар преносивих субјективних права које се могу новчано изразити, поставља се питање целисходности изрицања казне том правном лицу, обзиром да је очигледно да се новчана казна у том случају не би могла наплатити. Стечај, са друге стране, представља законом уређен поступак намирења поверилаца из вредности целокупне имовине стечајног дужника, који се спроводи из следећих разлога: 1) трајнија неспособност плаћања; 2) претећа неспособност плаћања; 3) презадуженост; и 4) непоступање по усвојеном плану реорганизације и ако је исти издејствован на преваран или некзаконит начин.⁶³ Крајњи резултат спроведеног стечајног поступка је престанак правног лица. Дакле, када је против правног лица покренут стечајни поступак, јавни тужилац доноси одлуку о непокретању кривичног поступка руководећи се, по правилу, чињеницом да је окривљено правно лице несолвенто, те би изрицање

⁶³ Члан 1. став 2. и члан 11. став 2. Закона о стечају, Службени гласник РС бр. 104/2009, 99/2011, 71/2012, 83/2014, 113/2017, 44/2018, и 95/2018

новчане казне у конкретном случају било беспредметно, односно тиме да покретање стечајног поступка доводи до престанка правног лица, па изрицање практично исте казне не би било целисходно.

7.4 Неодумице које се јављају приликом тумачења опортунитета у поступку према правним лицима

Законодавац, осим навода из претходног одељка, није детаљније уредио опортуно поступање јавног тужиоца у поступку према правним лицима. Најпре, нејасно је на који начин јавни тужилац доноси одлуку о непокретању кривичног поступка, али би, имајући у виду одговарајуће одредбе ЗКП, најлогичније било да то учини у форми решења.

Затим, поставља се питање да ли против овакве одлуке јавног тужиоца оштећени има право да изјави приговор непосредно вишем тужиоцу. Обзиром да приликом примене института одбацивања кривичне пријаве из разлога правичности у поступку према физичким лицима оштећени нема ту могућност, требало би предвидети идентично решење и у случају поступка према правним лицима. Такође, како се против окривљеног правног лица и одговорног лица води јединствени поступак, дилема је и да ли одлука јавног тужиоца да из разлога целисходности не покрене кривични поступак против правног лица има утицај, и уколико има какав и у ком обиму, на поступак који се води против одговорног лица.

Имајући у виду наведено, као и то да је корпоративно кривично право релативно нова грана правне науке, и да у нашој држави још увек нема довољно података о учесталости поступака против правних лица нити његовим карактеристикама, те да се правна лица и даље у највећем броју случајева јављају као извршиоци других јавноправних деликата - прекршаја и привредних преступа, то је неопходно темељније регулисати ову област, и континуираним едукацијама је приближити правосудним органима.

VIII НАЧЕЛО ОПОРТУНИТЕТА ПРИЛИКОМ УСТУПАЊА КРИВИЧНОГ ГОЊЕЊА СТРАНОЈ ДРЖАВИ

8.1 Теоријско одређење

Начело апсолутног суверенитета једне државе, које је доминантно у савременом праву, подразумева да држава извршава прерогативе свих видова своје власти -

законодавне, извршне и судске, на својој територији, без изузетака. У кривичном праву, та сувереност се огледа у територијалном принципу важења кривичног законодавства - ексклузивном праву државе да гони учиниоце кривичних дела учињених на њеној територији. Међутим, временом се поставило питање могућности одрицања државе од кривичног прогона у ситуацијама када је то неекеномично, нецелисходно, па и беспредметно, а у корист стране државе која би тај прогон реализовала знатно ефикасније.

Уступање кривичног гоњења, као један вид међународне правне помоћи, представља не само правни, већ и криминолошки, па и политички проблем. Субјекти међународног права (државе) су се рано суочиле са случајевима немогућности примене закона државе у којима је кривично дело учињено, и категоријама суверенитета и држављанства које су представљале препреке привођењу правди учинилаца кривичних дела. Велики промет људи преко државних граница увећава и број кривичних дела извршених на територији друге државе. Правна ситуација у таквим случајевима је јасна, будући да све државе прихватају територијални принцип важења својих кривичних законика. Таква решења, међутим, имају своја ограничења, а неретко су се показала нецелисходним, нарочито у случајевима тешких кривичних дела против човечности и добара заштићених међународним правом, где учиниоци поред домицилног имају и држављанства других земаља, па им често немогућност изручења страном држави омогућава дугогодишње успешно избегавање кривичног поступка.⁶⁴

Уступање и преузимање кривичног гоњења неки теоретичари сматрају тзв. примарним обликом међународне правне помоћи, јер се тим обликом правне помоћи држава молила одриче властите кривичне надлежности и преноси је на замољену државу.⁶⁵ Стога уступање кривичног гоњења стране државе представља вид одступања од начела легалитета, у коме јавни тужилац процењује да, првенствено из практичних разлога, уступање кривичног гоњења страном држави више одговара јавном интересу него вођење поступка у држави која би иначе била месно надлежна за то.

Дакле, код примене овог института међународног кривичног права, једна држава се, уз претпоставке које су предвиђене било међународним, било њеним унутрашњим правом, одриче права гоњења страног држављанина који је на њеној територији

⁶⁴ Марковић, М., *Уступање казног гоњења страном држави*, стр. 190

⁶⁵ Pradel, J., Corstens, G., Vermeulen, G., *Droit penal europen*, 3^e edition, Dalloz Paris, 2009., стр. 53, цитирано у: Хржина, Д., Рошић, М., *Уступање казног прогона као алтернатива поступку изручења или предаје*, Хрватски летопис за казнене знаности и праксу, вол. 24, бр. 1, Загреб, 2017., стр. 179

починио кривично дело, а у корист државе чији је учинилац држављанин, или у којој има пребивалиште, која преузима кривично гоњење.

Овај институт се, обзиром на основ уступања, појављује у неколико облика. Први је уступање кривичног гоњења на основу фактичног реципроцитета међу државама, дакле без међународног уговора, ако то њихово унутрашње право допушта. Други облик уступања произилази из међународног уговора који, међутим, не установљава обавезу замољене државе да преузме гоњење, већ само да испита захтев државе молиље, који фактички представља обавештење о учињеном кривичном делу (евентуално уз обавезу да државу молиљу обавести о својој одлуци). Трећи облик уступања се такође темељи на међународном уговору према коме је замољена држава, ако се испуне претпоставке регулисане међународним уговором, дужна да преузме кривично гоњење.⁶⁶

Прихватањем захтева државе молиље, замољена држава започиње кривично гоњење којим престаје јурисдикција државе у којој је кривично дело извршено. Стога се у правној теорији закључује да се уступање кривичног гоњења не темељи на „начелу” заступничке јурисдикције”, већ да би било правилније то назвати „начелом преноса јурисдикције” међу државама, према коме замољена држава, прихватањем уступљеног кривичног гоњења, остварује своју јурисдикцију, те своје право кажњавања реализује у сопственом интересу, односно у интересу државе молиље.⁶⁷

Заправо, уступање кривичног гоњења условљено је разлозима објективне и субјективне природе, и није само одраз начела економичности и потребе осигурања учинковитог вођења кривичног поступка у држави којој је доступан учинилац кривичног дела, већ и специјално превентивне и рехабилитативне сврхе кажњавања (кривично гоњење се најчешће уступа држави чији је учинилац кривичног дела држављанин, или у њој борави). Овај институт је, иначе, настао из „спонтане размене информација” између држава о учињеном кривичном делу, која за „обавештену” државу представља само потенцијални основ за почетак истраге, судског поступка, или подношење молбе за међународну правну помоћ, те се разликују по томе што је, за разлику од овакве размене информација, код уступања кривичног гоњења замољена држава у обавези да преузме кривично гоњење уколико су испуњени услови предвиђени нормативним актима.⁶⁸

⁶⁶ Трипало, Д., *Уступање казненог прогона страном држави*, Хрватски летопис за казнене знаности и праксу, вол. 7, бр. 1/2000, Загреб, 2000., стр. 1-2

⁶⁷ Крапац, Д., Бирин, В., *Међународна кривичноправна помоћ*, Загреб, 1987., стр. 90-91

⁶⁸ Хржина, Д., Рошић, М., *op. cit.*, стр. 180-181

8.2 Законска регулатива

Уступање кривичног гоњења у нашем праву примарно је нормирано Законом о међународној правној помоћи у кривичним стварима⁶⁹ (у даљем тексту: ЗМППКС). Међутим, како је реч о институту међународног права, он је регулисан и међународним документима - пре свега билатералним уговорима са другим државама у области сарадње у кривичноправној материји, али и актима регионалног карактера, попут Европске конвенције о преносу поступка у кривичним стварима⁷⁰ (у даљем тексту: Конвенција). Имајући у виду разноликост извора права овог института, а пре свега велики број билатералних уговора које наша држава закључила из ове области, фокус приказа регулативе ће бити на одредбама ЗМППКС, док ће анализа регулативе подразумевати и приказ појединих одредби Конвенције, која одређена питања подробније регулише од самог закона.

Према одредбама члана 51. ЗМППКС, замољеној држави се може уступити кривично гоњење одређеног лица ако су испуњене одређене претпоставке. Најпре, неопходно је да се захтев за пружање међународне правне помоћи не односи на политичко кривично дело или дело повезано са тим делом, односно на кривично дело које се састоји искључиво у повреди војних дужности, и да пружање међународне правне помоћи не би повредило суверенитет, безбедност, јавни поредак или друге интересе од суштинског значаја за Републику Србију. Затим, потребно је да буде испуњен и бар један од два прописана услова - да лице има пребивалиште или боравиште у замољеној држави, или да у замољеној држави издржава казну затвора или другу кривичну санкцију која се састоји у лишењу слободе. Такође, приликом одлучивања о уступању кривичног гоњења посебно ће се ценити могућност обезбеђења имовинскоправних захтева и други интереси оштећеног, уколико то својство имају Република Србија, њен држављанин, или правно лице које има седиште на њеној територији.

Покретање поступка уступања кривичног гоњења, сходно члану 52. ЗМППКС, започиње доношењем решења, које доноси јавни тужилац пре покретања кривичног поступка, истражни судија (заправо судија за претходни поступак, обзиром да ЗМППКС није усаглашен са новелама ЗКП) на предлог јавног тужиоца до ступања оптужнице на правну снагу, односно ванпретресно веће до почетка главног претреса,

⁶⁹ Службени гласник РС, бр. 20/2009

⁷⁰ Службени лист СРЈ, бр. 10/2001

или веће до завршетка главног претреса, а по прибављеном мишљењу јавног тужиоца. Против ових решења може се изјавити приговор, односно жалба, у року од три дана.

Члановима 50. и 53. ЗМППКС прописано је да се замолница и кривични списи (у оригиналу или овереном препису) достављају замољеној држави са захтевом да у најкраћем року достави обавештење о својој одлуци, као и да ће домаћи правосудни органи наставити кривично гоњење уколико замољена државу не достави обавештење о својој одлуци у року од шест месеци.

Последице покретања поступка уступања кривичног гоњења регулисане су чланом 54. ЗМППКС, који прописује да ће након доношења решења из члана 52. домаћи правосудни органи предузимати само процесне радње које не трпе одлагање, као и да ће наставити кривично гоњење, односно кривични поступак, ако: 1) замољена држава достави одлуку да не прихвата преузимање кривичног гоњења, 2) замољена држава одустане од одлуке о преузимању кривичног гоњења, и 3) ако домаћи правосудни орган одустане од уступања кривичног гоњења пре него што замољена држава достави одлуку о замолници.

У хитним случајевима домаћи правосудни орган може замољеној држави поднети захтев за притварање пре подношења замолнице. Захтев се надлежном органу замољене државе може, сходно члану 55. ЗМППКС, поднети непосредно, преко министарства надлежног за правосуђе, или преко Међународне организације криминалистичке полиције (ИНТЕРПОЛ). Захтев садржи: 1) податке потребне за утврђивање истоветности лица за које ће бити захтевано уступање кривичног гоњења, 2) чињенични опис и правну квалификацију дела, 3) изјаву о постојању судске одлуке или оптужног акта - одлуке о покретању кривичног поступка, оптужнице, одлуке о притвору, или пресуде, и 4) изјаву да ће бити поднета замолница.

8.3. Анализа законске регулативе

Законодавац је услове за покретање поступка уступања кривичног гоњења страниј држави суштински поделио у две групе. Прва се тиче природе кривичног дела за које се уступање односи и последица уступања. Најпре, уступање није могуће за политичка кривична дела, односно она дела учињена из политичких мотива или са политичким циљем, као ни за кривична дела која се састоје искључиво у повреди војних дужности. У питању су кривична дела која се по правилу тичу политичког и друштвеног уређења државе, као и војне хијерархије и дисциплине, и овим законодавац настоји да задржи искључиву надлежност домаћих правосудних органа за поступање у

тим случајевима, сматрајући уступање противно јавним интересима. Слично је и са одредбом која прописује да уступање није могуће уколико би се тиме повредио суверенитет, безбедност, јавни поредак или други интереси од суштинског значаја за Републику Србију, а што ће орган поступка ценити у сваком конкретном случају. На овај начин се витални интереси државе стављају испред начела целисходности и економичности уступања кривичног гоњења.

Друга група односи се на практичне разлоге уступања, и ради се о два алтернативно одређена услова. Најпре, уступање је могуће уколико лице има пребивалиште или боравиште у иностраној држави, а приликом одређивања ова два појма треба се руководити одредбама Закона о пребивалишту и боравишту грађана.⁷¹ Тако је пребивалиште место у коме се грађанин настанио са намером да у њему стално живи, односно место у коме се налази центар његових животних активности, професионалних, економских, социјалних и других веза које доказују његову трајну повезаност са местом у коме се настанио. Боравиште је место у коме грађанин привремено борави ван места свог пребивалишта дуже од 90 дана. Затим, уступање је могуће и уколико лице у замољеној држави издржава казну лишења слободе, обзиром да у том случају то лице никако не би било доступно домаћим правосудним органима пре истека казне.

Осим наведених, Конвенција познаје још неколико практичних разлога за уступање, као што су: да је уступање у интересу истине уколико се доказни материјал налази у замољеној држави (чиме се олакшава спровођење доказних радњи и утврђивање чињеничног стања); уколико је поступак за исто дело већ започет у замољеној држави (чиме се избегава вођење двоструког поступка и повреда начела *ne bis in idem*); уколико би извршење пресуде у замољеној држави допринело рехабилитацији осуђеног лица (чиме се поштује принцип извршења казне лишења слободе у близини места пребивалишта); уколико држава молила не би могла да изврши пресуду док би замољена држава то могла (нпр. у случајевима забране екстрадиције, или када осуђени није доступан правосудним органима државе молиле).

Приликом доношења одлуке о уступању орган поступка ће се руководити и интересима оштећеног, уколико је то Република Србија, њен држављанин или домаће правно лице. Како је оштећени у кривичном поступку заинтересован за накнаду штете причењене кривичним делом, то ће орган поступка имати у виду могућност оштећеног да истакне имовинскоправни захтев у поступку у иностраној држави, одредбе процесног законодавства стране државе о евентуалном досуђењу тог захтева у кривичном

⁷¹ Службени гласник РС бр. 87/2011

поступку, као и то да ли извршилац кривичног дела има имовину у Републици Србији из које би се имовинскоправни захтев могао наплатити.

Решење о покретању поступка за уступање доноси јавни тужилац пре покретања кривичног поступка. Сходно члану 7. ЗКП, кривични поступак је покренут: 1) доношењем наредбе о покретању истраге, 2) потврђивањем оптужнице којој није претходила истрага, 3) доношењем решења о одређивању притвора пре подношења оптужног предлога у скраћеном поступку, 4) одређивањем главног претреса или рочишта за изрицање кривичне санкције у скраћеном поступку, и 5) одређивањем главног претреса у поступку за изрицање мере безбедности обавезног психијатријског лечења. Против решења јавног тужиоца лице у односу на које се кривично гоњење уступа може изјавити приговор непосредно вишем тужиоцу. Међутим, како се овај институт најчешће примењује онда када је осумњичени недоступан домаћим органима гоњења, нејасно је на који начин ће осумњичени сазнати за уступање и изјавити приговор, те би у том случају било неопходно одредити му браниоца по службеној дужности.

Уз замолницу, замољеној држави се достављају и кривични списи у оригиналу или овереном препису, чиме се потврђује њихова аутентичност, уз захтев да у краћем року достави обавештење о томе да ли ће преузети кривично гоњење. Замолница се иначе доставља непосредно правосудном органу замољене државе, под условом реципроцитета, или путем министарства надлежног за правосуђе, и мора бити сачињена на језику који је у службеној употреби у замољеној држави или на енглеском језику.

Замољена држава захтев за уступање кривичног гоњења може одбити из више разлога прописаних Конвенцијом. Најпре, захтев ће бити одбијен уколико дело за које се уступање односи не представља кривично дело по позитивном законодавству замољене државе, чиме та држава одбија да суди за дело које њеним прописима није инкриминисано као кривично дело. Други разлог је поштовање начела *ne bis in idem*, те ће захтев бити одбијен и уколико је лице за конкретно кривично дело већ ослобођено, осуђено, издржало изречену санкцију, или је иста застарела или опроштена. Напоследку, као израз принципа правне сигурности, замољена држава ће одбити захтев и уколико је у тренутку подношења истог наступила застарелост кривичног гоњења.

Осим ових основних, замољена држава може одбити захтев за уступање гоњења и из још неколико разлога. Први је уколико лице нема стални боравак у замољеној држави, или није њен држављанин нити је у време извршења кривичног дела имао стални боравак на њеној територији, те замољена држава на овај начин исказује став да

сматра да нису испуњени услови целисходности, обзиром да нема чврсте јавноправне везе између замољене државе и осумњиченог која се огледа у постојању држављанства/пребивалишта. Други разлог је уколико кривично дело није извршено на територији државе молиље, па самим тим њен захтев нема легитимитет неопходан за прихватање. Трећи је уколико је дело политичке, војне или фискалне природе, односно уколико је захтев мотивисан расном припадношћу, вероисповешћу, националношћу или политичким убеђењем. Дакле, замољена држава одбија захтев јер је реч о кривичним делима којима се повређује искључиво суверенитет државе молиље, односно ограђује се од њеног дискриминаторског поступања. Последњи разлог се односи на поштовање суверенитета и основних постулата правног поретка замољене државе, која ће захтев одбити уколико је он у супротности са њеним међународним односима, основама правног система, или процедуром Конвенције.

Уколико замољена држава у року од шест месеци од дана достављања замолнице и списка не достави обавештење о својој одлуци, односно достави одлуку да не прихвата уступање, домаћи органи ће наставити кривично гоњење. Исто ће бити и у ситуацији када замољена држава одустане од одлуке о преузимању гоњења, што ће се десити уколико постане очигледно да се присуство осумњиченог лица не може обезбедити за саслушање, или да пресуда не би могла бити извршена у тој држави, као и ако се сазна за је разлог за одбијање захтева постојао пре оптужења, односно ако се тако две државе споразумеју. Такође, домаћи правосудни органи имају могућност да повуку захтев за уступање и да наставе кривично гоњење, уколико услед касније оцене свих релевантних чињеница уступање постане нецелисходно, али само док их замољена држава не обавести о својој одлуци.

Иначе, поступак пред правосудним органима замољене државе се спороводи по процесним правилима те државе, а осумњиченом лицу не може бити изречена тежа санкција од оне прописане законодавством државе молиље. Уколико је замољена држава прихватила захтев за уступање, домаћи правосудни органи могу предузимати само процесне радње које не трпе одлагање, о чему би, ради правилног и потпуног утврђивања чињеничног стања, благовремено требало да обавесте органе замољене државе.

У хитним случајевима, домаћи правосудни орган може замољеној држави поднети захтев за притварање пре подношења замолнице. По одредбама Конвенције, притвор се може одредити у два случаја: 1) уколико закон замољене државе дозвољава притвор за конкретно кривично дело, и 2) уколико има разлога за веровање да би се

осумњичено лице сакрило или да би проузруковало прикривање доказа. Осим тога, домаћи правосудни орган би замољеној држави могао поднети захтев за притварање и уколико сматра да су испуњени услови предвиђени ЗКП (опасност од сакривања и бекства, ометање поступка доказивања или утицај на сведоке, могућност понављања кривичног дела, или начин извршења дела и висина запрећене казне), али они не везују правосудни орган замољене државе и од њиховог нахођења зависи да ли ће те разлоге сматрати довољно релевантним за одређивање притвора.

Захтев за притварање садржи четири битна елемента. Први су подаци потребни за утврђивање истовестности лица за које ће бити захтевано уступање кривичног гоњења, попут матичног или личног броја, датума и места рођења, пребивалишта и занимања, како би се исто лакше идентификовало. Други елемент је чињенични опис и правна квалификација дела, који треба да буду свеобухватни и прецизни и да садрже опис догађаја који представља елемент бића кривичног дела на које се уступање односи. Трећи је изјава о постојању судске одлуке или оптужног акта - одлуке о покретању кривичног поступка, оптужнице, одлуке о притвору, или пресуде, чиме се сумња да је лице за које се тражи притварање учинило кривично дело доводи до одговарајућег степена извесности. Последњи елемент је да изјава да ће бити поднета замолница, као вид гаранције замољеној држави да ће евентуално притварање бити оправдано са становишта правне сигурности. Захтев се надлежном органу замољене државе може поднети непосредно, преко министарства надлежног за правосуђе, или преко Међународне организације криминалистичке полиције (ИНТЕРПОЛ), у зависности од процене нивоа хитности поступања.

Време трајања овако одређеног притвора ограничено је одредбама Конвенције и оно не може бити дуже од 40 дана, а уколико замољена држава из било ког разлога одлучи да не преузме кривично гоњење, притвор одмах престаје. Поред тога, уколико замољена држава не добије захтев за преузимање гоњења у року од 18 дана од дана лишавања слободе, притворено лице ће бити пуштено на слободу, а исто ће бити и уколико документа која треба да буду приложена уз захтев за покретање поступка нису примљена у року од 15 дана од дана пријема захтева. На овај начин се осумњичено лице штити од неоправдано дугог и незаконитог притварања, као и од неажурности државе молиље.

Када је поводом уступања кривичног гоњења у замољеној држави донета правноснажна и извршна пресуда, осуђено лице не може бити гоњено, кажњено, нити подвргнуто извршењу кривичних санкција поводом истог дела, уколико је санкција

извршена, опроштена, застарела, или уколико је суд то лице ослободио санкције. Тиме се осуђено лице штити од евентуалног поновног кривичног гоњења за исто дело.

8.4 Приказ случаја

Ради бољег разумевања института уступања кривичног гоњења страном држави, у овом одељку биће приказан случај из јавнотужилачке праксе. У смислу одредби Закона о заштити података о личности, сви лични подаци учесника у поступку биће изостављени.

Случај:

Дана 10.10.2021. године полицијска станица у К, поднела је кривичну пријаву против АА, због постојања основа сумње да је учинио кривично дело фалсификовање исправе из члана 355. став 1. Кривичног законика, на тај начин што је дана 28.09.2021. године, на административном прелазу М., управљајући путничким моторним возилом марке „BMW 390X”. рег. ознака ...03 СР Немачке, овлашћеним лицима на административном прелазу дао на увид возачку дозволу серијског броја ...26, издату дана 12.02.2014. године од стране надлежног органа СР Немачке, за коју је вештачењем утврђено да је није издао надлежни орган, већ да иста представља фалсификат.

По пријему кривичне пријаве, јавни тужилац је безуспешно позивао осумњиченог на рочиште за саслушање, обзиром да има пребивалиште на територији друге државе - Републике Српске. Стога је путем Министарства правде упућен захтев за уступање кривичног гоњења надлежном органу наведене државе, уз позивање на одредбе Конвенције и билатералног уговора. Уз захтев су достављени и докази прикупљени у току поступка (налаз и мишљење вештака, видео записи, искази сведока), а као разлог уступања назначено је то што осумњичени има стално настањење у страном држави, да се није одазивао позива за саслушање нити је било могуће његово принудно довођење, те да ће орган стране државе ефикасније и економичније сповести кривични поступак.

Након примљеног захтева, надлежно тужилаштво замољене државе доставило је обавештење о томе да прихвата кривично гоњење. У обавештењу се ближе наводи да су испуњени нормативни услови за уступање, да није реч о политичком или војном делу, као и да ће се докази прикупљени у држави молићи користити у поступку обзиром да

начин њиховог прибављања није у супротности да основама правног поретка замољене државе, нити са међународним правним стандардима.

Осумњичени је након спроведеног поступка правноснажно осуђен за кривично дело које му се стављало на терет, и изречена му је новчана казна од 3.000,00 КМ у виду казненог налога, као и мера безбедности - одузимање фалсификоване возачке дозволе, а о чему је страни правосудни орган доставио обавештење тужилаштву.

IX ЕМПИРИЈСКО ИСТРАЖИВАЊЕ

9.1. Опис истраживања

Истраживање је обављено увидом у евиденцију лица према којима је примењено одлагање кривичног гоњења или је одбачена кривична пријава применом наведеног института - КЕО уписници Основног јавног тужилаштва у Куршумлији за период од 2017. године до 2022. године, али и увидом у КТ и КТО уписнике за исти период, како би се утврдило да ли је и на који је начин настављено кривично гоњење осумњичених према којима је примена условног опортунитета била неуспешна, те да ли су исти осуђени за предметна кривична дела, и уколико јесу, која санкција им је изречена. Основно јавно тужилаштво у Куршумлији је иначе основано Законом о седиштима и подручјима судова и јавних тужилаштава из 2013 године⁷², почело је са радом дана 01.01.2014.године, и предузима гоњење за кривична дела извршена од стране пунолетних лица, за која је запређена максимална казна затвора до десет година, осим ако за нека од тих дела није надлежно Више јавно тужилаштво. Месна надлежност овог тужилаштва се простире на подручја општина Куршумлија и Блаце.

9.2. Предмет и циљ истраживања

Предмет истраживања биће, као што је наглашено у уводном делу рада, обим примене института одлагања кривичног гоњења у Основном јавном тужилаштву у Куршумлији за период од 2017. године до 2022. године. Циљ истраживања је сагледати учесталост примене и значајније карактеристике института условног опортунитета, као што су: однос броја осумњичених према којима је примењено одлагање кривичног гоњења са бројем укупно пријављених лица за конкретан временски период, полну и старосну структуру лица према којима је примењен овај институт, врсту кривичних дела за која је најчешће одлагано кривично гоњење, врсту обавезе чије је извршење

⁷² Службени гласник РС бр. 101/2013

најчешће налагано осумњиченим лицима, а код обавезе уплате одређеног новчаног износа који се користи за хуманитарне или друге јавне сврхе и висина тог износа и рок за уплату, број осумњичених који није извршио наложену обавезу, као и начин окончања поступка према тим лицима.

Такође, истраживање треба да покаже валидност појединих тврдњи које се везују како за примену условног опортунитета, тако и за криминалитет генерално. Најпре, сагледавањем најчесталијих кривичних дела за која је одложено кривично гоњење биће разматрано уверење које провејава у јавности, а односи се на то да су кривична дела против безбедности саобраћаја на првом месту када је у питању примена условног опортунитета. Кроз разматрање полне структуре осумњичених према којима је одложено кривично гоњење биће сагледана хипотеза о томе да је стопа криминалитета жена значајно мања од стопе криминалитета жена, те да се креће између 8 и 9 %.⁷³ Такође, одређивање старосне структуре осумњичених ће за циљ имати и разматрање стопе криминалитета старијих лица, по многима све већег проблема у савременим друштвима, која се у нашој земљи почетком прошле деценије кретала између 0.11 и 0.12 %.⁷⁴ Исти параметар ће показати тачност податка да је највећи број извршилаца кривичних дела у нашој земљи старости између 30 и 45 година, а да су на другом месту лица између 18 и 30 година живота.⁷⁵ Број осумњичених лица према којима одлагање кривичног гоњења није било успешно, кривична дела која су извршили, као и то да ли је према тим лицима настављено кривично гоњење, да ли су осуђена и уколико јесу, која казна им је изречена, показаше значај условног опортунитета у светлу рационализације кривичног поступка, растерећења тужилаштва и судова, али и пенитенцијарног система, обзиром да су капацитети затвора у нашој земљи око 6.000 затвореника, а да је на крају 2012. године је било 10.226 лица лишених слободе, те да један осуђеник дневно кошта државу просечно 15 евра, а читав систем извршења кривичних санкција око 60 милиона евра годишње.⁷⁶ Напоследку, ово истраживање је требало да да и одговор на питање да ли је након успешног одлагања неко од осумњичених осуђен за новоизвршено кривично дело, што би показало да ли и у којој мери условни опортунитет остварује сврху специјалне и опште превенције, као и стопу

⁷³ Константиновић Вилић С., Николић Ристановић В., Костић М., *Криминологија*, Ниш, 2009, Пеликан Принт д.о.о, стр. 98

⁷⁴ Костић М., *Старији осуђеници*, Ниш, 2014, у: Зборник радова Правног факултета у Нишу, број 67, година LIII, 2014, стр. 2

⁷⁵ Податак објављен на сајту bezbednost.org, наслов: „Транспарентнијим радом МУП може доћи до већег поверења грађана”, приступ на дан 20.03.2023. године

⁷⁶ Димовски Д., *Приватни затвори*, Ниш, 2014, у: Зборник радова Правног факултета у Нишу, број 67, година LIII, 2014, стр. 557

рецидивизма, обзиром да код пунолетних извршилаца кривичних дела у нашој земљи она износи око 65%.⁷⁷ Међутим, како се подаци о осуђиваности неког лица кроз Правосудно-информациони систем Министарства правде могу претраживати само ради вођења кривичног поступка, а не и у сврху истраживања, то питање ће за сад остати без одговора.

9.3 Резултати истраживања

У табели бр. 1 биће приказан укупан број пунолетних учиниоца кривичних дела заведених у КТ уписник Основног јавног тужилаштва, као и број лица заведених кроз КЕО уписник⁷⁸, у периоду од 2017. године до 2022. године. Обзиром да наведено тужилаштво не поседује електронску базу, тј. електронске верзије уписника, целокупно истраживање спроведено је увидом у уписнике у папирној форми, али и у шестомесечне и годишње извештаје о раду које сва јавна тужилаштва достављају Републичком јавном тужилаштву.

Табела бр. 1

Број лица заведених у КТ уписник у периоду 2017-2022.	Број лица заведених у КЕО уписник у периоду 2017-2022.	Процент
3367	406	12,05 %

Из табеле бр. 1 може се видети да је у периоду од 2017. године до 2022. године донето 406 наредби о условном одлагању кривичног гођења, што износи 12,05 % од укупног броја лица заведених у КТ уписнику, те се може уочити да има још места за интензивнију примену условног опортунитета.

У табелама бр. 2 и бр. 3 биће приказан број лица према којима је одложено кривично гођење (означено са КЕО) у односу на укупан број пријављених лица (означено са КТ) за конкретну годину.

Табела бр. 2

⁷⁷ Димовски Д., Милић И., *Приватни затвори и пенитенцијарни систем Србије*, Нови Сад, 2015, у: Зборник радова Правног факултета у Новом Саду, број 2/2015, стр. 762

⁷⁸ Према члану 136. Правилника о управи у јавним тужилаштвима (Службени гласник РС бр. 110/2009 и др.) КТ уписник садржи основне податке пунолетним лицима за која постоје основи сумње да су извршила кривично дело за које се гони по службеној дужности, док КЕО уписник представља евиденцију лица према којима је примењено одлагање кривичног гођења или одбачена кривична пријава - чланови 283. и 284. Законика о кривичном поступку.

2017.			2018.			2019.		
КТ	КЕО	%	КТ	КЕО	%	КТ	КЕО	%
593	60	10,11%	586	77	13,13%	551	56	10,16%

Табела бр. 3

2020.			2021.			2022.		
КТ	КЕО	%	КТ	КЕО	%	КТ	КЕО	%
603	77	12,76%	536	72	13,43%	498	64	12,85%

Из табела бр. 2 и бр. 3 може се видети да нема великог процентуалног одступања у броју лица према којима је покушана примена условног опортунитета, те се та бројка креће између 10% и нешто више од 13%. Примена института одлагања кривичног гоњења била је најинтензивнија 2021. године и износила је 13,43% у односу на сва пријављена лица, док је 2017. године примена овог института била најмања и износила је 10,11% од укупног броја пријављених лица, те се закључује да се број лица према којима се примењује условни опортунитет повећава из године у годину, што посредно указује на оправданост његове примене.

У табели бр. 4 биће приказан проценат успешности примене условног опортунитета кривичног гоњења за период од 2017. године до 2022. године.

Табела бр. 4

Број лица заведених у КЕО уписник у периоду 2017-2022.	Број лица против којих је кривична пријава одбачена по члану 283. став 3. ЗКП	Процент
406	361	88,90%

Из табеле бр. 4 може се видети да је од 406 лица према којима је покушана примена условног одлагања кривичног гоњења њих 361 испунио наложене обавезе. У процентима то износи 88.9%, те се може закључити да је примена условног опортунитета у великој мери успешна.

У табелама бр. 5, бр. 6, бр. 7 и бр. 8 биће приказана полна структура лица према којима је одложено кривично гоњење, како за сваку годину појединачно, тако и за целокупан период на који се истраживање односи. Поред броја мушких (означено са М),

односно женских (означено са Ж), у загради ће бити уписан проценат тих лица у односу на укупан број лица заведених кроз КЕО уписник (означено са КЕО).

Табела бр. 5

2017.			2018.		
КЕО	М	Ж	КЕО	М	Ж
60	55 (91,6%)	5 (8,4%)	77	72 (93,5%)	5 (6,5%)

Табела бр. 6

2019.			2020.		
КЕО	М	Ж	КЕО	М	Ж
56	51 (91,1%)	5 (8,9%)	77	71 (92,2%)	6 (7,8%)

Табела бр. 7

2021.			2022.		
КЕО	М	Ж	КЕО	М	Ж
72	70 (97,2%)	2 (2,8%)	64	58 (90,6%)	6 (9,4%)

Табела бр. 8

2017 - 2022.		
КЕО	М	Ж
406	377 (92,85%)	29 (7,15%)

На основу података наведених у овим табелама закључује се да у вршењу кривичних дела доминирају мушкарци, те да је удео учешћа жена у криминалитету значајно мањи. Он се креће од 2,8% (2021. година) до 9,4% (2022. година), односно 7,15% за период од 2017. године до 2022. године, док су за исти период припадници мушког пола извршили чак 92,85% пријављених кривичних дела. Овакав резултат није неочекиван, имајући у виду да се иначе жене знатно ређе јављају као извршиоци кривичних дела, те да, иако тренд показује да се у Сједињеним Америчким Државама и земљама западне Европе сваке године повећава удео учешћа жена у вршењу кривичних дела, првенствено оних против имовине, у нашој земљи још увек највећи број кривичних дела врше мушкарци.

У табелама бр. 9, бр. 10, бр. 11 и бр. 12 биће приказана старосна структура лица према којима је одложено кривично гоњење, како за сваку годину појединачно, тако и за целокупан период на који се истраживање односи, уз напомену да КЕО уписници не садрже податке о старости свих лица заведених у том уписнику, обзиром да је податак о годинама осумњичених добијен на основу јединственог матичног броја грађана (ЈМБГ), који сходно члану 3. став 1. Закона о јединственом матичном броју грађана⁷⁹ имају сви држављани Републике Србије, али у оним случајевима када су лица према којима је примењен условни опортунитет страни држављани у КЕО уписнику је наведен лични број тих лица из идентификационих докумената њихових матичних држава, који у највећем броју случајева не садржи информацију о години рођења.

Табела бр. 9

2017.				2018.			
18-30	30-45	45-55	55+	18-30	30-45	45-55	55+
11	12	16	21	23	24	12	18
(18,33%)	(20%)	(26,67%)	(35,10%)	(30,66%)	(32,00%)	(16,00%)	(21,34%)

Табела бр. 10

2019.				2020.			
18-30	30-45	45-55	55+	18-30	30-45	45-55	55+
17	14	5	19	14	20	15	20
(30,90%)	(25,45%)	(9,09%)	(34,56%)	(20,28%)	(29,00%)	(21,72%)	(29,00%)

Табела бр. 11

2021.				2022.			
18-30	30-45	45-55	55+	18-30	30-45	45-55	55+
26	24	5	8	13	17	11	15
(41,26%)	(38,10%)	(7,93%)	(12,71%)	23,21%	30,35%	19,64%	(26,80%)

Табела бр. 12

2017 - 2022				
18-30	30-45	45-55	55+	Просек година

⁷⁹ Службени гласник РС бр. 24/2018

104 (27,44%)	111 (28, 98%)	64 (16,84%)	101 (26, 74%)	41, 33
--------------	---------------	-------------	---------------	--------

Из наведеног се може видети да, као што је и назначено у одељку који се односи на предмет и циљ истраживања, у вршењу кривичних дела доминирају лица старости од 30 до 45 година, док су на другом месту лица узраста од 18 до 30 година.. Међутим, оно што је неуобичајено јесте велики број извршилаца кривичних дела старијих од 55 година, којих процентуално има више него оних узраста од 45 до 55 година, и чији је број јако близу броју извршилаца узраста од 30 до 45 година и од 18 до 30 година (101 у односу на 111 и 104). Такво стање ствари највероватније је резултат демографске слике на подручју месне надлежности тужилаштва. Наиме, према подацима из 2016. године, на територији општина Куршумлија и Блаце број становника старијих од 55 година износи 11519,⁸⁰ што представља чак 40.9% укупног броја становника, те се та чињеница очигледно прелива и на криминалитет.

У табели бр. 13 биће приказана кривична дела за која је примењен условни опортунитет, како за сваку годину појединачно, тако и за целокупан период на који се истраживање односи. У левој колони приказан је члан Кривичног законика, односно другог закона, којим је инкримисано конкретно кривично дело.

Табела бр. 13

	2017.	2018.	2019.	2020.	2021.	2022.	Укупно
121.	/	1	/	/	/	/	1
122.	/	2	/	/	4	2	8
124.	/	/	1	1	/	/	2
137.	/	1	/	/	1	/	2
138.	2	3	1	5	1	2	14
138a.	/	/	/	/	1	/	1
166.	/	1	/	/	/	/	1
182a.	/	1	1	/	2	3	7
190.	/	1	1	/	/	2	4
195.	/	4	/	2	1	/	7
199.	/	/	/	/	/	4	4
203.	12	1	4	16	5	7	45

⁸⁰ Подаци са сајта brojstanovnika.cu.rs, приступ на дан 26.03.2023. године

207.	1	/	/	/	/	1	2
208.	1	1	2	/	/		4
209.	/	1	/	/	/	1	2
210.	/	3	1	/	/	/	4
212.	/	1	/	/	1	/	2
213.	2	3		2	1	1	9
215.	/	/	/	/	1	/	1
218.	/	/	/	/	1	/	1
229.	1	1	/	/	/	/	2
246a.	1	/	/	/		/	1
255.	/	/	/	/	1	/	1
269.	/	/	/	/	1	/	1
275.	18	25	20	17	12	16	108
276.	/	3	2	2	/	/	7
278.	/	3	/	/	/	1	4
279.	/	1	1	1	/	1	4
288.	1	1	/	1	/	1	4
289.	10	11	13	11	14	15	74
297.	/	/	/	1	/	/	1
330.	/	/	/	3	/	1	4
334.	1	1	3	/	1	1	7
335.	/	/	/	/	1	/	1
344.	5	7	1	10	16	2	41
352.	1	/	1	/	/	/	2
354.	1	/	/	/	/	/	1
355.	4	/	1		2	1	8
356.	/	/	/	/	1	/	1
357.	1	/	/	1	/	/	2
358.	1	/	/	/	1	1	3
361.	/	/	/	/	1	/	1
416.	/	/	1	/	/	/	1

23.ЗЈРМ ⁸¹	/	1	/	2	1	/	4
176.ЗППА ⁸²	/	/	/	2	/	/	2

На основу података наведених у претходној табели закључује се да је институт одлагања кривичног гоњења у највећем броју случајева примењиван за кривична дела Шумска крађа (члан 275, КЗ - 26,60%), Угрожавање јавног саобраћаја (члан 289 КЗ - 18,22%), Крађа (члан 203. КЗ - 11,08%), и Насилничко понашање (члан 344 КЗ - 10,09%). Ова дела збирно чине више од две трећине кривичних дела за која је примењиван условни опортунитет. И док је очекивано да је велики број извршилаца кривичног дела Угрожавање јавног саобраћаја према којима је одложено кривично гоњење, обзиром да је у највећем броју случајева реч о нехатним извршиоцима, интересантно је да више од једне четвртине лица заведених у КЕО уписник осумњичено за извршење кривичног дела Шумска крађа. На то пре свега утиче велико богатство шумама подручја Куршумлије и Блага, обзиром да је практично једна трећина целокупне територије ових општина (33,38%) под шумом⁸³, али и висока стопа незапослености, те се шумска крађа перцепира као брз и лак начин остваривања профита. Оно што посебно забрињава јесте тамна бројка код извршења овог кривичног дела, обзиром да је на тако великом пространству и неприступачном терену врло тешко открити извршиоце овог кривичног дела.

У табели б. 14 биће приказане најчешће налагане обавезе лицима према којима је одложено кривично гоњење, како за сваку годину појединачно, тако и за целокупан период на који се истраживање односи. У табели нису приказане обавезе које се односе на обављање друштвенокорисног и хуманитарног рада, одвикавање од употребе алкохола и опојних дрога, подвргавање психосоцијалном третману ради отклањања узрока насилничког понашања, као и да извршење обавезе установљене правноснажном одлуком суда, односно поштовање ограничења утврђеног правноснажном судском одлуком, обзиром да исте нису налагане осумњиченим лицима у периоду на које се истраживање односи.

Табела бр. 14

	2017.	2018.	2019.	2020.	2021.	2022.	Укупно

⁸¹ Закон о јавном реду и миру, Службени гласник РС бр. 6/2016 и 24/2018

⁸² Закон о пореском поступку и пореској администрацији, Службени гласник РС бр. 80/2022 и др.

⁸³ Податак са сајта ЈП СрбијаШуме, доступно на srbijasume.rs, приступ на дан 27.03.2023. године

Накнада штете	15	17	23	23	10	7	95
Хум. сврхе	29	50	38	50	58	48	273
Обавезе издрж.	/	4	/	2	1	/	7
Накнада штете + хум. сврхе	5	6	/	2	5	13	31

Из претходне табеле може се закључити да код условног одлагања кривичног гоњења доминира обавеза уплате одређеног новчаног износа у хуманитарне сврхе, и она се налаже у чак 67,24% случајева. Разлог за тако широку примену ове врсте обавезе може се тражити у њеној практичности и једноставности, јер у пракси подразумева сагласност осумњиченог и достављање доказа о уплати. Са друге стране, обавеза накнаде штете оштећеном се налаже у 23,40% случајева, иако би та обавеза требала да има приоритет у односу на остале. Међутим, природа појединих кривичних дела је таква да нема оштећеног лица, у неким случајевима је нејасно ко је и колику штету претрпео извршењем кривичног дела, а код неких дела долази до угрожавања и повређивања нематеријалних добара те је у тим случајевима тешко одредити на који би начин осумњичени требало да надокнади штету оштећеном, Све наведено утиче на то да јавни тужиоци у пракси најпре посежу за налагањем обавезе уплате одређеног новчаног износа у хуманитарне сврхе. Што се тиче испуњења доспелих обавеза издржавња, та обавеза је за период од 2017. до 2022. године наложена свега 7 пута, односно заправо увек када је условни опортунитет примењиван за кривично дело Недавање издржавања, те се може рећи да је ова обавеза наложена увек када су за то били испуњени услови. На крају, у одређеном броју случајевима налагано је кумулативно испуњење обавеза, и то накнаде штете и уплате одређеног новчаног износа у хуманитарне сврхе. Приметно је да се то практиковало у оним случајевима када је износ накнаде штете био релативно низак (до 15.000,00 динара), те је уплата додатног новчаног износа у хуманитарне сврхе требала да допринесе јачању свести осумњиченог о недопуштености његовог понашања. Са друге стране, поједине обавезе предвиђене ЗКП уопште нису налагане приликом олагања кривичног гоњења. Разлози

за то могу бити неспремност осумњичених да прихвате извршење тих обавеза (код обављања друштвенокорисног и хуманитарног рада), или непостојање адекватних података на основу којих би јавни тужилац одлучио да ли је налагање одређене обавезе целисходно (нпр. недостатак медицинске документације или налаза вештака код одвикавања од опојних дрога и алкохола и подвргавања психосоцијалном третману ради отклањања узрока насилничког понашања).

У табели бр. 15 биће приказана средства добијена уплатом новчаних износа у хуманитарне сврхе, како за сваку годину појединачно, тако и за целокупан период на који се истраживање односи.

Табела бр. 15

2017.	2018.	2019.	2020.	2021.	2022.	Укупно
1.140.000	1.810.000	965.000	1.610.000	1.930.000	2.940.000	10.395.000

Из претходне табеле се уочава да је највише новца уплаћено у буџет 2022. године, и то скоро три милиона динара, док је најмање новца прикупљено 2019. године - нешто мање од милион динара. Иначе, током 2022. године је на овај начин на нивоу Републике Србије прикупљена су новчана средства у износу од чак 500.000,000 динара, која су на основу конкурса Министарства правде додељена првенствено здравственим и образовним установама.⁸⁴ Приликом примене ове врсте обавезе, осумњиченима је налагана уплата новчаних износа у распону од 5.000 до 200.000 динара, а имајући у виду првенствено њихову материјално стање, породичне прилике, запосленост, али и природу извршеног кривичног дела, степен кривице, нанету штету, и јачину степена угрожавања добра које се штити кривичним законодавством. Дозвољава се уплата у неколико анuitета, а толерише се и незнатно прекорачење остављеног рока, уколико осумњичени након опомене ипак изврши обавезу.

У табели бр. 16 биће приказан број лица према којима је примена условног опортунитета била неуспешна, и то бројчано и процентуално од укупног броја лица заведених у КЕО уписнику, како за сваку годину појединачно, тако и за целокупан период на који се истраживање односи.

Табела бр. 16

2017.	2018.	2019.	2020.	2021.	2022.	Укупно

⁸⁴ Податак са сајта Министарства правде, доступно на mpravde.gov.rs, приступ на дан 29.03.2023. године

10 (16,66%)	9 (11,68%)	9 (19,56%)	10 (12,98%)	3 (4,16%)	4 6,27%)	45 (11,1%)
----------------	---------------	---------------	----------------	--------------	-------------	---------------

Из табеле бр. 16 може се закључити да је примена условног одлагања кривичног гоњења била најуспешнија 2021. године, док је 2019. година она са највећим бројем лица која у остављеном року нису испунио наложену обавезу - скоро 20%. Највећи број безуспешног одлагања био је за кривична дела Шумска крађа (24,44%) и Крађа (22,22%), што је и очекивано, обзиром да се за ова дела и најчешће примењује условни опортунитет, Од укупног броја лица која нису испунила наложену обавезу кривично гоњење је настављено према 42 лица, а након спровођења доказних радњи против 35 лица поднет је оптужни предлог. Број правноснажно осуђених лица у тим поступцима је 27, а интересантно је да је према само једном лицу изречена ефективна казна затвора, коју ће служити у просторијама у којима станује без примене електронског надзора. У осталим случајевима изречене су новчане казне и мере упозорења - условне осуде и судске опомене.

9.4 Анализа резултата

Анализом података добијених спроведеним истраживањем закључује се да је учесталост примене условног опортунитета кривичног гоњења у Основном јавном тужилаштву у Куршумлији за период од 2017. до 2022. године процентуално мања од просека на нивоу свих основних тужилаштава у нашој земљи. Наиме, подаци доступни за 2015. и 2016. годину указују на то да се условни опортунитет у свим основним јавним тужилаштвима примењивао у 14% предмета заведних у КТ уписник,⁸⁵ док је проценат примене тог института за период од 2017. до 2022. године у ОЈТ Куршумлија нешто нижи, и износи 12,05%, те се може закључити да има места за још интензивнију примену овог института.

Када је реч о проценту успешности примене условног опортунитета, он за период од 2017. до 2022. године износи 88,90%, те се може рећи да је примена овог института у великој мери успешна, на шта пре свега утиче и сама заинтересованост осумњичених лица за одлагање кривичног гоњења, обзиром да на тај начин избегавају вођење кривичног поступка против њих, додатне трошкове, као и упис у казнену евиденцију осуђиваних лица.

⁸⁵ Бејатовић С., Илић Г., *op. cit.*, стр. 13

Број лица мушког пола према којем је примењен условни опортунитет је значајно већи од оних женског пола, и процентуално износи 92,85% наспрам 7,15%. Ово у извесном смислу потврђује тезу да је учешће жена у вршењу криминалитета далеко мање у односу на мушкарце и да износи између 8 и 9 процената, првенствено имајући у виду, по тврдњама заступника биолошке теорије и теорије аномije, њихову слабију телесну конституцију, постојање генеративних фаза попут менструације, трудноће и менопаузе, као и оријентисаност жена на брак и материнство.⁸⁶

Што се тиче старосне структуре лица према којима је примењен условни опортунитет, на првом месту су лица између 30 и 45 година, док су на другом месту лица узраста од 18 до 30 година, што одговара хипотези да се лица ових узраста најчешће јављају као извршиоци кривичних дела. Међутим, велики проценат остарелог становништва на подручју поступања тужилаштва довео је до тога да постоји значај број лица заведених кроз КЕО уписник старијих од 55 година, те да је број тих лица свега пар процената мањи у односу на она млађа лица. Овај податак посредно указује и на растући проблем иселавња младих и ниску стопу природног прираштаја, а не само на неочекивано велики број старијих извршилаца кривичних дела, те би у том погледу првенствено било неопходно веће ангажовање надлежних служби и државних органа, како би се зауставио овај негативан тренд.

Условни опортунитет је у највећем броју случајева примењен према извршиоцима кривичног дела Шумска крађе (26,60%). Овакво стање ствари највероватније је резултат више фактора - великих површина под шумама на подручју месне надлежности тужилаштва, нарочито у руралним деловима у којима живи старије становништво, неприступачност терена што узрокује немогућност адекватне контроле сече шума од стране запослених у Шумској управи, али и својеврсту „примамљивост” извршења овог кривичног дела, обзиром да у кратком року може донети значајну материјалну добит. На другом месту по учесталости примене условног опортунитета су извршиоци кривичног дела Угрожавање јавног саобраћаја (18,22%), а на трећем Крађе (11,08%), што је уобичајено⁸⁷ имајући виду да је често у питању нехатно кривично дело, односно код Крађе дело које је једно од најзаступљенијих у пракси.

⁸⁶ Костић М., Илић И., *Жене осуђенице - о криминолошком дискурсу и пенолошком третману*, стр. 326-328, у: Правна ријеч, Бањалука, 2015, Удружење правника Републике Српске, год. 12, бр. 44

⁸⁷ Истраживање споредено у Основном јавном тужилаштву у Нишу за период од 2013. до 2015. године, показује да је према извршиоцима ова два кривична дела најчешће примењиван условни опортунитет. Видети у: Филиповић С., *op. cit.*, стр. 55

Најчешће налагана обавеза осумњиченим лицима приликом примене условног опортунитета је уплата одређеног новчаног износа у хуманитарне сврхе (67,24%), док је на другом месту накнада причињене штете оштећеном (23,40%). Следи испуњење доспелих обавеза издржавања (1,72%), а у одређеном броју случајева је налагано кумулативно испуњење две обавезе - накнаде штете и уплата у хуманитарне сврхе (7,63%). Што се тиче преосталих обавеза предвиђених чланом 283. ЗКП, њихово испуњење ни у једном случају није наложено, највероватније имајући у виду њихову специфичност, али у начелу овакво стање ствари одговара пракси тужилаштва на нивоу Републике Србије.⁸⁸

Имајући у виду наведено, може се закључити да примена условног одлагања кривичног гоњења у јавнотужилачкој пракси бележи раст у примени и показује успешност у остварењу свог циља. Добијени резултати на основу параметара разматраних у овом истраживању не одступају превише од оних на нивоу свих тужилаштва у нашој земљи. Свакако да има места за још учесталију примену овог института, али нипошто на уштрб целисходности кривичног гоњења и јавног интереса. Извесна одступања се јављају код неубичајено великог броја извршилаца кривичног дела Шумска крађа, као и код већег броја старијих лица према којима је примењен условни опортунитет, али је то резултат карактеристичних географских прилика и демографске слике. Уочљив је изостанак налагања појединих врста обавеза приликом примене условног опортунитета (пре свега обављање друштвенкорисног и хуманитарног рада, одвикавање од употребе алкохола и опојних дрога, подвргавање психосоцијалном третману ради отклањања узрока насилничког понашања), највероватније због специфичности ових обавеза, У складу са тиме, неопходно би било детаљније регулисати услове налагања и начин извршења ових обавеза, пре свега у погледу установа у којој би се обављао друштвенкорисни и хуманитарни рад, односно у којој би био спроведен одговарајући третман, рок за извршење обавезе, и у ком тренутку би се сматрало да је осумњичени у потпуности извршио обавезу, чиме би евидентна „бојазан” тужилаштва приликом налагања ових обавеза била отклоњена.

Иако институт одлагања кривичног гоњења има поједине недостатке, узроковане пре свега штуром законском регулативом (свега један члан ЗКП регулише овај институт), може се рећи да његова примена има пуну оправданост и да га треба

⁸⁸ Истраживање спроведено у свим тужилаштвима за период од 2015. до 2017. године показује да је уплата одређеног новчаног износа у хуманитарне најчешће налагана обавеза (70%-91%), следи накнада причињене штете (0%-10%), обављање друштвенкорисног или хуманитарног рада (0%-16%), и испуњење доспелих обавеза издржавања (1%-9%). Видети у: Бејатовић С., Илић Г., *op. cit.*, стр. 15

примењивати увек када су за то испуњени прописани услови. Овај институт доводи до рационализације кривичног поступка, растерећења судства, тужилаштва, и пенитенцијарног система, али и прикупљања значајних новчаних средстава која се додељују првенствено здравственим, хуманитарним и образовним установама. Међутим, иако је овај институт у наше кривично процесно право уведен још 2001. године, још увек постоје бројна питања и недоумице које се јављају приликом његове примене. Стога је за његову још интензивнију и правилнију примену неопходно изменама важећег ЗКП детаљније регулисати све појединости, уз претходно формирање радне групе у којој би своје место нашли и јавни тужиоци, како би, као они који су надлежни за примену условног опортунитета, изнели своје ставове и предлоге и на тај начин допринели адекватнијем регулисању овог института.

ЗАКЉУЧАК

Једна од основних тенденција савременог кривичног процесног права јесте ефикаснији кривични поступак кроз јачање слобода и права учесника кривичног поступка, установљавање посебних видова кривичних поступка за одређене случајеве противправних понашања, и заштита права лица оштећеног кривичним делом. Све то је утицало и на сама начела кривичног поступка и прузроковало нормирање различитих видова диверзионе реакције друштва на криминалитет.

Као опозит и законски изузетак у односу на основно начело кривичног гоњења у нашем позитивном праву - начело легалитета, начело опортунитета подразумева да се гоњење не мора обавезно предузети иако су испуњени сви тражени услови који произилазе из начела легалитета, а имајући у виду процену сврсисходности кривичног гоњења која је у неким националним (упоредним) кривичним поступцима повезана са, на пример, високим трошковима поступка или пак неким својствима оптуженог.⁸⁹ Начело опортунитета, дакле, даје право јавном тужиоцу да у случајевима стицања стварних и правних разлога за предузимање кривичног гоњења, ипак не покрене кривични поступак, иако располаже доказима који говоре у прилог основа сумње (код малолетника основане сумње) да је одређено лице извршилац конкретног кривичног дела.

Међу бројним разлозима који оправдавају примену начела опортунитета кривичног гоњења посебан значај има његов допринос већој економичности, убрзавању

⁸⁹ Шкулић, М, *op. cit.*, стр. 50, цитирано у: Тешовић, О., *op. cit.*, стр. 94

и поједностављењу рада кривичног правосуђа, те већи степен стручног ангажовања судова код сложенијих случајева, као и непостојање криминално-политичких разлога за кривично гоњење у појединим случајевима где постоји изразита несразмера између прописане кривичне санкције и степена конкретне опасности криминалног случаја.⁹⁰

У нашем праву постоји неколико модалитета опортуног поступања јавног тужиоца као државног органа надлежног за гоњење учинилаца кривичних дела за које се гони по службеној дужности, и то управо приликом одлучивања о целисходности предузимања кривичног гоњења, уз напомену да начело опортунитета важи без ограничења у погледу кривичних дела за које се гоњење предузима по приватној тужби.

Условно одлагање кривичног гоњења представља најсликовитији вид опортунитета, који је уведен у наше право првенствено са циљем растерећења правосудних органа у случајевима ситног криминалитета. Његова примена не противречи принципу ефикасности кривичноправне заштите, већ управо супротно - омогућава тужилаштву фокусирање на гоњење учинилаца друштвено опаснијих кривичних дела, остављајући му могућност избегавања класичног кривичног поступка код лакших кривичних дела, али не на уштрб остваривања специјалне превениције (имајући у виду да осумњичени својим чињењем мора да „заслужи” опортунитет). Међутим, иако је условно одлагање институт чија је примена у континуираном порасту, неопходно је подробније регулисати одредбе члана 283 ЗКП, које би на прецизнији, јаснији и недвосмислен начин допринеле још већој примени овог института, али не на уштрб поштовања начела законитости кривичног гоњења. Тако би најпре било потребно детаљније регулисати обавезе које се могу наложити осумњиченом (нпр. одредити максималан новчани износ код обавезе из тачке 2, појаснити начин одређивања висине и врсте штете код обавезе из тачке 1, прецизирати време трајања обавезе из става 3.), размотрити утицај решења о одбацивању кривичне пријаве на парнични поступак који је оштећени покренуо ради накнаде штете настале извршењем кривичног дела, као и могућност давања оштећеном права на приговор против решења о одбацивању кривичне пријаве, као вид контроле рада јавног тужилаштва

Одбацивање кривичне пријаве из разлога правичности, или тзв. чист, безусловни опортунитет, подразумева да се питања кривичних дела која су мањег значаја, односно која су багателна и у објективном и у субјективном смислу, решавају пре свега кривичнопроцесним инструментима, а не материјалноправним институтима дела малог

⁹⁰ Бејатовић, Д., *Начело опортунитета кривичног гоњења* (семинарски рад), 2007., Београд, стр. 21, цитирано у: *Ibidem*

значаја и незнатне друштвене опасности. У тим случајевима јавни тужилац опортуним поступањем спречава покретање поступка пред судом када оцени да је изрицање кривичне санкције нецелисходно код лакших кривичних дела где је осумњичени надокнадио причињену штету. Иако је сличност са институтом дела малог значаја велика, суштинска предност овог модалитета опортунитета огледа се у томе што његовом применом изостаје ангажовање суда, чиме се у великој мери доприноси растерећењу судства и смањењу трошкова поступка. Међутим, као и код условног одлагања кривичног гоњења, и код одбацивања кривичне пријаве из разлога правичности неопходно је детаљније регулисати одредбе ЗКП, и пре свега одредити које ће околности јавни тужилац узети у обзир приликом овог вида опортуног поступања, обзиром да је законодавац јавном тужиоцу оставио да донесе одлуку на основу сопствене процене околности и личних запажања у сваком конкретном случају, без објективних критеријума који му могу служити као смерница у примени овог дискреционог права.

Примена начела опортунитета у поступку према малолетним лицима вероватно има највећи значај од свих модалитета опортунитета, имајући у виду њихов узраст и психо-физичку зрелост. На тај начин се избегава стигматизација малолетника у најспецифичнијем периоду њиховог живота, скреће се са класичног кривичног поступка и непеналним мерама се утиче на њихово понашање, васпитање и правилан развој личности, те са те стране решења предвиђена ЗОМУКД не заостају за упоредномправном регулативом. Безусловни опортунитет је оправдан када јавни тужилац са правом може очекивати да за остваривање сврхе изрицања санкција није неопходно наметнути било коју обавезу малолетнику. Међутим, значај опортуног поступања јавног тужиоца био би још већи уколико би се повећао број васпитних налога које је могуће изрећи малолетнику, чиме би се у сваком конкретном случају изрекао најадекватнији васпитни налог. Исто тако, требало би омогућити јавном тужиоцу да примену опортунитета може условити и испуњењем васпитних налога медицинског карактера, када сматра да је то у најбољем интересу малолетника.

Опортуно поступање јавног тужиоца приликом закључења споразума са окривљеним и осуђеним, које се огледа у могућности одустанка од кривичног гоњења, односно умањењу или ослобођењу од казне, као и у поступцима према правним лицима, два су вида опортунитета која се најређе примењују у пракси. То је резултат прилично нејасне законске регулативе, односно чињенице да је кривична одговорност правних лица уведена у наше законодавство тек 2009. године (мада је сличан случај и у другим

европским државама), па је у том смислу неопходно прецизнијим и детаљнијим решењима приближити ове институте свим субјектима кривичног поступка.

Напоследку, код уступања кривичног гоњења страниј држави јавни тужилац, за разлику од свих наведених облика опортунитета, не одустаје од кривичног гоњења, већ сматра да је целисходно да гоњење предузме надлежни орган стране државе. На тај начин до изражаја долазе принципи економичности и ефикасности кривичног поступка, а у односу на принцип неограниченог државног суверенитета (*Cuius lec, eius iurisdictio*), јер је осумњичени по правилу недоступан јавном тужилаштву, или се пак пресуда донета у нашој земљи не би могла извршити на адекватан начин. У том случају се, посредством института међународне правне помоћи, омогућава да сваки учинилац кривичног дела буде кажњен, те да чињенице попут држављанства, места становања или забране изручења неће имати утицај на то.

Имајући у виду наведено, јасно је да реформе кривичног законодавства у нашој држави протеклих деценију - две, имају за циљ увођење нових одступања од примене начела легалитета, као сувише крутог и нецелиосходног за примену у одређеним случајевима. Поље примене начела опортунитета све се више шири, разлози целисходности као основ примене постају све бројнији и разноврснији, а примарни циљ овог начела је свакако рационализација кривичног правосуђа. Међутим, и поред тога, простора за квалитетнију и доследнију регулативу начела опортунитета има, и она се огледа у увођењу својеврсног вида двостепености, односно могућности контроле поступања јавног тужиоца приликом доношења одлуке о непокретању кривичног поступка, додатном побољшању положаја оштећеног лица, али пре свега утврђивања критеријума и смерница помоћу којих се формира одлука јавног тужиоца, како би се избегло стварање неједнаких мерила, створила уједначена пракса, и спречила самовоља јавног тужиоца, који стога треба своје дискреционо право да врши на објективан, фер, транспарентан и конзистентан начин.

ЛИТЕРАТУРА, КОРИШЋЕНИ ПРОПИСИ И ИНТЕРНЕТ АДРЕСЕ

Литература

1. Бановић, Б., Јоксић, И., Диверزيونи концепт реаговања на криминалитет малолетника у Србији: законодавство и пракса, Теме бр. 2, Београд, 2011.
2. Бејатовић, Д., Начело опортунитета кривичног гоњења (семинарски рад), Београд, 2007.
3. Бејатовић С., Илић Г., Приручник за примену начела опортунитета кривичног гоњења, Београд, 2019, Мисија ОЕБС-а у Србији
4. Грубач, М., Начело легалитета у кривичном процесном праву, Југословенска ревија за криминологију и кривично право, Београд, 1988.
5. Грубач, М., Кривично процесно право, Београд, 2006.
6. Делибашић, В., Споразум о сведочењу осуђеног, Наука, безбедност, полиција, вол. 20, бр. 1, Београд, 2015.
7. Delibašić, V., Plea Agreement, Archibald Reiss Days, Volume III, Belgrade, 2014.
8. Делић, Н., Дело малог значаја и стварно кајање у Кривичном законикау, Анали Правног факултета у Београду, Београд, 2014.
9. Димовски Д., Приватни затвори, Ниш, 2014, Зборник радова Правног факултета у Нишу, број 67, година LIII, 2014
10. Димовски Д., Милић И., Приватни затвори и пенитенцијарни систем Србије, Нови Сад, 2015, Зборник радова Правног факултета у Новом Саду, број 2/2015
11. Ђокић, И., Начело опортунитета кривичног гоњења, Београд, 2009.
12. Ђорђевић, Ђ., Стварно кајање, Југословенска ревија за кривично право и криминологију, Београд, 1990.
13. Ђурђић В., Кривично процесно право, општи део, Ниш, 2014, Правни факултет Универзитета у Нишу
14. Илић Г., Мајић М., Бељански С., Трешњев А., Коментар Законика о кривичном поступку, Четврто издање, Београд, 2015, Службени гласник
15. Илић И., Условно одлагање кривичног гоњења, Тематски зборник радова, Ниш, 2010, Правни факултет Универзитета у Нишу
16. Јовашевић, Д., Корпоративно кривично право, Ниш, 2012., Правни факултет Универзитета у Нишу
17. Junger-Tas, J., Dunkel, F., Reforming Juvenile Justice, New York, 2009., Springer

18. Кнежевић С., Кривично процесно право, општи део, Ниш, 2015, Правни факултет Универзитета у Нишу
19. Ковачевић, М., Диверзиони концепт поступања према малолетним учиниоцима кривичних дела - Општа разматрања и осврт на Србију, Правни записи, година IV, бр. 1, Београд, 2015., Правни факултет Универзитета Унион
20. Константиновић Вилић С., Николић Ристановић В., Костић М., Криминологија, Ниш, 2009, Пеликан Принт д.о.о.
21. Костић М., Старији осуђеници, Ниш, 2014, Зборник радова Правног факултета у Нишу, број 67, година LIII, 2014.
22. Костић М., Илић И., Жене осуђенице - о криминолошком дискурсу и пенолошком третману, Правна ријеч, Бањалука, 2015, Удружење правника Републике Српске, год. 12, бр. 44
23. Крапац, Д., Бирин, В., Међународна кривичноправна помоћ, Загреб, 1987.
24. Лечић, Б., Споразуми јавног тужиоца и окривљеног, Зборник радова Правног факултета у Новом Саду бр. 2/2017, Нови Сад, 2017
25. Марковић, М., Уступање казненог гоњења страниј држави
26. Pradel, J., Corstens, G., Vermeulen, G., Droit penal europen, 3^e edition, Dalloz Paris, 2009.
27. Радуловић, Љ., Криминална политика, Правни факултет Београд, 1999.
28. Станковић, Б., Споразум о признању кривичног дела, Страни правни живот, год. 60, бр. 3, Институт за упоредно право, Београд, 2016.
29. Топић, З., Споразуми јавног тужиоца и окривљеног у кривичном поступку (мастер рад), Правни факултет Универзитета у Нишу, 2017.
30. Тешовић, О., Дело малог значаја и опортунитет кривичног гоњења, Београд, 2014.
31. Трипало, Д., Уступање казненог прогона страниј држави, Хрватски летопис за казнене знаности и праксу, вол. 7, бр. 1/2000, Загреб, 2000.
32. Филиповић С., Условно одлагање кривичног гоњења (мастер рад), Правни факултет у Нишу, 2017.
33. Хржина, Д., Рошић, М., Уступање казненог прогона као алтернатива поступку изручења или предаје, Хрватски летопис за казнене знаности и праксу, вол. 24, бр. 1, Загреб, 2017.
34. Шкулић, М., Кривично процесно право - општи део, Београд, 2008.

35. Шкулић, М., Споразум о признању кривице, Кривичноправна и процесна заштита личности, Правни живот бр. 10, Београд, 2009.
36. Шкулић, М., Кривично процесно право - Треће издање, Београд, 2011.
37. Wesley MacNeil, O., Toward and Common Law of Plea Bargaining, Kentucky Law Journal, vol. 102, 2013-2014.

Коришћени прописи

1. Устав Републике Србије, Службени гласник РС бр. 98/2006 и 115/2021
2. Законик о кривичном поступку, Службени гласник РС бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 и 62/2021
3. Кривични законик, Службени гласник РС бр. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016, и 35/2019
4. Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривично правној заштити малолетних лица, Службени гласник РС бр. 85/2005
5. Закон о одговорности правних лица за кривична дела, Службени гласник РС бр. 97/2008
6. Закон о међународној правној помоћи, Службени гласник РС бр. 20/2009
7. Законик о кривичном поступку (стари), Службени лист СРЈ бр. 71/2001 и 68/2002, и Службени гласник РС бр. 58/2004, 85/2005, 115/2005, 49/2007, 20/2009, и 72/2009
8. Породични закон, Службени гласник РС бр. 18/2005, 72/2011, и 6/2015
9. Закон о облигационим односима, Службени лист СФРЈ бр. 29/1978, 39/1985, 45/1989, 57/1989, 13/1993, Службени лист СЦГ бр. 1/2003, Службени гласник РС бр. 18/2020
10. Закон о јавном реду и миру, Службени гласник РС бр. 6/2016, и 24/2018
11. Закон о пореском поступку и пореској администрацији, Службени гласник РС бр. 80/2002, 84/2002, 23/2003, 70/2003, 55/2004, 61/2005, 85/2005, 62/2006, 63/2006, 61/2007, 20/2009, 72/2009, 53/2010, 101/2011, 2/2012, 93/2012, 47/2013, 108/2013, 68/2014, 105/2014, 91/2015, 112/2015, 15/2016, 108/2016, 30/2018, 95/2018, 86/2019, 144/2020, 96/2021, и 138/2022
12. Закон о јединственом матичном броју грађана, Службени гласник РС бр. 24/2018
13. Закон о седиштима и подручјима судова и јавних тужилаштава, Службени гласник РС бр. 101/2013
14. Закон о стечају, Службени гласник РС бр. 104/2009, 99/2011, 71/2012, 83/2014, 113/2017, 44/2018, и 95/2018

15. Закон о пребивалишту и боравишту грађана, Службени гласник РС бр. 87/2011
16. Европска конвенција о преносу поступка у кривичним стварима, Службени лист СРЈ, бр. 10/2001
17. Конвенција Уједињених нација о правима детета, Службени лист СФРЈ бр. 15/90, бр. 4/96, и бр. 2/97
18. Правилник о управи о јавним тужилаштвима, Службени гласник РС бр. 110/2009, 87/2010, 5/2012, 54/2017, 14/2018, и 57/2019
19. Упутство Републичког јавног тужиоца А бр. 246/08 од 28.08.2008. године

Интернет адресе

1. Београдски центар за безбедоносну политику - www.bezbednost.org
2. Број становника Србије - www.brojstanovnika.cu.rs
3. Јавно предузеће СрбијаШуме - www.srbijasume.rs
4. Министарство правде Републике Србије - <https://www.mpravde.gov.rs/>
5. Bureau of Justice - <https://www.bja.gov/Publications/PleaBargainingResearchSummary.pdf>
6. Prison Legal News - <https://prisonlegalnews.org/news/2013/jan/15/dramatic-increase-in-percentage-of-criminal-cases-being-plea-bargained>

САЖЕТАК

Начело опортунитета кривичног гоњења представља дискреционо овлашћење јавног тужиоца да, иако су се стекли сви законски услови, цени да ли је у конкретном случају опортуно покретати кривични поступак. Ово начело представља супротност начелу легалитета (облигаторности) кривичног гоњења, и омогућава јавном тужиоцу да, након што је установио да су испуњени стварни и правни услови, процењује целисходност кривичног гоњења са становишта јавног интереса.

Дискрециона процена целисходности покретања кривичног поступка, као суштина начела опортунитета кривичног гоњења, представља нужан коректив у оним кривичноправним системима који предвиђају тзв. формални појам кривичног дела. Сагласно таквом поимању, кривично дело представља противправно и законом предвиђено дело кривца. То имплицира обавезу покретања кривичног поступка и у ситуацијама када је извршено дело малог значаја, те да би се избегла могућност покретања кривичних поступака и у ситуацијама багателног криминалитета, јавном тужиоцу се даје могућност дискреционе процене постојања јавног интереса за гоњење учинилаца тих кривичних дела. На тај начин се избегавају проблеми материјалноправног приступа овој тематици, јер се не дира у постојање кривичног дела, већ јавни тужиац, непокретањем кривичног поступка из разлога целисходности спречава да се о томе расправља пред судом.

Начело опортунитета кривичног гоњења у нашрм праву први пут је материјализовано Закоником о кривичном поступку из 2001. године, након чега су интервенције законодавца у тој области имале за циљ увођење што шире примене овог начела. Данас постоји више облика начела опортунитета, који за циљ примарно имају растерећење судства и избегавање вођења дуготрајних кривичних поступака за кривична дела мање друштвене опасности.

Најпре, чланом 283. важећег ЗКП предвиђен је институт условног одлагања кривичног гоњења за кривична дела за која је запређена новчана казна или казна затвора до пет година, који подразумева испуњење одређене обавезе од стране осумњиченог, а затим одбацивање кривичне пријаве. Затим, чланом 284. став 4. ЗКП предвиђена је могућност јавног тужиоца да, у случају кривичних дела за која је прописана казна затвора до три године, одбаци кривичну пријаву ако је осумњичени услед стварног кајања спречио наступање штете или је штету већ надокнадио, а јавни тужилац, према околностима случаја оцени да изрицање кривичне санкције не би било

правично. Такође, приликом закључења споразума са окривљеним о признању извршења кривичног дела, односно споразума о сведочењу окривљеног и осуђеног, јавни тужилац може одустати од кривичног гоњења за кривична дела која нису обухваћена споразумом, односно уговорити умањење или ослобођење од казне (чланови 314, 321. и 328. ЗКП). Важећи Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица предвиђа могућност јавног тужиоца да не захтева покретање кривичног поступка за дело за које је запређена новчана казна или казна затвора до пет година, уколико, обзиром на околности случаја, процени да би то било оправдано са аспекта целисходности. Ту одлуку јавни тужилац може условити пристанком и спремношћу малолетника и његових родитеља/старатеља да испуни један или више васпитних налога. Закон о одговорности правних лица за кривична дела такође допушта могућност одбацивања кривичне пријаве из разлога целисходности за кривична дела за која је запређена новчана казна или казна затвора до три године (члан 19.), а посебан облик примене начела опортунитета представља овлашћење јавног тужиоца да, сходно одредбама члана 51 Закона о међународној правној помоћи, под одређеним условима уступи кривично гоњење иностраној држави.

Имајући у виду наведено, јасно је да реформе кривичног законодавства у нашој држави протеклих деценију - две, имају за циљ увођење нових одступања од примене начела легалитета, као сувише крутог и нецелисходног за примену у одређеним случајевима. Поље примене начела опортунитета све се више шири, разлози целисходности као основ примене постају све бројнији и разноврснији, а примарни циљ овог начела је свакако рационализација кривичног правосуђа. Међутим, и поред тога, простора за квалитетнију и доследнију регулативу начела опортунитета има, и она се огледа у увођењу својеврсног вида двостепености, односно могућности контроле поступања јавног тужиоца приликом доношења одлуке о непокретању кривичног поступка, додатном побољшању положаја оштећеног лица, али пре свега утврђивања критеријума и смерница помоћу којих се формира одлука јавног тужиоца, како би се избегло стварање неједнаких мерила, створила уједначена пракса, и спречила самовоља јавног тужиоца, који стога треба своје дискреционо право да врши на објективан, фер, транспарентан и конзистентан начин.

Кључне речи: опортунитет, одлагање кривичног гоњења, уступање кривичног гоњења, споразуми са окривљеним, јавно тужилаштво

SUMMARY

- The principle of the opportunity of criminal prosecution -

The principle of the opportunity of criminal prosecution represents the discretionary authority of the public prosecutor to assess whether, in a specific case, it is opportune to initiate criminal proceedings, even though all legal requirements have been met. This principle is the opposite of the principle of legality (mandatory) of criminal prosecution, and enables the public prosecutor, after establishing that the real and legal conditions are met, to evaluate the expediency of criminal prosecution from the point of view of public interest.

Discretionary assessment of the expediency of initiating criminal proceedings, as the essence of the principle of the opportunity of criminal prosecution, represents a necessary corrective in those criminal legal systems that foresee the so-called the formal concept of a criminal act. According to such a concept, a criminal offense represents an illegal and law-enforced act of the guilty party. This implies the obligation to initiate criminal proceedings in situations where a crime of minor importance has been committed, and in order to avoid the possibility of initiating criminal proceedings in situations of trivial criminality, the public prosecutor is given the option of discretionary assessment of the existence of public interest in prosecuting the perpetrators of those crimes. In this way, the problems of the substantive legal approach to this issue are avoided, because the existence of the criminal offense is not affected, but the public prosecutor, by not initiating criminal proceedings for reasons of expediency, prevents it from being discussed before the court.

The principle of the opportunity of criminal prosecution in criminal law was materialized for the first time in the Code of Criminal Procedure from 2001, after which the legislator's interventions in that area aimed to introduce the widest possible application of this principle. Today, there are several forms of the principle of opportunity, the primary objective of which is to relieve the judiciary and avoid long-term criminal proceedings for crimes of less social danger.

First of all, Article 283 of the current Code provides for the institution of conditional postponement of criminal prosecution for criminal offenses punishable by a fine or a prison sentence of up to five years, which implies the fulfillment of a certain obligation by the suspect, and then the dismissal of the criminal complaint. Then, Article 284, paragraph 4 of the Code provides for the public prosecutor's ability to, in the case of criminal offenses for which a prison sentence of up to three years is prescribed, dismiss the criminal complaint if

the suspect, due to genuine remorse, prevented the occurrence of damage or has already compensated for the damage, and the public prosecutor, according to the circumstances of the case, assesses that the imposition of a criminal sanction would not be fair. Also, when concluding an agreement with the defendant on the recognition of the commission of a criminal offense, that is, an agreement on the testimony of the defendant and the convicted, the public prosecutor can waive criminal prosecution for criminal offenses that are not included in the agreement, that is, agree on a reduction or exemption from punishment (Articles 314, 321 and 328 of the Code). The current Law on Juvenile Offenders and Criminal Legal Protection of Minors foresees the possibility of the public prosecutor not to request the initiation of criminal proceedings for an offense punishable by a fine or a prison sentence of up to five years, if, given the circumstances of the case, he considers that this would be justified from the aspect of expediency. The public prosecutor can condition that decision on the consent and willingness of the minor and his parents/guardians to fulfill one or more educational orders. The Law on Liability of Legal Entities for Criminal Offenses also allows the possibility of dismissing a criminal complaint for reasons of expediency for criminal offenses punishable by a fine or imprisonment of up to three years (Article 19), and a special form of application of the principle of opportunity is the authorization of the public prosecutor to, in accordance with the provisions of Article 51 of the Law on International Legal Assistance, under certain conditions it transfers criminal prosecution to a foreign state.

Bearing in mind the above, it is clear that the reforms of the criminal legislation in our country over the past decade or two are aimed at introducing new deviations from the application of the principle of legality, as too rigid and ineffective for application in certain cases. The field of application of the principle of opportunity is expanding more and more, the reasons for expediency as a basis for application are becoming more and more numerous and diverse, and the primary goal of this principle is certainly the rationalization of criminal justice. However, in addition to this, there is room for better and more consistent regulation of the principle of opportunity, and it is reflected in the introduction of a kind of two-step process, i.e. the possibility of controlling the actions of the public prosecutor when making a decision not to initiate criminal proceedings, additional improvement of the position of the injured person, but above all determining criteria and guidelines by means of which the public prosecutor's decision is formed, in order to avoid the creation of unequal standards, create a uniform practice, and prevent the arbitrariness of the public prosecutor, who therefore needs to exercise his discretion in an objective, fair, transparent and consistent manner.

Key words: opportunity, postponement of criminal prosecution, assignment of criminal prosecution, agreements with the defendant, public prosecution

БИОГРАФИЈА

Немања Каличанин рођен је 10.10.1991 године у Прокупљу, где је завршио основну школу „9. октобар”, као и Гимназију. Правни факултет Универзитета уписао је школске 2010/2011 године, а дипломирао је 16.05.2016. године са просечном оценом 7,57. Мастер студије уписао је школске 2022/2023 године, а испите предвиђене студијским програмом положио је са просечном оценом 10,00.

Након завршетка основних студија радно искуство је стицао у привредном друштву „Агрум” д.о.о. у Меровини, у канцеларији јавног извршитеља Милоша Перића у Прокупљу, у Основном јавном тужилаштву у Прокупљу, и у Филијали РФЗО за Топлички округ са седиштем у Прокупљу.

Правосудни испит положио је 2020. године, адвокатски испит 2021. године, а стручни испит за стицање сертификата за службеника за јавне набавке 2019. године. Од неформалног образовања издаваја стицање сертификата „HR manager”, „Социјално предузетништво”, и „Управљање организацијом током КОВИД 19 пандемије”.

Тренутно је у радном односу у Основном јавном тужилаштву у Куршумлији, на позицији јавнотужилачког сарадника.

Упорност, одговорност, систематичност, пожртвованост, поштење и склоност ка тимском раду само су неке од личних особина аутора.

ИЗЈАВА О АУТОРСТВУ И ОДОБРАВАЊУ ОБЈАВЉИВАЊА МАСТЕР РАДА

Изјављујем да је мастер рад, под насловом Начело опортунитета кривичног гоњења

пријављен и одбрањен на Правном факултету Универзитета у Нишу:

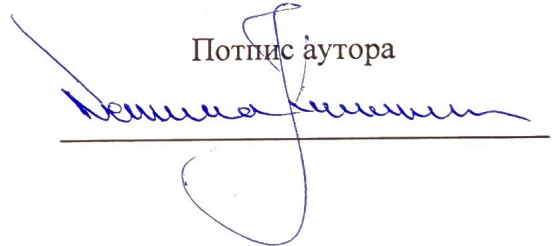
- резултат сопственог истраживачког рада;
- да овај мастер рад у целини, нити у деловима, нисам пријављивао/ла на другим факултетима, нити универзитетима;
- да нисам повредио/ла ауторска права, нити злоупотребио/ла интелектуалну својину других лица.

Дозвољавам да се овај мастер рад чува у библиотеци и објави на сајту Правног факултета Универзитета у Нишу, са подацима о датуму одбране и комисији пред којом је рад брањен.

Аутор мастер рада: Немања Каличанин

У Нишу, 24.10.2023. године

Потпис аутора

**ИЗЈАВА О ИСТОВЕТНОСТИ
ШТАМПАНОГ И ЕЛЕКТРОНСКОГ ОБЛИКА МАСТЕР РАДА**

Име и презиме аутора мастер рада: Немања Каличанин

Наслов мастер рада: Начело опортунитета кривичног гоњења

Ментор: проф. др Иван Илић

Изјављујем да је електронски облик мастер рада у pdf формату истоветан штампаном облику, који сам предао/ла Правном факултету Универзитета у Нишу.

У Нишу, 24.10.2023. године

Потпис аутора

